

Deti si povedali, že im pomôžu.
Za odmenu kúpili Rinovi, Slonovi a Žirafe
lístky na lietadlo. Prvú triedu.
Rovno do Afriky!

T. REVAJOVÁ
/ A vráti sa to
v rozprávke

Z. STANISLAVOVÁ
/ Bez prekvapení,
ale s istotou

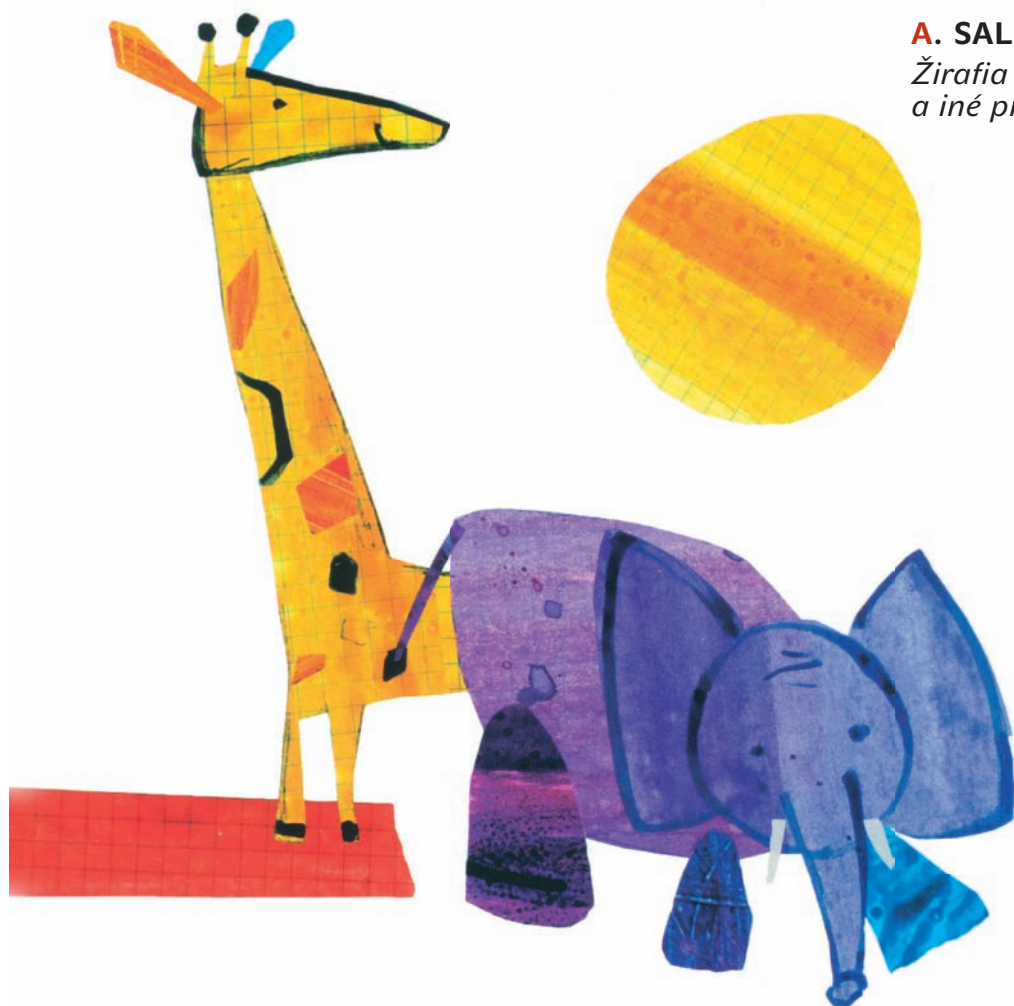
**Najkrajšie knihy
Slovenska 2013**

J. MILČÁK
/ Ako dlho žije
(zamažurská)
rozprávka

A. MITROVÁ
/ V znamení
klasiky

I. DRZEWIECKA
/ Farby trhoviska

A. SALMELA
Žirafia mama
a iné príšery

ISSN 1335-7263

BIBLIANA

revue o literatúre pre deti a mládež
Kde je Afrika?

2 / 2014
XXI. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

Afrika je krajina,
kde Mama s Tatom majú dom.

Kde prehádza sa Žirafa,
kde žije veľký nuda slon.

Či je Afrika,
kde je Afrika,

OBSAH

Zuzana STANISLAVOVÁ

BEZ PREKVPENÍ, ALE S ISTOTOU
(*Pôvodná literárna tvorba pre deti
a mládež v roku 2013*) / 1

Toňa REVAJOVÁ

A VRÁTI SA TO V ROZPRÁVKE
(*Prečo Dni detskej knihy majú zmysel*) / 12

Ondrej SLIACKY

GENERAČNÉ ČINY
A GENERAČNÉ PRÍSLUBY
(*Reflexia odbornej literatúry
pre deti a mládež v roku 2013*) / 19

Ján MILČÁK

AKO DLHO ŽIJE (ZAMAGURSKÁ)
ROZPRÁVKA / 27

Iveta DRZEWIECKA

FARBY TRHOVSKA
(*Pôvodná ilustračná tvorba
pre deti a mládež v roku 2013*) / 33

Zuzana STANISLAVOVÁ

Z ČOHO VZNIKÁ ROZPRÁVKA? / 44

Alexandra SALMELA

ŽIRAFIA MAMA A INÉ PRÍŠERY / 46

Adela MITROVÁ

V ZNAMENÍ KLASIKY
(*Mediálna dráma
pre deti a mládež v roku 2013*) / 50

Milena Šubrtová

LISTY SPOZA MORAVY
(*Malá gratulace velkému
nakladatelství*) / 58

Marta ŽILKOVÁ

GASTRONÓMIA VO FILMOVÝCH
A TELEVÍZNYCH ROZPRÁVKACH / 60

Rudolf DOBIÁŠ

ZÁ JOZEFOM REPKOM / 65

RECENZIE / 66

L. Dzadíková / A. Lobel – J. Bielik –
A. Korenči: Kvak a Člup; E. Šošková
/ Mimi a Líza; J. Gallik / B. Panáková:
Dafnis a Chloé.

Najkrajšie knihy

SLOVENSKA 2013 / 70

VÝSTAVY V BIBIANE / 72

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88

IČO 00 682 357

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/ 43 41 46 65

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR EV 2974/09

Ilustrácia na 1. a 4. strany obálky: Luboslav Paľo / Kde je Afrika?

Číslo vyšlo v júni 2014

ISSN 1335-7263

SUMMARY

The second issue of Bibiana, an art review for children and youth, starts with the article *Without surprises but with a certainty*, which was written by Professor Zuzana Stanislavová from the University of Prešov. In this article, the well-known expert in literature evaluates some Slovak literature pieces for children and youth published in the year 2013. She was greatly impressed by Alexandra Salmela, the Slovak author living in Finland. Alexandra Salmela published two books in 2013: *Giraffe's Mother and Other Monsters* and *Mimi and Liza*. The first book contains short witty stories based on defending children's imaginations, playfulness and fairy-tale-like fantasy. The second book tells the story of two small friends. One of them has got her eyes shut continuously while the other girl's eyes are opened wide. Each girl looks, but together they see. The story of these two girls is about being different and about not having to use your eyes to see. *Mimi and Liza* became a bestseller, an accomplishment which is probably partially due to it having been made into an animated series with seven parts. The chances of it becoming popular abroad as well are looking good. Zuzana Stanislavová was also interested in some other creations from popular genres. Even though the other books aren't particularly exceptional, they help Slovak literature maintain its high artistic level. The Slovak Section of IBBY led The Children's Book Days from the 8th till the 10th of April in Košice, which is the metropolis of eastern Slovakia. As the author Soňa Revayová reports in the article *And it will come back in the fairy tale*, the meetings of the writers with small children were very successful. The children's enthusiasm helped the writers find sense in their profession. In the article *Generations' acts and generations'* promises Professor Ondrej Sliacky from the Faculty of Education at the Comenius University in Bratislava analyses scholarly works published in 2013 that deal with literature for children. He looks upon the works written by the older generation of literary scholars favourably and especially values their literary-historical synthesis. At the same time, he welcomes the first literary-scientific monographs of some young literary scholars such as M. Andričíková, I. Drzewiecka, J. Gallik and D. Lešková. In Professor Ondrej Sliacky's opinion, a collection of essays from

Professor Zuzana Stanislavová from the University Prešov is the most important scientific piece of 2013. The collection of essays is called *Ethos and Poesis in the artistic creation* and has the subtitle *Studies of children's literature*. In the essay *How Long a Fairy Tale lives*, the author Ján Milčák writes about the second edition of the book *The Golden Ducks of the Aquarius* which is a collection of fairy-tales and legends from the Slovak-Polish region of Zamagurie. The tales and legends were collected by an ethnologist Viktor Majerík and edited by the writer Peter Glocko. This edition contains new illustrations by Martin Kellenberger. The young art historian Iveta Drzewiecka from the University of Prešov analyzes the illustrational creation for children and youth in 2013 in the article *The Colors of the Market*. In the conclusion of the analysis I. Drzewiecka expresses the hope that the Slovak children's book illustrations will keep its high standards and international credit thanks to the young upcoming generation. According to I. Drzewiecka, illustrations for children should awaken the child's artistic experience and not be used to raise a generation of consumers. In each issue, Bibiana presents the newest successful books for children. This time it is a collection of fairy-tale miniatures from Alexandra Salmela called *Giraffe's Mother and Other Monsters*. The introduction was written by the Professor Zuzana Stanislavová. Adela Mitrová from the University of Prešov, who is an expert on media and drama production, evaluates television and radio dramas for children which were created in 2013. Doc. Milena Šubrtová from the Masaryk University in Brno, who is a constant contributor to the Slovak magazine Bibiana, informs the Slovak public about an exclusive Czech publishing house for children's books called Albartos in her *Letter from behind Moravia*. She reminds us of its editorial initiatives which continually develop the reading literacy of Czech children. Even before the results of the competition **The Prettiest Slovak Books in 2013** are known, the writer Rudolf Dobiáš pays tribute to the memory of the writer Jozef Repka. Books written by Jozef Repka, which are mostly historical adventure novels, have been very popular among Slovak children.

zuzana stanislavová

Bez prekvapení, ale s istotou

***Pôvodná literárna
tvorba pre deti
a mládež v roku 2013***

Hneď v úvode sa žiada podotknúť, že rok 2013 nebol chudobný na pôvodnú tvorbu pre mladých čitateľov. Pravdaže, len ak máme na mysli tvorbu (a to prozaickú) pre mladšie čitateľské kategórie. Horšie je to s tvorbou pre pubescentov, ktorá ťahala za výrazne kratší koniec. No a s poéziou pre deti (o poézii pre odrastenejších už dávnejšie nemožno hovoriť vôbec) je tak zle, že sa momentálne stratila potreba venovať jej priestor osobitnej štúdie, a tak to, čo stojí za pozornosť, marginálne spomenieme v kontexte prozaických výkonov.

PRIPOMÍNANIE HODNÔT

Pohľad na minuloročnú produkciu začneme netradične stručnou pripomienkou prínosných reedícií, resp. kvalitnej adaptácie. K najlepším knihám pre najmenších sa celkom isto zaradí „dvojpríbeh“ *Kozliatka*, teda z jednej strany knihy príbeh ako *Rozprávka o kozliatkach*, ale nepo-

slušných z pera M. Rázusovej-Martákovkej, z druhej strany ako *Rozprávka o kozliatkach*, ale *poslušných* od Jaroslavy Blažkovej (s il. Vladimíra Kráľa vydal BUVIK). Vznikla tak knižka „bez konca“, v ktorej má dieťa možnosť konfrontovať klasickú verziu príbehu (Martáková) s modernou parodickou verziou (Blažková). Na tom základe môže rovnako intenzívne prežiť strach o osud malých a slabých, ako aj zadosťučinenie a smiech z hlúposti vlka a jeho záverečného osudu ako nosiča batožiny na bratislavskej stanici. Toto konfrontovanie klasiky s modernosťou je vítané i z hľadiska formovania detského čitateľa: dieťa zážitkovo získava skúsenosť s princípom paródie a dostáva príležitosť začať ju chápať.

Nového vydania sa dočkala aj próza Kláry Jarunkovej *O psovi*, ktorý mal chlapca (il. Dana Zacharová, Trio Publishing). Príbeh o vzťahu chlapca, túlavého psíka a osamelého dedka je jemnou, citlivou a zároveň teplo humornou výpoveďou o potrebe domova a priateľstva, ktorá učí čitateľa byť lepším a citlivejším voči živým bytostiam. Animálny aspekt s rozmerom

detskej naivity a obráteného videnia vzťahu človeka a psa vnáša do textu humor, ale zároveň umožňuje autenticky modelovať pocity outsiderstva i rodiaceho sa priateľstva a oddanosti.

Po desaťročiach vyšli nanovo aj parodické prebásnenia známych slovenských rozprávok Jána Navrátila *Ďuro Truľo a figliari* (il. Peter Cpin, Regent). Navrátil sa pohral so sujetmi, spojil v príbehoch postavy či motívy viacerých rozprávok, aktualizoval sujety súčasnými reáliami, zlo obrátil na smiech, a tak vytvoril veselé veršované rozprávky vhodné aj na detský prednes.

Minuloročnú knižnú žatvu pre deti obohacuje o literárnu hodnotu tiež nové vydanie knihy Jany Šrámkovej *Robko a Zobko* (il. Mária Nerádová, Mladé letá). Ide vlastne o trocha rozšírený (o verše Jána Turana, tvoriace explicit každej kapitoly) starší titul autorky *Robko a Dobko* (1984). Rozprávanie o živote škôlkara v rodine s podstatne staršou sestrou, o nie bezproblémových kontaktoch s rovesníkmi alebo o počiatočnom sklamaní a potom o formovaní vzťahu ku kanárikovi, ktorého dostal ako darček k narodeninám namiesto psa, je živé, postavy sú vtípne individualizované a psychologicky vierohodné, vzťahy medzi nimi naplnené harmóniou, pritom však nie idylou.

Žiaľ, výber z tvorby Márie Ďuríčkovej *Najkrajšie na svete. Najoblúbenejšie rozprávkové príbehy* (il. Danica Pauličková, SPN-Mladé letá) nebol najšťastnejším editorským počinom: v snahe ponúknuť prierez autorkinou tvorbou sú ukážky z viacerých kníh akoby useknuté (napr. úryvky z príbehov *Guľko Bombuľko*, *Sestričky z Topánika*, *Najkrajšie na svete*), čím strá-

cajú veľkú časť pôvodnej umeleckej pôsobivosti (a aj posolstva).

V prípade literárneho diela, o ktorom bude reč teraz, nejde o reedíciu; napriek tomu je to svojím spôsobom pripomienka literárnej hodnoty. Próza *Dafnis a Chloé. Príbeh antického spisovateľa Longusa, ktorý prerozprávala Beata Panáková* (il. Katarína Vavrová, Perfekt), je totiž umeleckým spracovaním starovekého bukolického príbehu o pôvabe života v prírode, o добрote, úkladoch a vernej láske určeným tentoraz deťom. V súlade s tým autorka rozsiahlý prototext výrazne skrátila, „vylúpila“ z neho príbehovú líniu a dala jej rozprávkovú podobu. Pokojnú naráciu založila na starostlivo a s citom pre estetickú mieru zvolených výrazových prostriedkov a poetických obrazov. Rovnako starostlivo a funkčne vypracovala stručný, pre mladých čitateľov zrozumiteľný poznámkový aparát, približujúci priestor príbehu (ostrov Lesbos), načrtávajúci jeho genézu i odozvu v novovekých artefaktoch. Čitateľsky príťažlivé prerozprávanie klasického kultúrneho dedičstva obohacuje súčasnú ponuku čítania pre deti.

MINULOSŤ V DVOCH ŽÁNROVÝCH VARIÁCIÁCH

Bližšia či dávnejšia minulosť sa pozoruhodným spôsobom odzrkadlila v dvoch knižných publikáciách z roku 2013: jedna z nich odela svoje látky do žánru literatúry faktu; druhá do ponurej atmosféry povesti, legendy, historickej a spomienkovej prózy. Jedna nadobudla charakter mozaiky informácií, druhá charakter textovo-obrázkového príbehu, resp. albumu.

Prvou zo spomínaných kníh je se-

riál dvadsiatich siedmich rozprávání Ondreja Sliackeho *Divy Slovenska nielen pre deti alebo Vlastiveda ako lusk* (il. Juraj Martiška, foto autor, Ján Lacika a iní; vydala Matica slovenská v Martine). Na základe presvedčenia, že deti „očarúva všetko nezvyčajné“, vedie autor čitateľa po zvláštnostiach prírody, po vybraných kultúrnych či technických pozoruhodnostiach Slovenska. V týchto súvislostiach mu pripomenie mnohé osobnosti našej kultúry (patrí k nim napr. Konštantín Filozof, Samuel Mikovíni, Andrej Kmeť, Vincent Hložník, habánsky keramikár Ignác Bizmayer, správca dunajského vodného mlyna Ivan Šáli, zakladateľ arboréta v Mlyňanoch Štefan Ambrózi-Migazzi, ľudový muzikant, maliar a sochár Vilo Meško a iní). Kniha je teda zaujímavá už z obsahovej stránky. Zaujímavý, ba až napínavý je však aj spôsob, akým autor šíri „známosť vlasti“: Faktická informácia vytvára základ pre reportáž, v rámci ktorej sa zároveň systematicky a funkčne pracuje aj s osobnou spomienkou, postrehom, autentickým či fiktívnym rozhovorom, až s rozprávkovou fikciou alebo prekáravou mystifikáciou faktov. Takouto cestou sa do jednotlivých rozprávání dostáva ako ich štruktúrna súčasť aj kompletná ľudová rozprávka (napr. Janko Hraško, Soľ nad zlatom), ľudová povesť (Sitnianski rytieri, povesť o Jánošíkovi), fragment ľudovej piesne či kultúrneho textu (napr. Proglas, Život Konštantína, Smrť Jánošíkova, Malý drotár a i). Autor poodkryje čo-to i zo svojho súkromia, čím sa jeho osobnostné zaujatie témou ešte umocňuje. Stimulujúc bádateľský inštinkt detského čitateľa, predkladá mu fakty ako malú záhadu, kladie otázky, ale aj mystifikuje, pričom dbá na to, aby bol signál o mystifikovaní

v texte čitateľne zakódovaný. Vytvára sa tak systémové rozprávanie, ktoré popri zábavnosti a neraz aj úsmevnosti dovoľuje čitateľovi bezpečne sledovať faktickú informáciu, oddeľovať ju od fikcie a fakty vnímať v nečakane mnohostranných súvislostiach. Výsledným tvarom je teda dielo publicistického typu literatúry faktu, v ktorom je každý tematizovaný div Slovenska spracovaný na báze vedeckosti, dokumentárnej korektnosti, v ktorom fakty provokujú dobrodružstvo poznávania, pričom autor neustále dáva najavo autentický záujem o poznávaný fakt a takýto záujem vyvoláva aj u svojho čitateľa. Okrem podnecovania detskej (ľudskej) schopnosti objavovať skryté či nezbadané zázraky okolo seba, pátrať po ich hlbšom poznaní poskytuje kniha aj šancu formovať v deťoch hrdosť na kultúrne bohatstvo, ktoré sme ako národ vytvorili či vlastnime. Žiada sa len podotknúť: takouto publikáciou by sa oddalo inšpirovať zostavovateľom vlastivedy v primárnej škole.

Tou druhou, tentoraz (z aspektu adresáta) kontroverznou publikáciou pripomínajúcou doby minulé je kniha obrázkovo-textových príbehov („album“) Erika Jakuba Grocha (text) a Juliány Chomovej (ilustrácie) *Šlabikár päťmestia: Bardejov, Košice, Levoča, Prešov, Sabinov* z košickej Knižnej dielne. S odvolaním sa na vymedzenie pojmu album Svatavou Urbanovou aspoň naznačme dôvody, pre ktoré publikáciu vnímame ako naratívum spomínaného typu: kniha komunikuje na báze výtvarných i jazykových znakov (dôležité sú intertextuálne a interikonické väzby), pričom rozprávač zostáva subjektívne prítomný a prejavuje tendenciu k symbolickosti a imaginácii; napriek epickej sukcesívnosti a dramatickej konflikt-

nosti nepotiera sa lyrizmus, nevyužíva sa analýza, vytvorené obrazy sa stávajú symbolicko-estetickými archetypmi; prevažne ručne písaný text je stručný, strohý, je integrálnou súčasťou celku. V predmetnej publikácii kombinácia obrázkov a strohých verbálnych výpovedí postupne približuje čitateľovi päť východoslovenských „kráľovských“ miest; deje sa tak prostredníctvom povestí (o bardejovskom Winterovi, o košickej Urbanovej veži, o prešovskom vyšivanom závoji, o sabinovskej Sabíne), legiend (o košickom žobrákovi), historických príbehov (o humanistickej škole v Bardejove, o Prešovských jatkách, o Majstrovi Pavlovi z Levoče) i udalostí z rodinnej „histórie“ – zo života autorových rodičov (o odvečení autorovho otca, študenta medicíny, do ruských gulagov, o osude priateľstva jeho matky so židovským dievčaťom odvečeným počas holokaustu; nikdy sa už nevrátilo). Spojovacím momentom, ktorý z knihy príbehov vytvára jednotné obrazovo-textové naratívum, je fenomén brutality ako symbolicko-estetický archetyp, ako fakt ľudskej society tiahnuci sa dejinami až po súčasnosť, zasahujúci každé miesto sveta, pripravený kedykoľvek a v akejkoľvek podobe sa aktualizovať. Kontroverznosť publikácie vyplýva z otvorenej konfrontácie detského percipienta s krutosťou, zlom a údesnosťou na tematickej rovine, podporenej aj úsečnosťou textu a ošklivosťou výtvarne uchopených motívov. Percepcia publikácie dieťaťom (ťažko predstaviteľná vo veku štyroch až ôsmich rokov, ako odporúča tiráž) je viazaná na prítomnosť dospelého a azda i na istú špecifickosť komunikačnej situácie, v ktorej sa kniha dostane do rúk detského čitateľa.

AUTORSKÉ VARIANTY FOLKLÓRNEJ ROZPRÁVKY A POVESTI

Sú stálicou každoročnej produkcie a vždy sa objavujú v hodnotovo rozmanitých realizáciách. Občas sa medzi nimi nájdú originálne umelecké počiny, častejšie však ide o tradičnejšie opusy a pravidelne sa stretneme aj s textami, ktoré nemajú umeleckú hodnotu.

Tradičné adaptačné postupy textu vynaliezavo využil Peter Karpinský v knižke *Kde asi rozprávka býva* (il. Alexandra Hriňová, Perfekt). Ide o tri (dobře známe) modifikácie folklórneho modelu rozprávky, v istom zmysle konkretizujúce otázku položenú v titule: býva v ríši humoru, v ríši lásky alebo v ríši divadla? Prvá (Princezná pre draka) je paródiou drakobijských rozprávok, v rámci čoho Karpinský posúva do komickej polohy postavy a ich funkcie, sujetové motívy aj čarovné predmety, smerujúc k zdôrazneniu komického náboja. Príbeh Diabla skála je rozprávkovou modifikovanou etiologickou povest' o vzniku Ľubovnianskeho hradu; do tejto látky autor nezasahoval parodizujúco, v duchu ľudovej rozprávky nechal vyznieť posolstvo o sile lásky. Napokon v príbehu O troch zlatých vlasoch Deda Vševeda transformoval Dobšinského rozprávku do podoby divadelnej hry pre deti. Paródiu si v tomto prípade dovoľil výberovo, sujet zostal v podstate zachovaný, výraznejšie zásahy doň súvisia najmä s prepisom do dramatickej podoby (teda so sprievodnými operáciami redukcie, substitúcie či amplifikácie). Istou pridanou hodnotou knihy je CD s piesňami z divadelných hier, ktoré Karpinský doposiaľ insce-

noval; vydarené texty k nim napísala Eva Kollárová zo Starej Ľubovne.

Sympatická je aj druhá kniha Petra Karpinského *Skala útočiska. Povesti a príbehy zo Spišskej Novej Vsi a okolia* (il. Jozef Spáčil, Sp. Nová Ves, FAMA art.). V zmysle podtitulu je to kniha regionálnych povestí a historických próz. To, čo príbehy (bez ohľadu na žánrovú príslušnosť) spája do organického celku, sú tri tvorivé princípy. Prvým je kompozičné rámcovanie príbehov rozprávačovými „intermezami“, osobnými vstupmi s evidentne subjektivizujúcim komentárom, v ktorom sa autor nebráni vyjadreniu intímneho vzťahu k svojmu mestu (napokon, dostatočne ho anticipuje už dedikácia: „Venujem svojmu mestu“). Tieto intermezzá nenápadne stimulujú záujem aj zvedavosť čitateľa. Druhým princípom je chronológia podávania zliterárnených udalos-

tí: od vzniku mesta až po koniec 18. storočia. Tretím a azda rozhodujúcim princípom je naračne príťažlivé zliterárnenie historického materiálu, ktoré posúva knihu k mladým čitateľom, hoci azda ani nebola celkom takto zamýšľaná. A tak Karpinského príbehy možno vnímať ako výsostne literárny útvar, ktorý príbehovým spôsobom interpretuje historické fakty. Vedychtivému čitateľovi však môže chýbať zmienka o prameňoch látok a poznámkový aparát.

Podobnú kompozíciu (rámcovanie) si zvolil aj Igor Válek, ktorý v publikácii *Nebojsa a iné hororozprávky* (il. Rudolf Cigánik, Trio Publishing) pre-rozprával 13 strašidelných príbehov pôvodne podávaných Pavlom Dobšínskym. Zjednocujúcim elementom je aj v tomto prípade tematické zameranie textov – na „démonov“ ľudových rozprávok; v tom zmysle tu defilujú čer-

MARTINA MATLOVIČOVÁ/ A. Salmela: Žirafia mama a iné príšery

ti, hady, smrť, umrlci, vlkolaci, strigy, škriatkovia, duchovia, ale do kontextu týchto príšer rovnako organicky zapadne aj obyčajná ľudská zloba. Rámčujúce časti príbehov tvoria určité „predslovy“ ku každému rozprávkovému príbehu a dôvetky za ním. Predslov zasväčuje čitateľov do vybraných prvkov slovenskej mytológie (démonické bytosti a motívy), uvádza príbeh, vysvetľuje pôvod bytostí, ľudový názor na ne, prípadne funkciu v rozprávke. Dôvetok je odkazom na autentický prameň: na pôvod prototextu (na folkloristov, ktorí ho zapísali) a bibliografický údaj z Dobšinského zverejnenia. Pozoruhodná je aj skutočnosť, že vydavateľ zachoval archaické ľudové výrazy – vytlačil ich kurzívou a pripravil tak čitateľa na prácu s historickým slovníkom slovenčiny. Démonologické rozprávky vedia nahnať detskému čitateľovi strach; čo s takýmto typom rozprávky, to rieši príručka T. Vráblovej.

Igor Válek publikoval v roku 2013 ešte knihu *Povesti o slovenských riekach* (s il. Kataríny Macurovej, Vydavateľstvo Matica slovenskej). Ako naznačuje už názov, je to súbor príbehov s tematikou slovenských riek. V štyroch oddieloch knihy sa stretne s povestami etiologickými, etymologickými, poverovými aj historickými. Osobitnú pozornosť venoval povestovo spracovanému pltníckemu motívu. Publikáciu uzatvára krátky náčrt charakteru, polohy a histórie trinástich slovenských tokov, ktoré boli výraznejšie alebo len celkom okrajovo v predložených povestiach tematizované. Kniha poznamenaná jemným pátosom rozširuje diapazón ponúkaný Povestovou mapou Slovenska najmä tematicky.

Na „areálovej“ báze (v zmysle za-

cielenia pozornosti na folklór slovenských národov) a tradičnom spôsobe podávania folklórneho materiálu je postavený výber ľudových rozprávok Petra Vrlíka a Petra Mišáka *Rozprávky spod slovenskej lipy* (il. Peter Uchnár, Matica slovenská). Prológ tvorí stručná informácia o príchode Slovanov a osídlení Európy, naznačenie invariantných prvkov slovenského rozprávkového folklóru a hutná výpoveď o lipe ako symbole Slovanov. Epilóg zasa tvoria lapidárne informácie o krajinách a územiach západných, východných a južných Slovanov. Zásluhou týchto pasáží má publikácia svoj poznávací rozmer. Známejšie i menej známe rozprávkové сюжеты, podávané podľa zdrojov korektne uvedených v bibliografii, sú prerozprávvané s rešpektom voči folklórnemu archetypu.

HRAVÁ ZMYSLOPLNOSŤ V AUTORSKEJ ROZPÁVKE A VERŠOCH PRE DETI

Do tejto skupiny textov patria predovšetkým autorské rozprávky. Z bohatšej rozprávkovej produkcie minulého roka sa ich však ako reprezentantov umeleckých hodnôt dá vybrať len niekoľko. K tým priradíme aj jedinú zbierku veršov, ktorá spĺňa parametre umeleckej poézie.

V detskej literatúre debutujúca Alexandra Salmela, Slovenka žijúca vo Fínsku, vychodí ako najzaujímavejšia autorská osobnosť v minulo-ročnej rozprávkovej tvorbe. V danom roku jej vyšli hneď dve knihy: *Žirafia mama a iné príšery* (s ilustráciami Martiny Matlovičovej vydalo Artfórum) a *Mimi a Líza*, s podtitulom *Jedna má oči stá-le zatvorené a druhá ich má dokorán. Každá pozerá, ale spolu vidia* (ilustrá-

cie Katarína Kerekesová, Boris Šima, Ivana Šebestová, vydali Sloart, Fool Moon). Prvá z kníh ponúka deťom nápadité, vtipné, miestami uletené – teda na paródii a absurdite postavené krátke rozprávky s výrazným zastúpením fantázie a hravosti, s víťaziacim princípom dobra a s porozumením dospelých voči svetu detí. Prednosťou autorky je vysoká naračná úroveň textov: autorka má cit pre stavbu výpovede aj v rámci vety, aj v rámci optimálne rozsiahleho príbehu. Zmyslom tejto knihy je poskytnúť deťom čitateľovi radosť zo života a rozlet fantázie. Druhá kniha vznikla podľa rovnomeného sedemdielneho televízneho večerníčkového seriálu. Zmyslom tohto rozprávkového cyklu je vyjadriť podstatu inakosti, odlišnosti vnímania sveta u vidiaceho a nevidiaceho človeka, upozorniť na skutočnosť, že mať zrak nemusí vždy znamenať aj skutočne vidieť a že „vidieť“ možno aj inými zmyslami než zrakom. Slepou limitovaná Mimi sa tak stáva empatickým druhým ja neposednej vidiacej Lízy, jej vnímaním sveta vtedy, keď zlyhávajú oči. Líza sa zasa stáva zrakom pre nevidiacu Mimi. Na takomto základe pôsobia ako figurálna dvojica: spolu objavujú svet, spoločne si fantáziou ozvlášťujú šedivý priestor paneláka a vnášajú do všedného života kus dobrodružnej zázračnosti a radosti. V tej súvislosti sa rozvinú neuveriteľné udalosti, v priebehu ktorých sa ukáže, že zloba či nevrlosť sú často dôsledkom nedostatku lásky a ľudskej pozornosti, že vzájomná odlišnosť nie je prekážkou, ale naopak výhodou priateľstva, lebo dokáže robiť svet zaujímavejším. Aj vzťah sveta detí a sveta dospelých je naplnený porozumením, pričom autorka zároveň dokázala zachovať prirodzenú jemnú bariéru

medzi nimi. Záver každej epizódy tvorí totiž rituál pred spaním, keď sa každá z dievčat zverí svojmu rodičovi so zážitkami uplynulého dňa. Dospelí (v tomto prípade Lízina mama a Mimin otec) si dokážu nevšedné zážitky svojich detí vysvetliť racionálne, ale ponechávajú im ich fantazijný výklad; kód inej, racionálnej možnosti vysvetlenia však čitateľ neprehliadne. Tento rituál zároveň nenápadne podporuje emocionálny rozmer zábavnej a pritom hlboko humanizujúcej knihy. Kniha A. Salmely patria k tomu najlepšiemu z minulého roka; sú kvalitné poetikou i spôsobom spracovania aktuálnej tematiky.

Každý rok po Vianociach sa opakuje ten istý problém: zvieratká vyhodené na ulicu svojimi majiteľmi, ktorí sa ich cez sviatky nabažili a navyše zistili, že mať domáce zviera znamená starosť navyše. Jedno z takýchto zvieratiek-bezdomovcov sa stalo protagonistom novej rozprávky Jána Uličianskeho *Leonardo, kocúr z ulice* (s ilustráciami Martiny Matlovičovej vydalo Trio Publishing v rámci projektu Čítame s porozumením). Rozprávka vybudovaná na realistickej báze života mačiek pozostáva z krátkych epizód, ktoré prostredníctvom fikcie i mystifikácie rozvíjajú vzťah medzi rozprávačom a opusteným ryšavým kocúrikom, nájdeným v škatuli od talianskych číziem v kontajneri. Na pozadí východiskového pocitu osamelosti a opustenosti ako dôsledku farebnej „inakosti“ kocúra o to výraznejšie vynikne obraz domova ako priestoru spolupatričnosti. Jednoduchý, hravý a skryto persuzívny príbeh nevťeravo presviedča o tom, koľko radosti dokáže človeku poskytnúť domáce zvieratko, nezamlčiava však, že sú s tým spojené aj starosti, nevyhnutnosť tolerancie, obetavosti a schop-

nosti žiť nielen pre seba. Z názvov kapitoliek v tvare sentencie na tému mačka (z času na čas parodickej: „Čo je napísané, to mačka nevylíže“) dýchne na čitateľa úsmevná múdrosť, najmä ak sa sentencia následne rozvinie do vtipného mikropříbehu, v ktorom nájde miesto aj parodovaná mačacia „reč“ („ostrov Mňaurícus“, „mňóól“).

Aj píšuci ilustrátor Ľuboslav Paľo v novej knihe *Kde je Afrika?* (Trio Publishing 2013) pracuje s animálnym hrdinom (tu je to malý nosorožec), tentoraz v priestore minimalistického textu. Podstata textu je však podobná: útočisko, aké poskytuje len domov. Domov je cieľom putovania malého hrdinu od momentu, keď sa zdôrazní jeho malosť (v protiklade k veľkej ZOO), čím sa vytvorí latentná paralela s malým dieťaťom. Spúšťačom sujetu sa stáva komická mikropízódka s knihou: učiteľka sa počas návštevy ZOO zlakne, že nosorožec zje knihu, ktorá deťom spadla do jeho výbehu. Hrdina ju však prečíta a kniha sa stáva impulzom jeho výpravy do sveta hľadať Afriku, pretože to objavil ako svoju „nedostač“. Ako hnacia sila jeho putovania funguje v literatúre práve tá (zvedavosť, hľadanie domova), ako silný zdroj humoru je využitá naivita mláďatka (v Afrike svieti slnko od rána do večera – ak ho nevidíme, nie sme teda v Afrike), čo vedie k omylom, ktoré dieťa ľahko rozlúskne a to ho samozrejme poteší a rozosmeje. S omylmi hrdinu súvisí jednoduchá obraznosť textu: autor totiž v priebehu jeho putovania dôvtipne využíva metaforický princíp (podobnosť slona a cisterny, žeriava a žirafy, pieskoviska a Sahary). S putovaním súvisí určitá dobrodružnosť príbehu, napätie vyplývajúce z neistoty: podarí sa akcia, alebo sa nepodarí? Napokon det-

ský podiel na vyriešení problému hrdinu a naivná, jednoduchá básnička ako fingovaný výtvor malého nosorožca dovedú hrdinu k šťastnému koncu. Teda tak ako húsa u Martákovej (Zatúlané húsa) našlo napokon svoju mamu alebo kocúrik u Sutejeva (Kto povedal mňau) napokon záhadu rozriešil, aj malý nosorožec nakoniec našiel svoju Afriku, v nej mamu a otca, a tak sa spolu so zvieratami môže radovať. A to je aj vysvetlenie tenzívnej výpovede z introdukcie Paľovho jednoduchého príbehu: „Nič mu nechýbalo, no aj tak bol často smutný“. Paľova kniha je dôkazom o tom, ako desaťročiami overený sujet a rovnako overený princíp metaforickej asociácie (spomeňme si hoci na Čokoládovú rozprávku J. Stacha) môže zafungovať vždy znovu.

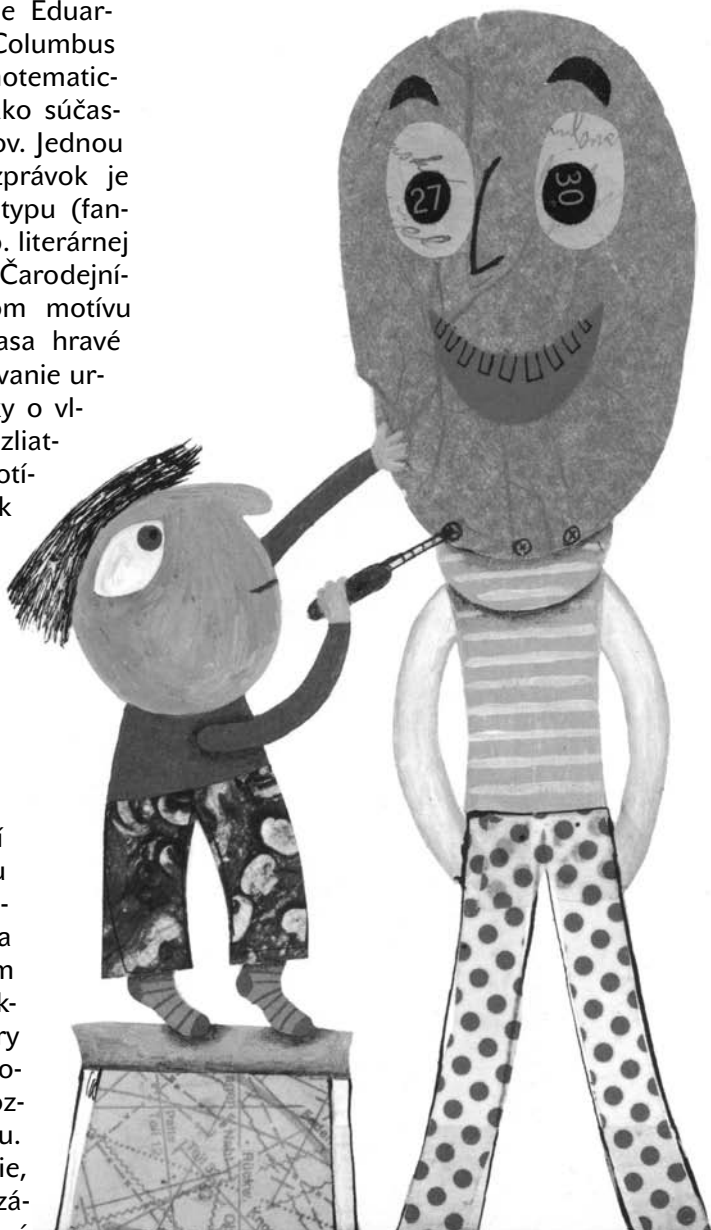
Vydarená obrázkovo-textová kniha Tomáša Ďurovku (text) a Alžbety Kováčovej (ilustrácie) *O koníčkovi Budíčkovi* (Virvar) je debutom autorskej dvojice. Jednoduchý príbeh o vzťahu malého školáka ku koníkovi, ktorý dostal meno koníček-Budíček, pretože rodinu každé ráno svojím erdžaním zobúdzal, je príbehom o láske a porozumení človeka voči prírode a potrebe chrániť ju. Toto posolstvo je sujetovo vyjadrené cez komplikáciu (choroba koníka zapríčinená nevedomosťou) a bytostné nasadenie človeka pri jeho záchrane (putovanie chlapca s otcom po zverolekára). Jednoducho plynúca, nekomplikovaná narácia je svižná, vtipná, prirodzená, naplnená srdečnosťou a teplom vzájomného porozumenia; niet v nej hluchých slov a miest. Vznikla tak optimizmom naplnená knižka pre najmenších, ktorá im dožičí prežiť súcit s trpiacim, držať palce záchrancom, radovať sa z dobrego konca – a nenápadne upevňovať

presvedčenie o blízkosti človeka a prírody.

Novou knihou rozprávok sa prezentoval koryfej slovenskej autorskej rozprávky Lubomír Feldek. Jeho *Dvere do rozprávky* (ilustrácie Eduardo Lara, vydal pražský Columbus holdings) ponúkajú monotematickú hru s motívom dverí ako súčasťou rozprávkových príbehov. Jednou polohou Feldekových rozprávok je paródia folklórneho archetypu (fantastických rozprávok), resp. literárnej predlohy (Romeo a Júlia, Čarodejníkov učň) prostredníctvom motívu dverí, druhou polohou zasa hravé niekoľkonásobné modifikovanie určitého sujetu (tri rozprávky o vlkovi: Červená čiapočka, kozliatka, tri prasiatka) alebo motívu, v ktorom folklórny prvok spravidla abscentuje alebo je prítomný iba aluzívne. Prvá a posledná rozprávka zasa predstavujú v istom zmysle prológ a epilóg: úvodná zdôvodňuje, prečo sú to rozprávky práve o dverách – záverečná je hrou s motívom dverí založenou na narastaní prívlastkov a vyúsťujúcou do záverečnej pointy, poklony životu. Feldek sa teda predviedol prostredníctvom toho, čo je preňho charakteristické: mystifikačnej hry s textom a čitateľom, ktorá zábavným spôsobom rozkrýva príbeh a jeho poetiku.

Ako sme naznačili vyššie, v kontexte zmysluplnej zábavnosti sa ocitá aj jediná pôvodná básnická zbierka z minulého roka, ktorá zachraňuje úroveň detskej

poézie v roku 2013: kniha Gabriely Ditelovej *Roztopašná knižka* (il. Zuzana Lipnická, Trio Publishing). Poézia pre predškolákov a mladších školákov na tému zvierat má riekankový, hravý

MARTINA MATLOVIČOVÁ/ A. Salmela: *Žirafia mama a iné príšery*

charakter, dobre zvládnutý verš aj vtipné nápady. Neprináša síce do veršovanej tvorby nič nové, ale prvky absurdity a nonsensu sú v súlade s detským chápaním, spájanie príznakov civilizovaného sveta s konvenčnými zvieracími postavami je vynaliezavé a plodí humor postavený na overenom (známom „klátikovskom“) vkladaní zvieracích postáv do ľudských sujetov.

UVERITEĽNÝ OBRAZ DETSTVA A DOSPIEVANIA

Takýto obraz súčasného detstva a dieťaťa neposkytlo priveľa príbehov; aj spomedzi tých sa väčšina orientovala na adresátov na začiatku školo-povinnosti. Tieto príbehy neopustili síce spoľahlivú úroveň zabehaných tém a osvedčených rozprávačských konvencií takejto prózy, ale v tom rámci si udržali dôstojnú úroveň a ponúkli mladým čitateľom nielen obveselenie, lež aj čo-to múdre o živote.

V príbehu Marty Hlušíkovej Môj dedko Rýchly šíp (il. Eva Švečková, Slovart) ide o prázdninové príbehy rozprávačky a čas prežitý u starých rodičov na dedine. Autorka sa spoľahla na spontánnu vtipnosť narácie založenej na imitácii detského rozprávania a jej rozprávania má švih. Ale pozorný čitateľ si zaiste všimne malý rozpor: šesťročná rozprávačka na jednej strane preukáže vyššiu mieru naivity, než by jej veku prislúchalo – na druhej strane zasa „premúdreňosť“ veku nie dosť adekvátnu. Pre malého čitateľa je však zaiste príjemný patriarchálny model starých rodičov: babka krútiaca sa okolo domácnosti a záhrady, pečenia koláčov a prekáračiek s dedkom; dedko fajčiari fajku a prejavujúci veľa porozumenia voči vnučke

a detskému svetu, čo sa v tomto prípade tematizuje v podobe hry na indiánov. Prostredníctvom hry sa zdôrazňujú elementárne hodnoty života: kamarátstvo, vzájomná pomoc, rodinná súdržnosť.

Pokračovanie svojej prvej knižky pre deti Klára a mátohy (2012) publikovala známa „ženská“ autorka Petra Nagyová Džerengová. Knihu pre prvočitateľov *Klára a iglu* (s il. Kataríny Gasko vydal Slovart) možno zaradiť k čitateľsky atraktívnym titulom toho typu, aký predstavuje napr. Gabriela Futová. Nagyová Džerengová dokázala zaujímavo podať nielen bežné detské zážitky v rodine či v kamarátskych vzťahoch protagonistky, ale v týchto kontextoch psychologicky presvedčivo načrtnúť aj trampoty malej hrdinky, jej pocity v situácii, keď sa jej zdá, že láska otca a nevlastnej mamy sa od nej odvracia k malej uplakanej sestričke, ba hrozí aj to, že príde o oblúbeného psíka. Tieto dva konfliktné momenty sa protagonistka pokúša riešiť svojím spôsobom: vyrobí tabletku proti depresii pre nevyspatú nevlastnú mamu Emu, aby opäť nadobudla radosť zo života, a postaví si so svojím kamarátom iglu, do ktorého utečie po tom, čo sa jej psík zrazu stratí. Naračne zvládnutý, zábavný príbeh je síce aj tentoraz dynamizovaný najmä početnosťou tematických prvkov, ale je zároveň zmysluplný, podaný vtipne, s pochopením pre detskú dušu, so znalosťou detského uvažovania i s porozumením pre naivný prístup k riešeniu problémov, čo figuruje ako nezanedbateľný zdroj komického vyznenia príbehu.

Ako Prvá kniha vyšiel pre malých čitateľov príbeh o inej prváčke: próza Gabriely Futovej *Nejdem a basta!* (il. Ďuro Balogh, Mladé letá). Futovej hr-

dinky sú vždy veľmi vytrvalé a vynachádzavé pri objavovaní spôsobov, ako sa niečomu vyhnúť, resp. ako niečo dosiahnuť – a tak je to aj v tomto prípade. Táto, súc vyplašená dvomi staršími sestrami, rozhodne sa nenastúpiť do školy. Výsledkom je množstvo komických situácií a trapasov, spejúcich napokon predsa len k zmierlivému koncu. Čitateľská príťažlivosť knihy spočíva predovšetkým v dynamickej, živej narrácii a svojráznosti detských postáv.

Tak ako poézia pre deti, aj spoločenská próza pre dospelujúcich potiahla v roku 2013 za krátky koniec: jej krehkú reputáciu z minulých rokov zachraňuje jediný titul – prozaická zbierka *Skejtácke tenisky. Poviedky pre deti a nástročné* (il. dielami BIB, Perfekt) zostavená Petrom Karpinským. Tak ako po minulé roky, aj v roku 2013 autori v poviedkach spracovali rozličné radosti a trampoty dnešných detí a dospelujúcich. Tematizované sú problémy postihnutých ľudí (v tomto smere je zaujímavá víťazná poviedka, podľa ktorej je zborník nazvaný), vzťah k zvieratám, vzájomná pomoc, kamarátstvo, ochrana slabších, konfrontácia civilizácie s autentickou prírodou. Príbehy vypovedajú o detskom svete, čistejšom ako svet dospelých, aj o tom, ako sa vyjavuje podstata vzťahu medzi súrodencami, deťmi navzájom či medzi dospelými a deťmi. Nastolené problémy sú väčšinou vyjadrené sugestívne, hoci miestami sa texty predsa len nevyhli určitej miere idealizácie alebo didaktizmu. Popri humore objavuje sa prvok melanchólie, aký tiež má vo svete dospelovania svoje miesto. V každom prípade však mal pravdu zostavovateľ P. Karpinský v predslove, keď konštatoval, že je to nielen obraz sveta detí, ale zároveň aj sveta dospelých.

ZÁVER

Na záver si skúsme aspoň naznačiť odpoveď na otázku, aká bola kvalitná časť pôvodnej tvorby pre deti a mládež v roku 2013 z hľadiska jej žánrového a vydavateľského profilovania. Čo sa týka žánrov, v kontexte najlepších knižných titulov sa okrem dobrodružnej prózy vo všetkých žánrových oblastiach (folklórna a autorská rozprávka, povesť, spoločenská próza, literatúra faktu, ba aj poézia) objavili aspoň ojedinelé reprezentácie kvality. Z vydavateľského hľadiska ku kvalitatívnemu nivaeu minuloročnej pôvodnej tvorby najvýraznejšie prispelo vydavateľstvo Trio Publishing koncepčným vyhľadávaním a serióznym spracovaním príťažlivých titulov, pričom najlepšie vychádzajú spravidla v rámci projektu Čítame s porozumením (v sprievode pozoruhodných interpretačných pohľadov Timotey Vráblovej). Úroveň dobrej detskej knihy viacerými titulmi pomáhali udržať aj vydavateľstvá Perfekt a Slovart, jednotlivými vydarenými knihami im „zasekundovali“ Matica slovenská, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Buvik a originálny trend načrtla Knižná dielňa Košice.

P.S. Zostali sme dlžní hodnotiaci komentár o takých prózach, v ktorých to z umeleckej stránky predsa len „zaškrípalo“ trochu viac, aby sme ich mohli priradiť k tomu najlepšiemu z minulého roka. Treba tiež povedať hodnotiace slovo o dielach rozhojňujúcich triviálnu tvorbu, o akých zvykne konštatovať – nič by sa nestalo, keby neboli vyšli vôbec. A reč treba zaviesť aj na knihy, nad ktorými nás chytá rozhorčenie z toho, čo sú ľudia schopní pre deti publikovať... Ale toto všetko si necháme do nasledujúceho čísla Bibiany.

toňa revajová

A vráti sa to v rozprávke

*(Prečo Dni detskej knihy
majú zmysel)*

Dni detskej knihy. Dni plné drobných i významných stretnutí. Každoročný sviatok, ktorý sa koná vždy v inom meste, trvá tri dni a ešte asi nikomu nezišlo na um, aby spočítal, koľko ľudí sa ho vlastne zúčastňuje. Jedno je isté: v Košiciach, kde sa tohtoročné Dni detskej knihy 8. až 10. apríla uskutočnili, by sme so stovkami nevystačili. Sviatku je plné mesto, predovšetkým školy a knižničné pobočky (tých má Knižnica pre mládež mesta Košice takmer neuveriteľných 23 a viaceré z nich sú priamo v budovách základných škôl).

KOŠICE ČAKALI PRIPRAVENÉ

Skutočnosť, že hneď v prvý deň účastníkov prijal primátor Košíc Richard Raši v Historickej radnici, je tiež dôkazom, že Košice Dni detskej knihy brali vážne. Napokon – kto nie? Spišovatelia, ilustrátori, prekladatelia, redaktori časopisov pre deti i vydavatelia detských kníh z celého Slovenska bez zaváhania vystúpili z rozkrútené-

ho kolotoča každodenných povinností a prišli za malými čitateľmi. Lebo toto sú tie deti, pre ktoré doma píšu, kreslia, vymýšľajú, prekladajú.

Košice ešte nestratili atmosféru Európskeho hlavného mesta kultúry 2013 a to, čo tunajšia kultúra po tomto veľkolepom projekte „zdedila“, je najmä Kulturpark, zrekonštruované budovy bývalých kasární. Jednu z nich získala aj Knižnica pre mládež mesta Košice. „Okrem klasických výpožičných služieb sme tam zriadili Múzeum detskej knihy,“ hovorí riaditeľka knižnice **Iveta Hurná**. „*Tieto knihy neopúšťajú knižnicu, návštevníci si ich požičiavajú iba prezenčne. Je to obľúbené miesto nostalgie, rozprávok a krásy, ktoré využívajú všetky vekové kategórie. Súčasťou služieb v týchto priestoroch je aj požičiavanie spoločenských hier. Aj absenčne, necháva sa 10 eur ako záloha.*“ A kde sa vzal tento nápad? Túto službu začali návštevníkom knižníc poskytovať v Prahe. Iveta Hurná o tom čítala v českom knihovníckom časopise Čtenář a hneď začala premýšľať, ako by sa to dalo realizovať aj v Košiciach. „*Práve vtedy sme otvorili túto novú knižnicu, a tak sme spoločenské hry poskytli návštevníkom aj*

my.“ Veľa knižníc na Slovensku sa usiluje byť aj komunitným centrom. Knižnici pre mládež mesta Košice sa to podarilo. „*Chceme, aby sem deti chodili aj s rodičmi alebo starými rodičmi, lebo je len na rodine, či dieťa bude, alebo nebude čítať. Máme otváracie hodiny aj v sobotu doobeda a v nedeľu poobede. V nedeľu – čo nás veľmi teší – máme najviac návštevníkov, chodia k nám celé rodiny, aj trojgeneračné, hrajú sa hry, prezerajú si knihy a potom si ich odnesú domov.*“ Nuž... zvyšku Slovenska asi zostáva len ticho závidieť.

Rozhlasová redaktorka a moderátorka **Zuzana Belková** moderovala niekoľko stretnutí tvorcov detských kníh s malými čitateľmi, ale predovšetkým slávnostný literárny večer. „*Toto*

nie je prvý raz, čo som košickej Knižnici pre mládež povedala áno,“ prezradila nám. „*Nikdy som to neolutovala, pretože aktivity tejto knižnice vždy splnili moje nároky a hádam som v nich obstála aj ja. Zaujíma ma, ako majú štruktúrovanú činnosť, ako si budujú komunikačnú stratégiu, vždy som zvedavá na to, čo pripravili, vymysleli, vynovili, a ak môžem k tomu prispieť, tak vždy prídem rada.*“

AKO NÁM BOLO

Marta Hlušíková prišla z Rimavskej Soboty. „*Som tu, aby som sa presvedčila, že moje knižky sa čítajú. Aby som na vlastné oči videla, či deti majú radosť v očiach. Pre mňa ako au-*

Sprava Toňa Revajová a Zuzana Belková s deťmi na ZŠ Užhorodská v Košiciach

torku je príležitosť vidieť sa s viacerými kolegami odrazu vzácna. Potrebujem sa občas ubezpečiť, že nie som jediný blázon postihnutý svetom detí. Tohto roku bolo pre mňa veľmi príjemnou skúsenosťou chodiť na besedy v tandeme s Martinom Kellenbergerom a nazrieť tak trochu do jeho výtvarného videnia. Do knižničnej pobočky Nezábudka prišlo na našu besedu zrakovo postihnuté mladé dievča na vozíčku. Vyjadrilo sa, že kvôli stretnutiam s takýmito ľuďmi sa oplatí žiť. Určite nemyslelo iba na nás dvoch s Martinom, ale na všetky stretnutia s umením na pôde knižnice. Knihy pozná v zvukovej podobe, jej svet je iný ako svet ostatných detí. Zostane mi v pamäti jej šťastná tvár, keď sa s nami odfotografovala. Pritom tú fotku nikdy neuvidí. Tak neviem. Možno práve kvôli tej nevidiacej dievčine som na Dňoch detskej knihy bola rada.“

Martin Kellenberger už na slávnostnom literárnom večere uchvátil poslucháčov rozprávaním o detstve budúceho umelca – o tom, ako naňho vplývala práca otca, výtvarníka Ľubomíra Kellenbergera, od ktorého už vtedy vedel, ako má vyzerat dobre ilustrovaná kniha. „Košice som navštívil viac ráz, aj takto so spisovateľmi a výtvarníkmi, ale toto je výborná partia spisovateľov a výtvarníkov, doplnená mladšou generáciou aj prekladateľmi. A tento nový kultúrny areál je naozaj krásny. To je môj sen, aby sa staré budovy nebúrali, ale aby sa im vdýchol nový život. A ešte ak takéto priestory dostane knižnica... Knihy sú naša srdcová záležitosť. Aj keď už som ilustroval veľa kníh, každá je iná. Každá chce svoj prístup, štýl, architektúru v tvarovaní celostranových a polstranových ilustrácií, drobných ilustrácií, ale aj ako celok. Niektorá

chce výraznú obálku, niektorá skromnú a tam sa potom otvorí ten nádherný príbeh a človek si ho môže zmapovať, pripraviť figúrky, zvieratká... Je to naozaj dobrodružstvo. Čím je knižka lepšia, čím má pútavejší príbeh, tým je pre mňa inšpiratívnejšia. Snažím sa na každú knihu nájsť vzorec, ktorý to celé rozkrúti a nájde symbiózu, v ktorej všetky ilustrácie na seba naväzujú a hrajú spolu ako výstava. Keď ho mám, už ho len sledujem. Niektorá knižka chce skromnejší šat, niektorá to rozíhrá naplno,“ hovorí určite aj z duše ostatných významných ilustrátorov, ktorí sa na DDK zúčastnili (konkrétne Dana Zacharová, Martina Matlovičová, Peter Čisárik, Juraj Martiška a Ľuboslav Paľo). „Toto je nádherná akcia na nádhernom mieste. Myslím tu aj na to, ako som ešte malý chlapec bol stále hladný a smädný po dobrej knižke, po pekných ilustráciách, už som hľadal výtvarníkov štýl, zisťoval, kto to robil. Mám rokmi svoj štýl, ale vždy sa usilujem priniesť v každej knižke niečo nové, lebo každá si to zaslúži. Aby bola originálna, mala svoje špecifiká a ja pritom zostanem sám sebou. Knižka je vlastne to podanie rúk spisovateľa s výtvarníkom.“

Gabriela Dittelová na Dni detskej knihy priletela z Bruselu, kde pracuje na Stálom zastúpení Slovenskej republiky pri EÚ. „Za tie tri dni som veľa získala. Bola som s priateľmi a známymi, s ktorými je radosť tráviť čas. Stretla som sa aj s čitateľmi, čo je pre autorku, ktorá nie je spisovateľkou na plný úväzok, veľmi dôležité. S výtvarníkmi, knihovníkmi, učiteľmi, deťmi... Je to pre mňa veľký zážitok. Toto sú moje tretie Dni detskej knihy a všade vidím neuveriteľne zaniietených ľudí.“

Peter Holka to zas vidí veľmi stručne: „Prečo som tu? Lebo Košice sú

Slávnostný literárny večer – sprava P. Karpinský, Z. Belková, J. Milčák, T. Revajová
Foto M. Vacula

krásne mesto. To po druhé. Po prvé – kto má deťom povedať, ako čítať knižky, ak nie spisovateľ?“

*„Mám mimoriadne rada všetky akcie, ktoré sú pre deti, v prospech detí a s deťmi,“ vyznáva sa **Ľubica Ďurišiová** z Ministerstva kultúry SR (presnejšie, štátny radca sekcie umenia a štátneho jazyka). „A najmä Dni detskej knihy sú takou prezentáciou celoročnej produkcie prostredníctvom spisovateľov a ilustrátorov. Je v tom veľká sila a energia všetkých, ktorí sa ich zúčastňujú. Bohužiaľ, z hľadiska financií je to celé v rámci možnosti a zdrojov, ktoré sú k dispozícii. Ale tieto veci naozaj nie sú o peniazoch. Keby všetci robili len toľko, koľko zarobia, tak to môžeme zabaliť.“*

„Chodievala som sem robiť rozhlasové reportáže alebo ako dramaturgička a prezentovala som rozprávky

*z rozhlasového vysielania,“ zaspomína si **Beata Panáková**. „Tentoraz som tu ako autorka a prekladateľka. Dnes všetci vieme, aký vzácny je čitateľ. A byť na jednom mieste so stovkami čitateľov, to je naozaj zážitok. Napríklad som bola na besede, kde si deti pripravili dramatizáciu z môjho prekladu Malého Mikuláša. Nie v rámci vyučovania, vo voľnom čase. Bolo to dokonalé a pre mňa aj veľmi príjemné.“*

*„Na Dni detskej knihy chodievam trochu aj zo zvedavosti, či sa moja trilógia o strigôňovi a jeho malej vnučke, ktorá vychádzala v čase, keď boli deťmi rodičia dnešných detí, neprestáva čítať,“ priznáva **Julo Balco**. „Autor na besedách hneď zistí, kde je pravda a či malí besedníci nemali pre uja spisovateľa len otázky, ktoré im odporúčala pani učiteľka. O výdatnom či-*

tateľskom záujme svedčia ošúchané, pomaly už rozpadávajúce sa zväzky, ktoré boli kedysi na Slovensku hádam v každej knižnici. Žiaľ, dnes to už neplatí. Všetci dobre vieme, prečo sa čoraz menej kníh pre deti dostáva do verejných knižníc, a je nám ľúto, že sa s tým stále nedarí nič urobiť. Pritom dnešné deti by asi najviac potrebovali práve dobrú knihu. Ich vnútorný svet nič nemôže väčšmi obohatiť ako autentický čitateľský zážitok. To je aj poslaním tohto nesmierne užitočného podujatia. Aby spisovatelia vyšli svojím čitateľom na pol cesty, aby ich tí, pre ktorých píšu, nevšímavo neobišli.“

Aj **Ján Milčák** na Dňoch detskej knihy oceňuje stretnutia s priateľmi. „S niektorými sa vidíme naozaj len raz za rok. Ale predovšetkým som tu s deťmi, ktoré ma istým spôsobom oživujú, dodávajú mi energiu, aby som nepoľavil v písaní pre deti. Dalo by sa povedať, že mi to dodáva silu, a tá sila sa vráti v rozprávke.“

Ružena Andalová je povoláním zubná lekárka. „Za deťmi treba chodiť stále viac, lebo ak neprídeme my, príde niekto iný,“ presviedča. „Moje knižky sú tendenčne poučné, a tak sa snažím, aby ich deti neodložili skôr, ako sa dostanú k tomu, čo im chcem povedať. S humorom vážne. To je metóda, ktorá sa mi osvedčila. Píšem ceruzkou, gumujem a prepisujem ako školáčka. Po ceruzke siaham, keď ma niečo trápí, to sú moje inšpirácie. Časy sa zmenili, pretechnizovali, život je pre deti nebezpečnejší, preto som začala s prvou pomocou. Myslím si, že to patrí k základnému vzdelaniu, aby si už aj deti pri prázdninových poraniach vedeli samy poradiť. Ďalšia kniha je ekologická, upozorňuje na to, aby sme časom nechodili v mas-

kách. Starý strom nepresadíš, ak sa dá niečo zmeniť, tak v deťoch.“

„Teraz som si dožičil chvíľku oddychu po tom, čo mi vyšla kniha povestí o Spišskej Novej Vsi,“ prezrádza **Peter Karpinský**, ktorý sa okrem písania venuje i divadlu, a to hneď ako herec, scenárista i režisér. To všetko, samozrejme, popri zamestnaní. Chvilka oddychu však určite neznamená, že Peter Karpinský bude zaháľat: „Schválili mi na Filozofickej fakulte UPJŠ vydanie monografie Dejiny a teória komiksu. To je aj vedecká práca, aj moja obľúbená, takže troška som sa tento rok preorientoval.“

Valentín Šefčík je riaditeľ školy, takže teoreticky by mu deti ani nemuseli chýbať. Opak je však pravdou. „Rád by som svojim detským čitateľom odovzdal trocha viac, než im dokážu odovzdať moje knihy. Som tu aj preto, aby som sa stretol so všetkými týmito úžasnými ľuďmi, ktorí tvoria literárnu rodinu tvorcov pre malých čitateľov. Aby sme spolu oslávili tento sviatok detskej knihy a povedali si, ako nám je ťažko, ale ako nám je dobre.“

Často si hovoríme, že kniha má veľa zdatných protivníkov. Je to doba, v ktorej práve žijeme, je to všetko to digitálne, elektronické, počítačové, televízne, telefonické... S tým všetkým sa kniha musí vyrovnávať. A všetko sa začína v rodine a škole. Malo by tam byť povzbudenie, mala by tam byť cesta do knižnice, mali by tam byť knižky. Učím tretiakov a štvrtákov. A mám integrovaného žiaka Matúša. Je pomalý, číta ťažko, berieme naňho ohľad a usilujeme sa mu pomôcť. Ale ten chlapec prekoná všetkých tým, ako často chodí do knižnice, ako rád si požičiava knižky. Mám v triede deti, ktoré čítajú suverénne,

krásne. A možno do tej knižnice ani nevkróčia. Takže vzťah, možnosť, prístup – a čítať, čítať.”

Prekladateľka **Miroslava Gavurová** povedala aj za manžela Jána, svojho najbližšieho spolupracovníka: „To, čo sme po tieto dni prežili, bolo priame stretnutie s čitateľmi – ponúkli nám svoje dojmy, vedeli o knihách v našom preklade a čítali ich. Bola to celkom milá spätná väzba.”

Nie je to tak, že len my svojou prítomnosťou a rozprávaním sme pre deti zážitkom. Je to obojstranné. Srdce plné dojmov si zo stretnutí s najmenšími deťmi odniesla **Paula Sabolová**. „Mala som pocit, že tolko úžasných zážitkov – od jednej besedy k druhej, tretej, štvrtej – nevládzem v sebe ani pretaviť. Skúšam to odznova o dva

dni doma. Rozprestieram po koberci v obývačke obrázky od detí s čitateľnou inšpiráciou z mojich knižiek. Boli tam výnimočné výtvarné talenty, ale aj básnici, prozaici, recitátori, rozprávkari, speváci, tanečníci, herci. Odvážne aj bojazlivé deti. V knižnici Nezábudka boli telesne a zrakovo postihnuté. Patrik Sinčák nerozpráva. Nepovie ani ‚mama‘. Ale píše krásne básničky. A radosť nevidiacej Heniky, ktorá odo mňa dostala knižku s venovaním – knižku, ktorú si neprečíta, s venovaním, ktoré takisto neuvidí... to sa nedá opísať.”

Áno, uznanie od dieťaťa poteší najviac. Lebo dieťa nikdy nepovie, že sa mu niečo páči, ak to nie je pravda. A tak aj ja, zberateľka všetkých týchto dojmov, musím citovať vlastné slo-

Zľava Toňa Revajová, Marta Hlušíková, Martin Kellenberger, Ľubica Ďurišinová, Ján Milčák, Eva Číferská a Gabriela Dittelová

vá na slávnostnom literárnom večere. „*Keď som dostala pozvanie na prevzatie vzácneho ocenenia do Mexica City, chodila som sa týždeň pozerat do počítača, či je to pravda. Ale potom sa mi ozvalo dievčatko, čitateľka Veronika:*

„Napísala ste víborné knihy. Obdivujem Vás.‘ A tak sa už mesiac chodím s úsmevom pozerat do počítača, či je to pravda, a stále sa čudujem: ‚Tak vykať to dieťa nevie, pravopis nevie, ale aký má dobrý literárny vkus...‘“

MISIA SPLNENÁ

Prezidentka slovenskej sekcie IBBY **Timotea Vráblová** má Dni detskej knihy takpovediac v pracovnej náplni. „*Teším sa, že popri stretnutiach detí s tvorcami po celý čas paralelne prebiehajú odborné podujatia pre knihovníkov, učiteľov i verejnosť. Pribudla detská Literárna olympiáda a verím, že toho bude stále viac. Dni detskej knihy výrazne pomáhajú knižniciam prezentovať sa vo vlastnom meste. Súčasné knižnice robia mnohé ďalšie celoslovenské i medzinárodné podujatia. Sprostredkujú kultúru živým spôsobom, bežní obyvatelia, miestne celebrity, ale najmä ľudia, ktorí o kultúre v meste rozhodujú, si takto uvedomujú dôležitosť poslania knižníc.*“

Aj riaditeľ BIBIANY **Peter Tvrdon** sa vrátil z Košíc spokojný. „*Videl som pár akcií a všetky boli veľmi dobré. Zažil som Petra Karpinského a Valentína Šefčíka medzi deťmi, prednášky dvoch švédskych účastníčok Gunilly a Cecilie Ekmanových... A podarilo sa ešte niečo navyše. S riaditeľom Košických kultúrnych centier Jánom Kováčom som dohodol uzavretie zmluvy o tom, že*

im budeme posúvať výstavy z BIBIANY.“ Znamená to, že náročné interaktívne a experimentálne výtvarné projekty sa po skončení v BIBIANE reinštalujú v košickej Kunsthalle. „*O niečo také sa pokúšam už niekoľko rokov. Oslovil som všetkých županov, ale všade boli problémy. Naše veci sú náročné na priestor i inštaláciu – jednoduché projekty by si vzali ochotne, ale toto... A zrazu v Košiciach sa to podarilo. BIBIANA už nebude len pre bratislavské deti. Bude v Bratislave, na východe a možno sa v krátkom čase podarí zabezpečiť podobné priestory aj na strednom Slovensku.*“

A na záver: **Eva Cíferská**, vedúca Oddelenia knižnej kultúry a Sekretariátu slovenskej sekcie IBBY v BIBIANE, bola pri Dňoch detskej knihy od samého začiatku. „*Keď sme v roku 1983 práve v Košiciach založili tradíciu vtedajšieho Týždňa detskej knihy, nikto netušil, čo sa z tohto podujatia vyvinie. Pracovala som vtedy vo vydavateľstve Mladé letá a moja spolupracovníčka Ľubica Kerná vo Zväze spisovateľov. Odštartovali sme sviatky detskej literatúry, ku ktorým sa dodnes hrdo hlásim. Každá knižnica, s ktorou som za tie roky spolupracovala, vložila do tých pár dní vždy kus srdca a obrovské množstvo práce. Vďaka za všetko dobré, čo sa podarilo. Ak aj niečo nevyšlo, neznižuje to význam dní, ktoré sme spolu s deťmi strávili pri rozvíjaní vzťahu k večnému médiu, ktorým kniha je. Je mi tak trochu zvláštne byť v pozícii pamätníka či zakladateľa. Bola by som však rada, keby sme si vážili a podporovali všetky dobré tradície, ktoré obyčajne vždy nesú aktuálne posolstvo.*“

Ostáva dodať vari už len: Vďaka, Košice. Nabudúce „zaživa v nebi“, či vlastne v Banskej Bystrici.

Generačné činy a generačné prísluby

Reflexia odbornej literatúry pre deti a mládež v roku 2013

Stalo sa už tradíciou, že súčasťou hodnotiacich odborných seminárov, ktoré každoročne usporadúva Slovenská sekcia IBBY a Katedra slovenského jazyka a literatúry PdF UK v Bratislave za aktívnej spoluúčasti vysokoškolských pedagógov z Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity (v minulosti aj prof. PhDr. Marty Žilkovej, CSc. z Filozofickej fakulty UKF v Nitre), býva reflexia pôvodnej beletristickej, dramatickej a ilustračnej tvorby pre deti a mládež vytvorenej v predchádzajúcom roku. Po prvý raz túto tradíciu narušujeme, či presnejšie aktualizujeme tým, že do hodnotiaceho programu zaradujeme odborné texty o literatúre pre deti a mládež. Tým vlastne len pripomíname to, čo je súčasťou detskej literárnej kultúry už vyše jedného storočia a čo sa vďaka predchádzajúcim generáciám kritikov, teoretikov a literárnych historikov, ich individuálnym iniciatívam, ako aj ich bádateľským centráм podieľalo na legalizácii tvorby pre deti ako svojojbýtnej súčasti národnej literárnej kultúry.

Konkrétnejší dôvod rozšírenia hodnotiaceho programu spočíva však v náraste záujmu o odbornú reflexiu detskej literatúry v súčasnosti, pričom pod týmto pojmom máme na mysli širší časový úsek. V ňom, povedzme v ostatných desiatich rokoch, vzniklo viacero pozoruhodných odborných prác, predovšetkým však bol završený mnohoročný literárnohistorický výskum slovenskej detskej literatúry. Z hľadiska ďalšieho rozvíjania odbornej reflexie tvorby pre deti a mládež je však dôležité, že práve v tomto období sa v Kabinete výskumu detskej reči a kultúry na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity začal systémový výskum detskej literárnej kultúry. Zásluhou prof. Zuzany Stanislavovej, CSc., sa Kabinet výskumu detskej reči a literárnej výchovy stal nielen celoslovenským bádateľským pracoviskom, ale svojimi kongresovými iniciatívami prenikol i do medzinárodných súvislostí. Je pozoruhodné, koľko významných grantových projektov vzniklo na jeho pôde, pričom za najdôležitejší prínos považujeme vytváranie realizačného priestoru pre mladú generáciu vedeckých pracovníkov. Výnimočnosť prešovského kabinetu v tejto súvislosti spočíva aj v tom, že sa mu v mla-

dých adeptoch podarilo generovať ich tvorivé dispozície, takže dnes – vzhľadom na hodnotu ich výskumných výstupov – je už ich odborná kompetencia viac než nádejná. Ich práca, ale aj výstupy mladých výskumných pracovníkov z iných vysokoškolských pracovísk, sú budúcnosťou odbornej reflexie slovenskej detskej literárnej – ale aj výtvarno-ilustračnej kultúry.

A práve na pracovisku, o ktorom sa zmieňujeme, sa v uplynulom roku zrealizoval projekt, ktorý v slovenskej odbornej reflexii literatúry pre deti a mládež doteraz absentoval. Je ním periodikum **O dieťati, jazyku, literatúre** s podtitulom **Časopis pre otázky rozvíjania komunikačnej a literárnej kompetencie** (Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov, 2013, 123 s.). Odborné časopisy o detskej literatúre jestvovali, pravda, aj v minulosti, už dvadsať rokov vychádza časopis o umení pre deti a mládež Bibiana, nové periodikum má však i formálne náležitosti vedeckého časopisu. Predovšetkým má redakčnú radu zloženú z vedeckých osobností literárnej vedy, jazykovedy, lingvodidaktiky a didaktiky literárnej výchovy z Prešovskej univerzity, ako aj z partnerských univerzít na Slovensku a v Čechách, ktorí ako garanti kvality časopisu sú zároveň recenzentmi publikovaných príspevkov. Štrukturálne časopis, ktorý bude vychádzať dvakrát ročne (jedno číslo literárne, druhé jazykovedné), má obsahovať vedecké štúdie, odborné články, diskusie a polemiky, recenzie a odborné aktuality, pričom jeho ťažisko – podľa avíza šéfredaktorky doc. PaedDr. Ľudmily Liptákovéj, CSc., – bude práve v publikovaní odborným výskumom podložených prác. Tie, pochopiteľne, tvoria náplň i prvého čísla, pričom svojou kvalitou, metodologickou úrov-

ňou, ale aj autorským zastúpením dokladajú pôvodný zámer tvorcov časopisu. Dôkazom toho sú štúdie prof. Viery Žemberovej, CSc., *Nad žánrami modernej prózy pre mladých čitateľov* a prof. Zuzany Stanislavovej, CSc., *Próza pre dievčatá v kontexte prekladovej literatúry 70. rokov 20. storočia na Slovensku*, ako aj príspevky troch mladých literárnych vedcov Radoslava Rusňáka, Adely Mitrovej a Dany Leškovej, ktorí i tentoraz potvrdzujú naše predchádzajúce konštatovanie o ich talentovej kompetentnosti.

Popri príspevkoch slovenských autorov sú v prvom čísle periodika publikované i štúdie dvoch v súčasnosti reprezentatívnych českých literárnych vedkýň špecializujúcich sa na reflexiu detskej literatúry, prof. Svatavy Urbanovej, CSc., z Ostravskej univerzity, a doc. Mileny Šubrtovej, CSc., z Masarykovej univerzity v Brne, čo nepochybne predznamenaáva ambíciu redakcie vytvoriť z časopisu stredoeurópske a nepochybne i karentované vedecké médium.

V súvislosti s novým časopisom sa žiada podotknúť, že jeho existencia by nemala – akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať – narušiť pôsobnosť Bibiany, periodika Slovenskej sekcie IBBY. Počas svojej dvadsaťročnej existencie sa Bibiana vyprofilovala na špecifický časopis, ktorého zmyslom bolo a je odborne reflektovať, ale i popularizovať pôvodnú beletristickú tvorbu pre deti a mládež so všetkým, čo k tomu náleží, vzbudzovať o ňu záujem najmä medzi pedagogickou a knižníckou verejnosťou. A keďže jej vydavateľom je BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, v pôsobnosti ktorej sú jedinečné európske a svetové výtvarno-ilustračné aktivity, napríklad Bratislavské bienále ilustrácie, re-

vue Bibiana sa programovo venuje aj problematike ilustračnej tvorby pre deti, čím vlastne potvrdzuje moderný trend interpretácie detskej knihy ako neoddeliteľnej kompatibility literárnej a výtvarno-ilustračnej zložky. Zjednotené povedané, napriek tomu, že predmetom oboch časopisov je detská literárna kultúra, ich rozdielna adrešnosť, ako aj konkrétna podoba, daná vedeckou a publicistickou štruktúrou, vytvára z nich dve rozdielne periodiká, ktoré v konečnom dôsledku môžu reflexiu slovenskej detskej literatúry len zintenzívniť.

Nový vedecký časopis v Kabinete výskumu detskej reči a kultúry Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity nevznikol náhodne. Za jeho vznikom je dlhoročná výskumná činnosť a predovšetkým ústretový záujem o získavanie mladých literárnovedných adeptov. K tým, ktorí svoj záujem premenili na celoživotnú orientáciu, nepochybne patrí **Mgr. Markéta Andričíková, PhD.** V súčasnosti síce pôsobí na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach, jej iniciačným pracoviskom bola však prešovská pedagogická fakulta. V Kabinete výskumu detskej reči a kultúry sa venovala najmä štúdiu autorskej rozprávky, jej zmyslu, autorských konceptov i žánrových podôb, takže dnes je jej akceptovanou znalkyňou. Dôkaz o erudovanom prístupe k tomuto najproduktívnejšiemu žánru modernej slovenskej beletristiky pre deti predložila v monografii **V znamení premeny** s podtitulom **Interpretačné štúdie o autorskej rozprávke** (Levoča, Modrý Peter, 2013, 125 s.). Na rozdiel od doterajších prehľadových štúdií sústredila sa v nej na preniknutie do procesu hodnotovej premeny autorských rozprávok, predovšetkým tých, ktoré v realizácii Jána Milčáka, E. J. Grocha,

Daniela Pastirčáka, Daniela Heviera prostredníctvom filozoficko-symbolického, imaginatívno-poetického, transcendentálno-spirituálneho, sociálno-psychologického a mytologizujúceho princípu zabezpečili slovenskej autorskej rozprávke štatút hodnotového beletristického média. Svoj interpretačno-teoretický exkurz zakončila pozoruhodnou komparáciou autorskej rozprávky, spoločenskej prózy a mýtu, pričom ňou neidentifikovala len nové podoby autorskej rozprávky, ktoré svojou invenčnosťou teoretický výskum neraz zaskočili, ale zdôraznila aj ich hodnotový zástoľ v súčasnej beletristike pre deti.

V tej istej výskumnej atmosfére ako M. Andričíková sa vyprofilovala aj mladá literárna teoretička **Mgr. Dana Lešková, PhD.** V knihe **Fikcia a história** s podtitulom **K transformácii naratívov o Jánošíkovi** (Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2013, 127 s.) sa zaoberá transformáciou jánošíkovských naratívov. V protiklade s konvenčnejšími prácami skúmajúcimi tento fenomén slovenskej ľudovej kultúry svoju interpretáciu podložila modernejšími teoretickými konceptmi, pričom po dvoch vstupných častiach venujúcich sa jánošíkovskému naratívu v povesti a v literatúre faktu, rozšírila svoj záber aj o jeho reflexiu vo výtvarnom, dramatickom a animovanom umení. Pravdepodobne tieto časti jej práce mali plniť len kompletizujúcu funkciu, paradoxne práve v nich, v ich vyargumentovanosti, nazahmlenej zložitými výpovednými konštruktmi, presvedčila o svojej teoretickej schopnosti, ale i o zmysle pre preferovanie moderných postupov, ktoré prostriedkami aktualizácie folklórnej tradície ju vlastne umelecky regenerujú.

Mgr. Ján Gallik, PhD., autor mo-

PETER UCHNÁR/ Peter Vrlík – Peter Mišák:
Rozprávky spod slovanskej lípy

nografie **Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež** (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr, Nitra, 177 s.), nepatrí do personálneho portfólia mladých literárnych vedcov „prešovskej školy“. Je pracovníkom Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr UKF v Nitre. S prešovskými kolegami ho však spája talent, ako i ambícia koncepcne sa venovať literatúre pre deti a mládež a tak pokračovať v generačnej tradícii jej literárnovednej reflexie. Téma, ktorú si zvolil – spiritualita v slovenskej detskej literatúre -, je aktuálna už aj preto, že kresťansko-religiózne motívy boli súčasťou intencionálnej literatúry od jej vzniku, no k ich objektívnej interpretácii nedochádzalo ani v medzivojnovom období, ani v druhej polovici 20. storočia. Kým medzivojnová kritika, či skôr recenzistika, jej texty akceptovala, komunistická kultúrna doktrína ju jednoznačne, najmä v 50. rokoch a potom v období tzv. normalizácie v prvej polovici 70. rokov 20. storočia, tabuizovala ako ideologicky neprijateľnú. Po zmene spoločenského systému a obnovení literárnej plurality po roku 1990 došlo k opätovnej tvorbe detských knížiek tematizujúcich kresťansko-religiózne motívy i témy a súčasne sa začali objavovať aj prvé teoretické pokusy opodstatnenosť týchto kníh zdôvodňovať a zároveň rehabilitovať texty medzivojnového obdobia, ktoré doterajší literárnohistorický výskum slovenskej detskej literatúry vyhodnotil ako umelecky nepresvedčivé. Viem pochopiť motiváciu týchto obhajob, ich pohnútky, žiaľ, v nejednom prípade ich podloží bol skôr nábožensko-ideologický zreteľ než prienik do poznávaco-estetických štruktúr jednotlivých textov, predovšetkým au-

torskej rozprávky. V takejto situácii Ján Gallik postupoval primerane, keď prvú a najrozsiahlejšiu časť svojej práce venoval rekognoskácii spirituálnej literatúry a jej reflexii. Z pozície bádateľskej je takýto postup oprávnený, najmä ak sa mladý autor napriek zjavnej sympatii s touto literárnou produkciou usiluje – na rozdiel od niektorých súčasných výstupov, v podloží ktorých cítiť religióznou tendenčnosť – o jej objektívnu identifikáciu. Ako príklad môžem uviesť profilovanie portréту Rudolfa Jaruška, stúpenca medzivojnovkej kresťansko-výchovnej koncepcie detskej literatúry. Gallik vie, že Jaruškove hodnotenia vychádzajú zo spirituálno-kresťanskej pozície, neraz až kresťansko-nacionalistickej, a hovorí to jednoznačne. V súvislosti s jeho diskvalifikáciou kresťansko-humanistickej prózy Ľudmily Podjavorinskej Baránok boží však prehliada fakt, že tento kritik v záujme svojej ideológie zavádzal verejnosť, keď svoj odmietavý postoj vysvetľoval tým, že do rúk slovenských detí nepatrí dielo, v ktorom jeho hrdina východisko z ťažkej životnej situácie nachádza v samovražde. Podjavorinskej detský outsider pritom žiadnu samovraždu nespáchal, umiera tragicky, náhodne, pri úteku z odľudšteného sirotinca.¹ Gallik, a teraz už neviem, či zámerne, či z neznalosti, o čom tak trochu pochybujem, však v tejto súvislosti nepovedal ani to, že Rudolf Jarušek sa neuspokojil len s kritikou tohto významného diela medzivojnovkej kresťansko-humanistickej detskej literatúry. Ako neoficiálny expert Ministerstva školstva slovenského štátu ho zlikvidoval tým, že ho zaradil do zoznamu detských kníh (sám ho dokonca vypracoval), ktoré sa ako ideovo neprijateľné musia vyradiť zo školských knižníc.² Nuž aj takúto podobu

PETER UCHNÁR/ Peter Vrlík – Peter Mišák:
Rozprávky spod slovanskej lípy

má kresťanská reflexia v slovenskej literatúre pre deti a mládež! A keď som už pri pripomienkach či skôr otázkach: nechápem, prečo mladý autor v druhej kapitole svojej práce, v ktorej skúma žánre spirituálnej literatúry, nevyšiel z interpretácie legendovej folklórnej rozprávky. Formálne si síce svoj priestor vymedzil produkciou 20. storočia, kde sa venuje už nielen registrácii, ale aj hodnoteniu esteticko-poznávacej kvality niektorých spirituálnych prác, folklórnu rozprávku 19. st. však len pripomína. Pritom jedným z jej typov je legendová rozprávka, ktorá dávno pred vznikom autorských spirituálnych textov pre deti prezentovala kresťanské hodnoty. A nejde len o žánrovú prioritu. Porovnaním jej kvalít s podobou napríklad medzivojnovkej spirituálno-religiózneho literatúry, najmä tej, ktorá vyšla v období slovenského štátu a zotrvačne ešte aj v rokoch 1945 – 1948, mohol dospieť k zisteniu, ktoré tak irituje súčasnú reflexiu kresťansko-religiózných textov pre deti, že totiž kresťanská tematika ešte sama osebe nie je zárukou estetickej hodnoty detskej literatúry, konkrétne jej autorskej rozprávky. Ján Gallik z tejto situácie vyšiel elegantne tým, že sa nezdržoval dokazovaním nedokázateľného, ale sa sústredil na interpretáciu spirituálnych textov Daniela Pastirčáka, umeleckého suveréna tohto literárneho typu. Na záver sa však možno stotožniť s literárnym vedcom Petrom Libom, ktorý oceňuje prácu mladého literárneho vedca za jej tému i metodologické spracovanie.

Týmito samými slovami, hoci ešte vo zvýraznenej grafickej podobe, možno charakterizovať aj monografiu mladej umenovedkyne z Pedagogickej fakulty PU **Mgr. Ivety Drzewieckej, PhD., Grafopoetika** s podtitulom **K estetic-**

kým a poetologickým aspektom grafickej vizualizácie básnického textu (Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2013). Keďže nie som výtvarným teoretikom, môžem len marginálne pripomenúť, že táto práca svojím zameraním nemá obdobu v súčasnej výtvarnej teórii, ale ani v literárnej vede. Jej autorka totiž upriamila pozornosť na grafické aspekty literárneho textu v oprávnenom vedomí, že literárna veda už dlhší čas pociťuje naliehavú potrebu začleniť do svojich teórií obrazovú stránku. Svojimi doterajšími štandardnými spôsobmi nedokáže totiž presvedčivo analyzovať a hodnotiť tú časť beletristickej tvorby, ktorá programovo pracuje s vizuálnymi prostriedkami. Z hľadiska reflexie literatúry pre deti a mládež je dôležité skonštatovať, že súčasťou monografie, ktorej zmyslom má byť vytvorenie uceleného teoretického systému grafopoetiky, je i teoretický koncept vizualizácie básnických textov pre deti. Práca mladej umenovedkyne môže tak byť nielen podnetným príspevkom v oblasti výtvarnej teórie, ale môže byť prospešná aj pedagógom a študentom učiteľských smerov pri rozširovaní štúdia literárnych a výtvarných disciplín.

V tomto zmysle značne utilitárnejšou adresnosťou disponuje monografia **doc. Michala Tokára, PhD., Zobrazenie v maľovanom čítaní** (Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2013, 118 s.). Maľované čítanie je u nás už desaťročia súčasťou obsahovej štruktúry časopisov pre žiakov 1. stupňa základných škôl, dokonca zostáva i knižnú podobu, no až prítomná práca ho legalizuje ako skutočne jedinečný, až nezastupiteľný didakticko-literárny prostriedok v edukačnej praxi. A keďže v súčasnosti detské čítanie je stredobodom nielen pedagogickej ve-

rejnosti, ale i literárnych didaktikov, chápeme ho ako aktuálny a kompetentný príspevok k problematike, ktorá má už nielen didaktický, ale spoločensko-kultúrny rozmer. V tejto súvislosti je aktuálny najmä projekt **Čítanie s porozumením Analfabeta Negramotná**, ktorého garantkou je **PhDr. Timotea Vráblová, CSc.** Jeho zmyslom je vzbudzovať v deťoch záujem o čítanie a súčasne ich viesť k pochopeniu a emocionálnemu vzťahu k čítanému textu. Konkrétne má projekt podobu interpretačných brožúrok, ktoré sú časťou knižných titulov pripravených vo vydavateľstve TRIO Publishing, spol. s r. o. Ich adresátom sú detskí čitateľa, ale aj ich dospelí partneri – rodičia, učitelia, knihovníci. Adresnosť „od – do“ je pochopiteľne pre každého autora viac než riziková, takmer sa vylučujúca, skúsená publicistka a literárna kritička, ktorá sa v ostatných rokoch cielenie – aj v medzinárodnom kontexte – zaoberá čítaním s porozumením, sa však tento problém usiluje zvládnuť čo najlepšie. Isteže, nie každý titul, ktorý sprevádza, jej poskytuje optimálnu možnosť prejsť od zábavy s dieťaťom k interpretačnému rozhovoru s dospelým, v prípade knihy Jána Uličianskeho *Leonardo, kocúr z ulice* sa jej to však vydarilo priam ukážkovo. Kvôli dokumentárnosti treba ešte dodať, že v projekte, ktorý vnímame viac-menej v experimentálnej rovine, dosiaľ vyšlo jedenásť – z literárneho hľadiska prevažne kvalitných – titulov, z toho v roku 2013 štyri (Gabriela Dittelová: *Roztopašná knižka*, Klára Jarunková: *O psovi, ktorý mal chlapca*, Ján Uličiansky: *Leonardo, kocúr z ulice* a Dobšinského rozprávky *Nebojsa!* A iné rozprávky v prerozprávání Igo-
ra Váleka).

Posledným titulom, ktorý uzatvá-

ra reflexiu literatúry pre deti a mládež v roku 2013, je monografia **Éthos a Poésis v umeleckej tvorbe** s podtitulom **Štúdie o literatúre pre deti** (Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, 2013, 138 s.). Jej autorka **prof. dr. Zuzana Stanislavová, CSc.**, sa v nej podujala identifikovať postupy, ktorým príbehy pre deti a mládež vytvárajú estetické i myšlienkové hodnoty. Výnimočnosť jej zámeru spočíva pritom v tom, že ho realizuje tak v areáli národnej, ako i prekladovej tvorby pre deti a mládež. Týmto prístupom, doloženým presvedčivým prepojením estetických a obsahovo-ideových aspektov národnej a prekladovej tvorby, sa jej podarilo odkryť doteraz nepoznané, resp. len tušené prepojenia oboch týchto kultúrnych sfér. Za ešte významnejší výsledok súboru jej štúdií, komponovaných tak, aby mohla na nich demonštrovať relevantné poetologické vlastnosti beletristického textu pre deti a mládež, však považujeme fakt, že vzhľadom na najproblémovejšie príznaky súčasnej civilizácie charakteristickej deficitom humánnosti celý svoj postup podriadila rozkrytiu etického rozmeru literatúry pre deti a mládež. Urobila tak na rozsiahlom priestore deviatich kapitol, ktoré v mnohých ohľadoch svojou estetickou i myšlienkovou úrovňou dominantný zámer jej práce legalizujú. Dokonca tak presvedčivo, že niet dôvodu neveriť jej záverečnému zisteniu, že je to aj literatúra pre deti a mládež, ktorá identifikuje psychosociálne, etické i filozofické problémy súčasnej spoločnosti. Na záver už len konštatovanie; najnovšie dielo Zuzany Stanislavovej je excelentnou odbornou prácou, ktorá svojou výpovednou, metodologickou, ale i štylistickou úrovňou je dôkazom, že pôvodná tvorba pre deti

a mládež má v súčasnej odbornej reflexii svojho dôveryhodného partnera.

(Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA 1/0537/13 Dejiny slovenskej literárnovednej reflexie literatúry pre deti a mládež)

POZNÁMKY

1. „Rozumie sa,“ píše Rudolf Jarušek (ešte pod pôvodným priezviskom Jaroušek) vo svojej Slovenskej literatúre pre mládež (Zvolen, 1940, s. 46), „že nemôžeme dovoliť ani to, aby v literatúre pre deti vystupovali jednotlivci, ktorí v ťažkom položení nič nevedia, iba sa rúhať Bohu a v zúfalstve sa **zmárniť**“ (podč. O. S.). Toto azda má byť cieľom slovenského chudobného žiaka? Kde chceme priviesť mládež takým dielom, akým je Podjavorinskej Baránok boží (1932)? Ondrejko-ve skutky má napodobniť? Pritom v Podjavorinskej texte – ako dokladá nasledujúca citácia (Ľudmila Podjavorinská: Baránok Boží, Transcius, 1995, s. 58 – 59) – neexistuje pasáž, v ktorej by sa Podjavorinskej malý outsider rúhal Bohu a **zmárnil sa**, teda spáchal samovraždu (Slovník slovenského jazyka V, SAV, 1965, s. 639 slovo “zmárniť sa” interpretuje ako „vziať si život, spáchať samovraždu, zabiť sa“). Zo strany R. Jaruška ide vyslovene o zámernú dezinterpretáciu textu:

Keď otvoril oblok, opálil ho mráz, až mu slzy nabehli do očí. Pevne priviazal koniec plachty o obločný rám a vyzrel von; hĺbka sa naň škerila tak ako včera. Hoci mu pri tom pohľade zovrelo útroby, odhodlane vyliezol na oblok. – Eh, z akej výšavy valasi skákavali! Zavesili sa na konár, rozkolísali sa a s konárom dolu na rovné nohy – ani čoby krídla mali! Nikdy sa im nič zlého nestalo. A on tieto kumšty robieval s nimi a nič sa mu neprihodilo... Aj teraz zlezie pomaly ako po konári, rozkolíše sa a skočí, na rovné nohy... A pôjde, kam ho oči povedú.

Ondrejko pozrel na nebo, prežehnal sa a so

zažmúrenými očami sa zavesil na plachtu. Odvisol v studenej, nepriateľskej hĺbke... Akési obrazy veľkou rýchlosťou preleteli pomimo neho.

A padal... padal...

Ondrejka našli na dlažbe... Z úst sa mu lia-la krv, tvár bledá, tielko meravo vystreté na tvrdom kameni. Ležal tam s prísny, no víťazným výrazom v zmučenej tvári. A ten výraz sťa by hovoril:

„Utrápili ste ma, umučili – ale už mi neza-bránite letieť do krásnej tatranskej vlasti...!“

Nuž, leť len, s Bohom si leť, duša Ondrejko-va – ubolený Baránok Boží!

2 Súčasťou monografie Slovenská literatúra pre mládež (Kremnica, Knižnica Priateľa dietok, zv. 1, Zvolen 1940, 157 s.) je **Soznam kníh, ktoré treba vylúčiť**. V jeho úvode R. Jarušek píše: „V minulých 20 rokoch dostalo sa do našich žiackych knižníc veľa diel, ktoré ani obsahom, ani slovenčinou nepovznášali detské duše, skôr ich ubíjali a odvracali od čítania. V nejednej z nich podával sa jed. Otravovalo sa dieťa nábožensky a mravne a vychovávalo vo vlašnom duchu národnom. Výsledok: náboženská a mravná ľahostajnosť a z toho vyplývajúci nedostatok idealizmu a lásky. Takéto knihy v slobodnej kresťanskej škole slovenskej nemajú miesta. Preto pozorne sme prezreli všetky prístupné nám diela a označili za škodlivé všetky, ktoré nevychovávajú mládež v duchu kresťanskom a láske k slovenskému národu. Pripojený zoznam nie je úplný a iste bude ho možno doplniť ďalšími chybnými knihami“ (s. 129). Medzi 66 „pôvodnými“ knihami, ktoré podľa Jaruška musia byť vyradené zo školských knižníc, sú napr. knihy Fraňa Kráľa Jano a Čenkovvej deti, Rosnička Martina Hranka, Podjavorinskej Baránok Boží a Čarovné skielka...

LITERATÚRA

JARUŠEK, Rudolf, 1940. Kremnica, Knižnica Priateľa dietok, zv. 1, Zvolen 1940, 157 s.

„Dedko, koľko máte rokov?“
„Koľko je do neba krokov!“
„A rozprávku viete?“
„Akú chcete...“

Týmto mottom sa začína knižka zamagurských rozprávok *Vodníkove zlate kačky*. Zozbierali ich Viktor Majerík a Peter Glocko.

Ludia, ktorí žili s rozprávkovými bytosťami, to nemali ľahké. Platí to aj pre Zamagurie, lebo tu zastihnete rozprávkovú bytosť na každom kroku. Ak ste stretli žabu, nemohli ste si byť istí, či nejde o strigu-matrónu, a ak jej zadné nohy nemali plávacie blany a viac sa podobali ľudským ako žabacím, bolo jasné, že je to rozprávková bytosť. Taká, čo kradne kravke mlieko, a keď ste dočítali rozprávku, vedeli ste, že to bola krivá ženská, ktorú v dedine všetci poznali. Možno by ste ju v zamagurskej dedine zbytočne hľadali, lebo

pukla od jedu. Taká spravodlivosť býva, žiaľ, neraz iba v rozprávkach.

A ak by ste v Bačovskej doline povyššie Veľkej Lesnej stretli dvoch zdatných chlapov Jendruša a Janetka v ženských šatách, nemali by ste sa im vysmievať. Vyrozprávali by vám príbeh o Babuli, žene čiernej ako uhoľ a veľkej ako medveď, s ktorou sa pasovali. Vyhrala rozprávková bytosť. Jendruš a Janetka si nemohli viac obliecť súkenné nohavice, zlostná Babuľa ich začarovala. Keď si ich obliekli, začalo ich neznesiteľne triasť.

Bystrý žobrák Šupka bol iný. Potrestal výsmech a lakomosť. Každý, kto ho poznal, vie, že to bol prezieravý a šťastný človek. V zamagurských rozprávkach je žobrákov neúrekom. Očakávali zľutovanie, ale vedeli sa aj bohato odmeniť, žobrák Compeľ zlatými peniazmi, žobrák z Matiašoviec zlatými stružlinami a žobrák so zázračnou palicou tam, kde jeho pomoc bola najviac potrebná, gazdinej, ktorá mala v izbe pligu.

V zamagurských potokoch sa od nepamäti čľapkali vodníci a vodníčatá. Nebolo dedinského potôčika, v ktorom by nežili, ale najviac sa šplechta-

li v Dunajci. Pltníci na Dunajci vedeli o topelcoch všetko. Neraz skončili v dravých vlnách, najmä ak nevedeli plávať. Život s vodníkmi nebol idylický. Známy a preslávený bol najmä vodník Rybka, lákal nešťastníkov na zlaté kačky. Ale poznal aj iné úskoky a lsti. Keď doplatil na svoju nerozvážnosť, vedel sa vynájsť. Doniesol žene háby, aj keď o tie, čo kúpil na jarmoku, prišiel pri pití oldomášu. Vedel predpovedať počasie. Gazda a gazdiná obracali seno pod horúcou modrou oblohou bez mráčika, objavil sa vodník, brekotal, že čoskoro zmoknú. Gazda sa vodníkovi vysmial, zahnal sa hrablami. Ale spoza kopcov sa odrazu objavila mrákava, spustil sa lejak, bolo po hrabaní. A inokedy, keď Rybka pohrozil žene vracajúcej sa z jarmoku, že ju utopí hoci v malej studničke, ak mu nepôjde za kmotru, nezostalo iné, iba súhlasiť. Vodníčke Rakani sa kmotra páčila a vodník Rybka ju odmenil tak, že do konca života nemusela pracovať. Ako to u vodníkov býva, obdaril ju vrecom plným rybích šupín. Keď ťažké vrece spadlo na zem, začali z neho vypadávať zlaté mince.

Zamagurské *godky*, ako všetci v tomto kraji nazývajú rozprávky, skrývajú goralskú múdrosť a pestrú nádheru prírody. Z nich sa ako drevenica dá postaviť úchvatný a rozkošný „Dom rozprávky“, pretože ho stavajú obyčajní ľudia žijúci v kraji, kde je viac skál ako úrodnej zeme. Príbeh goralských rozprávok sa málokedý odohráva v príbytku. Žobráci putujú, vodníkov počuť člapkať v potoku, bludičky so zlatým lampášikom lákajú gazdov do močiarov, ak ich zastihne noc v lese pri návrate z jarmoku. Rozprávkové príbehy súvisiace s jarmokom sú neobyčajne frekventované. Jarmok bol významnou udalosťou, de-

dinčania odchádzali do mesta, nakupovali, čo sa nedalo kúpiť inde a inokedy. Neraz sa vracali domov neskoro v noci, v čase ideálnom pre rozprávku. V lese boli hluční a veselí, mali dobrú náladu, akoby chceli privolať zászvetné bytosti, aj preto zamagurské rozprávkové príbehy často súvisia s návratom z jarmoku.

V Zamagurí sú zázračné mnohé byliny, rastú na každom kroku, stačí, aby o nich vedeli vedomci. Volali ich *žele*. V kyticke boli byliny podľa toho, na čo mali byť určené, na vrátenie zdravia ľuďom alebo zvieratám, na vyvolanie náklonnosti alebo na prekazenie lásky. Ale rady mudrcov neboli zázračné iba preto, že ich poznáme z rozprávok. Naopak, boli užitočné pre obyvateľov Zamaguria, preto sa dostali do godiek. Niektoré byliny sa používajú dodnes, liečia, keď kvitnú.

Podzemné poklady strážil v Zamagurí *Pienčibroda*, človečik s dlhočiznou bradou, s lampášikom, bičikom a kladivkom. Ráno ho našiel pastier Jendruš na lúke s bradou pricvaknutou v pasci na divú zver. V brade sa skrývala Pienčibrodova sila. Keď Jendrušov zvedavý bundáš pribehol k človečikovi, Pienčibroda ho šibol bičikom a pes skamenel. Človečik modlikal, aby ho pastier vyslobodil z klepca. Stalo sa to až vtedy, keď Pienčibroda opäť, teraz trikrát šibol bundáša a pes ožil. Príbeh pripomína Laktibradu z rozprávok Pavla Dobšinského. Jendrušovi zostal bičik ako dar za vyslobodenie človečika z klepca. Keď Jendruš šibol bičikom, kameň sa zmenil na soľ. Odvtedy je vo Veľkej Lesnej v Tvarogovej bani dosť kamennej soli pre všetky ovce.

Svetlonosov bolo najviac po daždi. Zaživa okradli susedov, odorávali im z polí alebo prekladali hraničné ka-

mene. Po smrti strašili a vodili ľudí po ukradnutých poliach. Odkliať ich mohol, kto vrátil hraničný kameň na pôvodné miesto.

Boginky, ženy, čo zaživa nemali deti, žili v potokoch. V zime odpočívali pod ľadom, na jar sa prebúdali, mali deti s vodníkmi. Boginčatá mali veľké bruchá a ešte väčšie hlavy, boli neobyčajne pažravé, preto ich boginky zamieňali za deti živých ľudí. Matka mohla získať svoje dieťa späť, keď boginčatú nedala jesť, bila ho, aby vrieskalo, jačalo, škrečalo dovtedy, kým boginka náhlivo nepribehla a nevrátila ukradnuté dieťa. Boginky mali veľký palec na ruke alebo na nohe, jednodľa si ho cmúľali, preto šušľali.

Tancule boli zakliate zasnúbené dievčatá, čo umreli skôr, ako sa vedeli vydať. *Vilkolky* mali vlčie chvosty, krás-

nu tvár, dokázali umne lákať. Mládenec, ktorý nepodľahol vábeniu, mohol sa ich zbaviť zaklínadlom.

Rozprávková knižka *Vodníkove zlaté kačky* má špecifické znaky, ktoré nie sú vo folklórnych rozprávkach vždy obvyklé. Chýbajú v nich princezné a králi, v Zamagurí nikdy neboli. V chudobnom, kamenistom kraji býva dosť krásy a vzácnosti. Vyvierajú v ňom studničky s čírou vodou, ukryté v dolinách alebo pod stromami v hlbokých lesoch. Je ich nespočetne veľa, neraz sa v nich trblietajú lúče slnka. Pri nich sa po robote dá najlepšie zbaviť smädu, ale možno práve v nich vyvierajú ako číra voda aj priezračné rozprávky. Ktovie? Vo dvojici ich ponúkajú Viktor Majerík a Peter Glocko.

Zbierali ich ako zlaté mince vysypané z vodníkovho vreca, ibaže neod-

MARTIN KELLENBERGER/ V. Majerík – P. Glocko: *Vodníkove zlaté kačky*

menil ich vodník Rybka, ale zamagurskí gorali. Možno si ich pamätali od svojich predkov, možno sa im najlepšie oddychovalo pri godkách, pretože s nimi žili čarodejné a zázračné bytosti. A možno čakali na tmavé zimné večery, aby sa pri petrolejke alebo pri mihotavých plamienkoch piecky uchýlili ku godke. Každá dedina mala svoju rozprávku, v nejednej ich bolo niekoľko. Bezzubí starci a červenolíce starénky ich rozprávali dlho do noci, aby si ich zapamätali deti sediace na prípecku alebo na ovčej koži.

Ako v každej rozprávke, aj v zamagurskej sa pasuje dobro so zlom. V zásvetných postavách v službe zla akoby sme skôr vnímali ich úlohu ako fantazijný pôvod. Obyvatelia boli zvyknutí bojovať s chudobou, nešťastím, bolesťou, neprajnosťou. Fantazijné postavy sa strácali v reálnom všednom dni, splynuli s ním. Vlastnosti, ktoré sa im prisudzovali prijali gorali bezmála ako reálne. Verili v topelcov, pretože v nich chceli veriť.

Ak sa hlbšie stotožníme so zamagurskými godkami, zistíme, že ľudia v nich hľadali krásu. Každý vnímal krásu ináč. Aj v zamagurských godkách má niekoľko podôb. (Najkrajšia je borovica s najviac zdeformovanými konármi.) Ale sú tiež svedectvom o tom, ako rozmyšľajú gorali v Zamagurí.

Vynikajúca rozprávačka godiek Anna Sulírová zo Zálesia začínala rozprávku: „*Džeci, zagodač vom godke...*“ Zamagurské rozprávky mali podobu nárečia, pre terajšieho čitateľa by boli nepoužiteľné. Viktor Majerík a Peter Glocko mali šťastnú ruku pri výbere rozprávok, darilo sa im však aj pri ich transformácii do súčasného jazyka. V rozprávkach prevládajú dialógy, sú neobyčajne živé, zaujímavé, pestré, také, čo prirodzene pat-

ria postave. Nie iba opis, ale aj dialógy sa podieľajú na posune príbehu. Rozprávky zvyčajne nebývajú zasadené do konkrétneho priestoru. O to je geografické ukotvenie godiek cennejšie.

Personálna postava je v zamagurských rozprávkach menej odkázaná na pomoc animálnej postavy. Akoby funkciu animálnej postavy najčastejšie nahrádzal vodník, ale nie vždy ako pomocník. Príbehy godiek majú výrazne personálne smerovanie.

V úvodnej rozprávke sa *Vodník Rybka a žobrák Šupka* stretli na pravej poludnie za dedinou pri potoku. Žobrák Šupka rozložil ohnák, vložil do kotlíka dobroty, kuracinu a kúsok zeleniny, nedávno ich vyžobral. Šupka si sadol k ohnák, našiel trávu, vložil ju medzi palce a písal si. Ku kotlíku sa prišmochtal vodník Rybka. Šupka ho ponúkol polievkou.

„*Nikdy som ešte žobrácku polievku nejedol, ale veru lepšej asi niet!*“

„*To nebola žobrácka polievka,*“ vraví Šupka, „*takej sa mi ujde iba ak raz do roka.*“

„*A čím sa teda živíš?*“ spýtal sa vodník.

„*Plúca kýmim vetrom, žalúdok zermou, kožu vodou a srdce ohňom,*“ vraví Šupka a fajku si napcháva.

Vodník chvíľu rozmyšľal o tom, čo počul, a potom vraví:

„*Lacno sa prežiješ a skromne ako máloktoľák človek. Zato však, že si ma pohostil svojím najlepším jedlom, odmením sa ti aj ja rovnako. Dobre počúvaj: zajtra príď do Starej Ľubovne na jarmok...*“

„...a čo tam?“ zasmial sa žobrák, „*keď mám vrečko prázdne!*“

„*Len príď,*“ nedal sa odbiť vodník, „*som tvojím dlžníkom a ja sa už o všetko postarám. Hľadať ma na trhovisku, poznáš ma podľa zeleného*

klobúka, v ktorom budem mať zastoknuté kačacie pierko. Ak bude pierko na pravej strane, nekupuj nič, lebo sa ešte hnevám, ale keď bude na ľavej strane klobúka, ber, čo sa ti zažiada, lebo vtedy mám dobrú náladu a za moje peniaze všetko dostaneš. Dobre však pozeraj na môj klobúk, z očí ho nespúšťaj, lebo až budem mať pierko vzadu za klobúkom, nesmieš už nič kúpiť. Ber sa z jarmoku čo najrýchlejšie, lebo o krátky čas sa moje peniaze všetky na rybacie šupiny premenia!”

Šupka dobre počúval, prikývol a potom mu vodník nasypal vrchovato rybacích šupín do klobúka.

Možno by o zamagurských rozprávkach málokto vedel, ak by do Zama-guria „nezablúdil“ mladý učiteľ, neskôr významný etnológ Viktor Majerík. A dvojnásobným šťastím bolo, že sa ubytoval v Zálesí, v drevenici, v ktorej žila starenka Anna Sulírová. V srdci nosila klenotnicu plnú godiek. Viktor Majerík ju počúval s pokorou. Babičku Sulírovú blažilo vykladanie godiek, akoby netrpezlivo čakala na večer. Pravdepodobne jej prípovedky boli impulzom, aby sa Viktor Majerík rozbehol po zamagurských dreveniciach zbierať godky. K významným rozprávkarom v Zamagurí patrili aj Michal Gabrišák z Haligoviec. Stačilo otvoriť dvere na drevenici a – akoby vás pozývala dnu rozprávka. Z tých, čo Viktor Majerík s Petrom Glockom nazbierali, bolo potrebné urobiť výber, obaja mali šťastnú ruku. V prvom vydaní z Mladých liet (1975) ich bolo šesťdesiat jeden, v terajšom vydaní z vydavateľstva Goralinga (2012) tridsaťdva. V godkách, čo sa nedostali do nového vydania, sa častejšie vyskytujú animálne postavy, had sa nachádza v šiestich rozprávkach, dominuje v nich ako

kráľ hadov. Objavuje sa v nich čert a iné zásvetné postavy. Mohlo by to byť náznakom toho, že aj druhá časť zamagurských rozprávok čaká na vydanie a že sa rozšíri o nový register zásvetných postáv. Čert je ústrednou postavou aj v goralskej rozprávke Viktora Majeríka Pastierik na zlatom voze (Goralinga 2012). Pri porovnávaní jazyka prvého a druhého vydania godiek Vodníkove zlaté kačky nezistíme zásadné rozdiely. Ak chválime jazyk rozprávok je to predovšetkým zásluha citlivého vzťahu Petra Glocka k rozprávkovému textu.

Listovanie v knihe Vodníkove zlaté kačky predurčuje potešenie z čítania nielen deťom, ale aj dospelým. K prvému vydaniu pridal Peter Glocko Rozprávku o rozprávke s dokumentárny-mi pasážami. Spisovateľ sa priznáva, že sa stal Zamagurčanom, dedičom zamagurských rozprávok, „ďalším rozprávačom v nekonečnom rade“.

K druhému vydaniu Vodníkových zlatých kačiek z Goralinky sú pridružené dokumentárne pasáže o reálnom zázemí, v ktorom vznikali godky. Píše sa v nich o Anne Sulírovej, Viktorovi Majeríkovi, obsahujú zamagurský portrét Petra Glocka i spomienky Anny Dubielovej, dcéry Anny Sulírovej, na matku. Viktor Majerík napriek publicite zostáva nedocenenou osobnosťou Zamaguria.

Rozprávači (rozprávok) potrebujú poslucháčov. V Zamagurí nebola o nich núdza. Možno atmosféra zimných večerov v prítmí, pri blikotavom ohníku v peci, s ovčimi kožušinami na podlahe a zvedavými pohľadmi detí, keď hneď po zotmení nemuseli vliezť pod bruchatú perinu, ale nechávali sa unášať rozprávkarom, tvorili každodenný sviatok zimných večerov. Aj v reči goralov, v ich jazyku, akoby bolo

niečo rozprávkové. V rozpätí slovenských nárečí ani čo by sme počuli aj melodickosť a zvučnosť blízkeho poľského jazyka.

Rozprávky Anny Sulírovej boli prioritne určené deťom. Pri ich prehovore bola nevyhnutná kulisa zimného večera, tvorila scénu, čo obohacovala rozprávku o nový rozmer.

Rozprávky Vodníkové zlaté kačky ilustrovali dvaja ilustrátori. Prvé vydanie Vincent Hložník, druhé Martin Kellenberger. Hložníkove obrázky akoby posúvali rozprávkové postavy do reálnej podoby, ale na pomedzí fantazijnosti. Ak by sme nevedeli, že ide o ilustrácie rozprávok, ľahko by sme určili ich autora, ale nemuseli by sme uhádnuť, že patria k rozprávkovému textu. To ale neznižuje ich hodnotu, invenčnosť ani príslušnosť k rozprávke. Znamená skôr osobitý pohľad

ilustrátora na text, ktorý k čitateľovi výtvarne sprevádza. Martin Kellenberger v ohňostroji farieb „šantí“ fantazijnosťou, rozprávkovosťou, voľnosťou v rozpätí, ktoré ho identifikuje. Aj jeho obrázky možno ľahko spoznať na prvý pohľad. Obidva spôsoby ilustrácií sa napriek svojej odlišnosti dajú akceptovať, majú svoje opodstatnenie. Je zaujímavé iba to, že ich výrazne rozdeľuje odlišnosť.

Zamagurské godky potvrdzujú, že malé Slovensko je veľkou pokladnicou folklórnych rozprávok.

„Ako dlho žije rozprávka?“ spýtal sa malý mudrlant.

„Neviem,“ odpovedal som. „Nedokáže umrieť.“

Ak je na stole chlieb a rozprávková knižka, v dome žijú šťastné deti.

Vo svete i doma

BIB už tradične v marci navštevuje Medzinárodný knižný veľtrh v Bologni. V tomto roku sme na ňom prezentovali kolekciu ilustrátorov ocenených na Bienále ilustrácií Bratislava 2013. Okrem toho sme našich partnerov informovali o priebehu príprav na jubilejný 25. ročník BIB-u v roku 2015. Výstavu sme prezentovali aj v Slovenskom inštitúte vo Varšave (13. marec – 13. apríl). BIB mal zastúpenie aj na festivale Zázračný oriešok v Piešťanoch. Výstava s názvom *Obrazy fantázie* v Kursalone bola prehliadkou ilustrátorov ocenených na BIB 2014. Expozícia *Rozprávkový svet ilustrácií z BIB-u* v Kultúrnom dome CVČ Drahovce priblížila divákovi držiteľov ceny detskej poroty z rokov 1993 – 2013. V spolupráci so Záhorskou galériou Jána Mudrocha v Senici sme zorganizovali výstavu *Na krídlach fantázie* (22. máj – 22. jún). 93 vystavených ilustrácií pozostávalo zo štyroch tematických celkov vo vyváženom pohľade na historické, ale aj súčasné obdobie tejto ojedinelej súťažnej výstavnej prehliadky knižnej ilustrácie vo svete.

(va)

iveta drzewiecka

Farby trhoviska

Pôvodná ilustračná tvorba pre deti a mládež v roku 2013

Zamyslenie sa nad aktuálnou situáciou v slovenskej ilustračnej tvorbe po štvrtstoročí slobodného knižného trhu ponúka metaforický obraz trhoviska s pestrým výberom tovaru rôznorodej kvality. Vydavateľstvá sa riadia predovšetkým rentabilitou (našťastie nie vždy dôsledne), ilustrátori pridávajú korenia svojich umeleckých vízií. Po trhovisku sa občas prejdú dospelí so snahou dobre investovať do svojho potomstva. Pre kritikov je detská ilustrácia málo lukratívnym odbovom, na obchodné recenzie vydavateľov a predajcov vychvaľujúce „prekrásne ilustrácie“ sa nemožno spoliehať. A tak je orientácia knižných „spotrebiteľov“ viac-menej intuitívna a živelná. V pozadí nenápadne stojí malý človečik, ktorého vkus a preferencie sa ešte len formujú. Dospelých, ktorí dokážu vnímať i kriticky posúdiť estetické a umelecké kvality knižného obrazu, no najmä zmysluplne vyberať a dieťaťu odporučiť knihy, ktoré by v jeho duši pestovali múdrosť a cit pre krásu a dobro, je skôr menšina.

I minuloročná knižná produkcia ponúkla pohľad na rozmanitosť diania v ateliéroch slovenských ilustrátorov. Tí vo svojej tvorbe nasledujú domáce ilustračné tradície, ale aj objavujú nové cesty ilustrácie. Nemálo z nich sa prispôsobuje požiadavkám trhu a účinkom osvedčených postupov zasahuje „všeobecný vkus“. Zvlášť silné je zastúpenie mladých ilustrátorov, ktorí sa voči ilustračnej tradícii nevyhraňujú svojou kontradiktórnosťou, ale skôr sa ňou inšpirujú, hľadajú a naplňajú svoje vlastné predstavy o súčasnom, „aktuálnom“ ilustračnom obraze a podobe detskej knihy. Umelecké ambície sa v alternatívach nastupujúcej ilustrátorskej generácie realizujú raz s originálnym, umelecky hodnotným a aj pre dieťa atraktívnym výsledkom, inokedy s diskutabilným estetickým, ale aj výchovným zmyslom.

FÁDNE KNIŽKY PRE NAJMENŠÍCH

Už dlhší čas v domácej ilustračnej tvorbe azda najmenej prekvapujú knihy pre najmenších. Ich ilustrácie ako-

by dlhodobo uviazli v konzervatívnom a didakticky vzornom „čítankovom“ pop-realizme produkovanom dlhoročne osvedčenými ilustrátormi. Explozívna farebnosť, deskriptívnosť, neoriginálne opakovanie „typicky detských“ motívov, opozeraný vtip či prehnaná motivická a technická vľúdnosť charakterizuje ilustrácie leporel, riekaniiek, básničiek, rozprávok a ďalších žánrov pre najmenších takmer bez výnimky (ilustrácie **Daniely Ondrejkovej** k básničkám Igora Galla *Hľadá meno pod písmeno* a *Moja najmilšia knižka*, **Vieru Kardelisovej-Hružovej** k reedícii riekaniiek Jozefa Pavloviča *Kolieska nás odvezú*, **Petra Cpina** ku knihe Jozefa Pavloviča *Rieka rieka rieka*, **Zuzany Lipnickej** v *Roztopašnej knižke* Gabriely Dittelovej). Od variovania zabehnutých ilustračných prototypov je už iba krok k zaliečavej dekoratívnej maniere a nenáročnému, autorsky anonymnému obrazu (ilustrácie **Danice Pauličkovej** v reedícii rozprávkových príbehov Márie Ďuričkovej *Najkrajšie na svete*, digitálne ilustrácie **Miroslava Regitka** vo výbere tvorby Eleny Čepčikovej *Meduška ne srdiečka*).

Spomedzi vydaní detskej „klasiky“ iba miestami vybočuje krehké a hravé ilustračné stvárnenie poézie Milana Rúfusa *Deťom* od ilustrátora a biológa **Martina Mrvu**. Snúbi sa v ňom výtvarene kultivovaná, technicky rigorózná ilustrácia s ľahko surreálnou prezentáciou poetického sveta. Ani tento autor sa však celkom nevyhol vžitým ilustračným vzorcom. Uhladenosť a časopisecká štylizácia charakterizuje aj ilustrácie **Drahomíra Trstana** v environmentálnych rozprávkach Petra Stoličného *Ako sa snežienky takmer zbláznil*. Pohodlie konvencionalizmu a odskúšaných ilustračných stereoty-

pov neobchádza ani mladšiu generáciu ilustrátorov. Digitálne grafiky **Márie Nerádovej** v knihe Jany Šrámkovej a Jána Turana *Robko a Zobko* a v leporelách *Čisté rúčky* a *Čarovné slovíčka* s textami piesní Mira Jaroša charakterizuje bohatstvo mikropříbehov, no zdá sa, že už aj mladá ilustrátorka sa vezie na novej vlne komerčnej konvencie a mechanickej výtvarnej produkcie spojennej so stratou vynaliezavosti. Indikátorom toho môže byť aj zaradenie autorkinej tvorby do výberu svetových, zväčša komerčne úspešných ilustrátorov, zostaveného Juliou Schonlau (*1000 Illustrations for Children*, 2013).

Nekomplikovaná názornosť i estetické sympatie sú dôležitým kritériom ilustrácií určených najmladšej vekovej kategórii. Je však otázne, či vkusová nekonfliktnosť, ktorá neraz ústi do významovej, kompozičnej i technickej triviality ilustračného obrazu, nepodceňuje recepcné schopnosti dieťaťa, ktoré už dnes menej dostupné stránky sveta nepoznáva iba vďaka knihám a ilustráciám, ale i z iných ľahko dostupných vizuálnych zdrojov. Vydavateľia, ilustrátori, no často aj dospelí, ktorí sprostredkujú svet kníh deťom, akoby sa báli, že neštandardné obrázky, hravý výtvarný experiment, odklon od tradične chápanej krásy, zašifrovaný zmysel alebo ostrejší vtip budú pre deti nezrozumiteľné alebo by dokonca mohli mať neblahé výchovné účinky.

MODERNÁ ROZPRÁVKA NA VÝSLNÍ

Súčasný, na dnešné deti „šitý“ rozprávky pôsobia inšpiratívne najmä na mladých ilustrátorov, a tak niet divu, že najkrajšie knihy minulého roka spa-

dajú práve do kategórie moderných autorských rozprávok.

Už niekoľko rokov sa na špici domácej ilustračnej tvorby drží **Martina Matlovičová**. Jej ilustračné dielo je dôkazom, že vizuálna „show“ sa dá robiť aj výtvarne kultivovane a bez lacných efektov. Autorkin rukopis je príznačný hravým a neviazaným kombinovaním výtvarných prostriedkov, bohatou fabulatívnosťou a ľahkou parodikou obrazu, ktorá výborne korešponduje s prirodzeným detským výmyselníctvom. Aj ilustrácie k minuloročnej knihe Alexandry Salmely *Žirafia mama a iné príšery* uvádzajú čitateľa do sveta plného dobrodružstiev a v pozitívnom zmysle slova konkurujú textu, preplietajú a dopĺňajú sa priestorovo a aj v rozprávaní a spolu s premysleným typografickým riešením vytvárajú skutočne príťažlivý komplexný knižný opus. V jednoduchších ilustráciách ku knihe Jána Uličianskeho *Leonardo, kocúr z ulice* sa zase prostredníctvom naivizujúcej kresby fixkou zvyrazňuje konceptuálny potenciál autorkinej tvorby.

Vladimír Král v minulom roku ilustroval „obojsstrannú“ knihu *Kozliatka (Rozprávka o kozliatkach, ale poslušných a Rozprávka o kozliatkach, ale neposlušných)*. Autor sprítomnil dve rozprávky autoriek Márie Rázusovej-Martákovvej a Jaroslavy Blažkovej s jemu vlastnou výraznou farebnosťou a scénograficky plastickou výstavbou kompozície. Trochu odcudzené a desivé, trochu familiárne a smiešne zvieracie charaktery v konfrontácii s ľudovými rozprávkovými predlohami vyznievajú moderne a súčasne ľahko satiricky – ako paródie západných digitálnych animácií.

Úspech knižného vydania *Hlbokomorských rozprávok* Moniky Kompa-

VLADIMÍR KRÁL/ M. Rázusová-Martáková:
Kozliatka; J. Blažková: *Kozliatka*

níkovej má „na svedomí“ predovšetkým veľmi vydarené ilustračné a dizajnérske spracovanie pomerne všedného rozprávkového príbehu. Debutujúca mladá výtvarníčka **Veronika Holecová** si na tvorbu ilustrácií zvolila kombináciu dvoch kontrastných techník – subtilnej, až anatomicky precíznej lineárnej kresby, akú poznáme zo starých atlasov, a výrazovo tvrdšieho farebného linorytu, ktorý u nás v poslednom čase pri ilustračnom stvárnení detských kníh prežíva svoje znovuoživenie. Domnely chlad, prázdnota a temnota morského dna sa pred očami čitateľa mení na poeticky živý a pestrofarebný priestor, ktorý sa hmýri smiešnymi i strach naháňajúcimi bytostami. Monumentálne dekorum linorytov zmierňujú jednoduchšie lineárne kresbičky, akési skečovité marginálie textu, v ktorých ilustrátorka s ľahkosťou prepája pozorovateľské oko morského biológa so zmyslom pre fantazijnú mystifikáciu. Autorkine textové vstupy do obrazových scén (živá, hovorová reč zvieracích aktérov, titulky lavírujúce medzi vecnosťou a žartovným komentárom) vytvárajú paralelný, nadľahčujúci druhý plán k melancholickému, tak trochu ťahavému literárnemu rozprávaniu. Pri knihe nemožno obísť ani rolu skúsenej grafičky a ilustrátorky **Martiny Rozinajovej**, ktorá sa postarala o konečnú úpravu knihy. Typografická vzdušnosťou a dizajnérska bravúra pri výstavbe knižnej architektoniky podporili obsažnosť i zmyslové kvality ilustrácií. Hlbokomorské rozprávky sú ďalším dôkazom vzostupu slovenskej knižnej výtvarnej tvorby. Nasvedčuje tomu i prezentácia ilustračnej tvorby Veroniky Holecovej na minuloročnom knižnom veľtrhu v Bologni.

Pozoruhodný výsledok prinies-

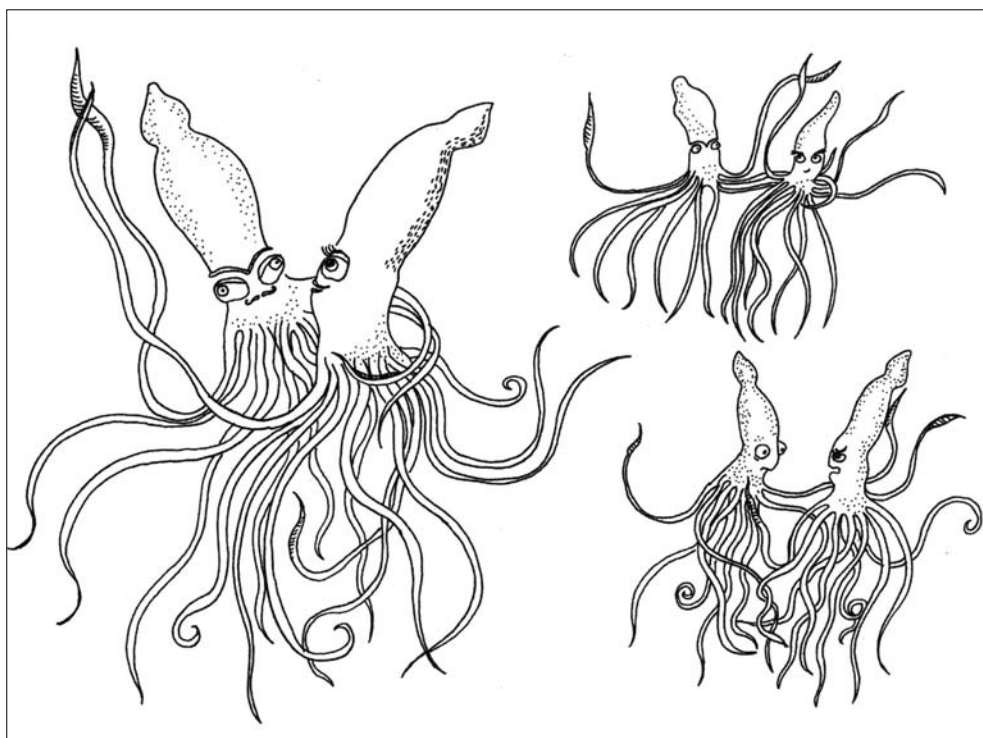
la spolupráca **Kataríny Kerekesovej**, **Borisa Šimu** a **Ivany Šebestovej** na knižnom spracovaní pôvodného animovaného večerníčkového seriálu Alexandry Salmely *Mimi a Liza*, príbehu kamarátstva nevidomého a zdravého dievčaťa. Kamarátky aj vďaka svojim protikladným povahám objavujú rozmanitosť sveta nielen očami, ale aj inými zmyslami, no predovšetkým otvoreným srdcom. Šantivé, fantazirujúce, farebne i obsahovo bohaté ilustračné spracovanie podčiarkuje nielen silnú senzualitu príbehu a myšlienku jednoduchých krás každodenného života, ale aj optimistický pohľad na témy rôznorodosti, hendikepu a spoločenskej integrácie. Bohatstvo detailov viditeľného sveta, ale aj harmónie a kontrasty farieb, svetla a tmy, premyslená typografická práca s občasným stieraním hraníc medzi ilustráciou a textom spôsobujú, že stránky s príbehom doslova plynú pred očami a čitateľ prežíva príbeh takmer fyzicky. Kniha je vydareným spojením nápadu a realizácie a príkladom toho, ako tímová spolupráca textárov, výtvarníkov a grafikov vedie k mimoriadne súčasnemu vizuálu knižného diela.

Už spomenuté ilustračne veľkorysé riešenia vydání moderných rozprávok naznačujú, že ani domáca ilustračná tvorba nezostáva ľahostajnou voči globálnemu trendu zdôrazňujúcemu obrazovú stránku detskej knihy. Autorské či obrázkové knihy (tzv. Bilderbuch či picture book), ktoré sú typické prevahou ilustrácií a skôr minimalistickým sprievodným textom, sa u nás stále stretávajú s nízkou ekonomickou rentabilitou, napriek tomu si (aj vďaka zapálenému hľadaniu zdrojov financovania samotnými autorami) pomaly nachádzajú cesty na trh i k stále konzervatívnemu dospelému

publiku. V kontexte stereotypov tradičných ilustrácií pre najmenších veľmi osviežujúco pôsobia viaceré kvalitné knižné projekty, napr. kniha **Luba Paľa** *Kde je Afrika? Liek pre Víčka* od **Daniely Olejníkovéj**, *O hnusákoví a Karolínke* od **Jany Michalovičovej** či *O koníčkovi Budíčkovi* s textom Tomáša Ďurovku a ilustráciami **Alžbety Kováčovej**. Luba Paľa je známy výrazovou pružnosťou a hľadaním osobitného tvorivého princípu „na mieru“ pre každú z ilustrovaných kníh. V najnovšej z nich sa inšpiroval horúcou farebnosťou a tvarovou abstrakciou etnického umenia a využil techniku vystrihovania a koláže sýtofarebných tvarov a štvorčekovaného papiera. Daniele Olejníkovéj sa zasa podarilo publikovať svoju staršiu autorskú kni-

hu o priateľstve a pomoci, ktorá, napriek tomu, že jej ilustrácie boli vytvorené maliarskou technikou, dokumentuje autorkin príznačný grafický rukopis a dizajnerský zmysel pre jednoduchý, archetypálne obsažný vizuálny symbol.

To, že ilustrácia vychádzajúca z estetických princípov komerčnej grafiky a animovanej tvorby ešte nemusí byť zákonite pochybnéj kvality, potvrdzuje debut **Mareka Rakučáka** v *Kamarátoch zo Snehuliakova* Júliusa Belana. Grafikovi sa podarilo pretaviť typický pop-kultúrnu figuratívnu štylizáciu, výraznú farebnosť a plastickú modeláciu obrazových scenérií do celkom nápadito poňatých kompozícií. Minulý rok však naznačuje, že viacerí mladí autori pracujúci s digitálnou ilustráciou majú

VERONIKA HOLECOVÁ/ M. Kompaníková: *Hlbokomorské rozprávky*

sklony uviaznuť v mechanickom, šablónovitom aplikovaní postupov svojho vlastného štýlu. Okrem už spomínanej Márie Nerádovej ide napríklad o **Katarínu Gasko**, ktorá bez zmien v rukopise pokračuje v recyklácii grafických elementov z autorskej knižnice aj v ďalšej knihe Petry Nagyovej Džerengovej *Klára a iglu*. Nie je to ani takým problémom vo vydaniach voľných pokračovaní literárnych predlôh, ako pri unifikovanom ilustračnom stvárnení kníh od rôznych autorov (s veľmi podobnými ilustráciami vyšla autorka v roku 2012 *Najmenšia rodina na svete* či v minulom roku v Čechách kniha Petry Dvořákovovej *Julie mezi slovy*). Aj u tejto autorky by v budúcnosti mohlo hroziť riziko vizuálnej „produkcie“ – esteticky kultivovaného, avšak vzhľadom na umelecké hodnoty sterilného obrazového sprievodu knihy.

Tvorivé zrenie je badateľné v tvorbe **Juraja Balogha**. Aj keď je u neho stále zjavná inšpirácia anonymnou komerčnou ilustráciou a formálnymi znakmi komiksu (expresívna dynamika kresby, dialógové bubliny, pohybové trajektórie, filmový záber, materializovaný text), autor sa v poslednom čase snaží viac premyslieť vlastný autorský vklad do schém modernej vizuality. Výsledkom spolupráce s Martinou Rozinajovou na obrázkovej knihe *O Kazovi, ktorý si hľadal domček* s textami malej Zoye Ledeckej je figuratívny minimalizmus príznačný tvarovou redukciou a cukríkovou farebnosťou plôch, ktoré sú základom dizajnérske čistých, vtipných kompozícií na dvojstráňkach knihy. Osobitnú mieru invencie a schopnosti obrazovej skratky – piktografického pointovania príbehu – preukázal najmä v expresívnych, graficky stvárnenejších

klasických rozprávkach o vlkoch – „vlkomixe“ v prílohe knihy Gabriely Futovej *Nejdem a basta!*

V dobe plnofarebnej ilustrácie, neobmedzených možností digitálnej tvorby obrazu a moderných polygrafických technológií paradoxne rastie atraktivita i umelecká príznaivosť autorských retrospektív do jednoduchších foriem časopiseckej ilustrácie. Potvrdzujú to lineárne prosté, humoristickou ilustráciou inšpirované kresby **Igora Cvacha** k *Prázdninám s Huncútom* od Jaroslavy Kuchtovej či perokresby **Juraja Martišku**

k slovenským prekladom kníh Jiřího Holu-

VLADIMÍR KRÁL/ M. Rázusová-Martáková: Kozliatka; J. Blažková: Kozliatka

ba *Koľko váži Matilda* a *Ako zničiť drzú Soňu*, ktoré svojou kresbovo nenáročnou komikou pripomínajú virtuóznou skratku Adolfa Borna či „šmrncovnú“ nedbalosť Quentina Blakea.

OPRÁŠENÁ MINULOSŤ I TRADÍCIE

Zaujímavé je sledovať, ako sa ilustrátori vyrovnávajú s tradičnými slovesnými a historickými témami, ktoré, ako sa zdá, momentálne prežívajú v domácej vydavateľskej praxi svoju renesanciu. Aj minulý rok bol na vydania historických príbehov, povestí či ľudových rozprávok bohatý a podáva pomerne ucelený prehľad súčasných ilustrátorských prístupov a spôsobov, ktorými sa výtvarníci prostredníctvom knižného obrazu snažia oživiť a v dnešnej individualistickej a citovo rezervovanej dobe aktualizovať hodnoty histórie a tradičnej kultúry. Pravda, výsledkom sú raz viac, inokedy menej vydarené výtvarné adaptácie takýchto námetov.

Výtvarné spracovanie folklórnych a historických tém sa ešte stále podvedome podriaduje silne žitým realistickým formám a princípom tradičnej dejovej ilustrácie, ktorá však má v súčasnom vizuálnom kontexte sklon k pôsobiť neaktuálne a archaicky. Ide napríklad o *Povesti spod Tatier*, ktoré svojimi kresbami doplnil **Stanislav Lajda**. Ilustrátor využil bazálnu výtvarnú techniku, kresbovú skicu. Explicitný realizmus a konvenčná fantazijnosť výjavov s rozprávkovými bytosťami uprostred tatranskej prírody však napriek kresliarskej svižnosti nepôsobí presvedčivo. Aj keď sa autorovi v tejto knihe čiastočne podarilo vyhnúť populárnej štylizácii i karikatúrnemu

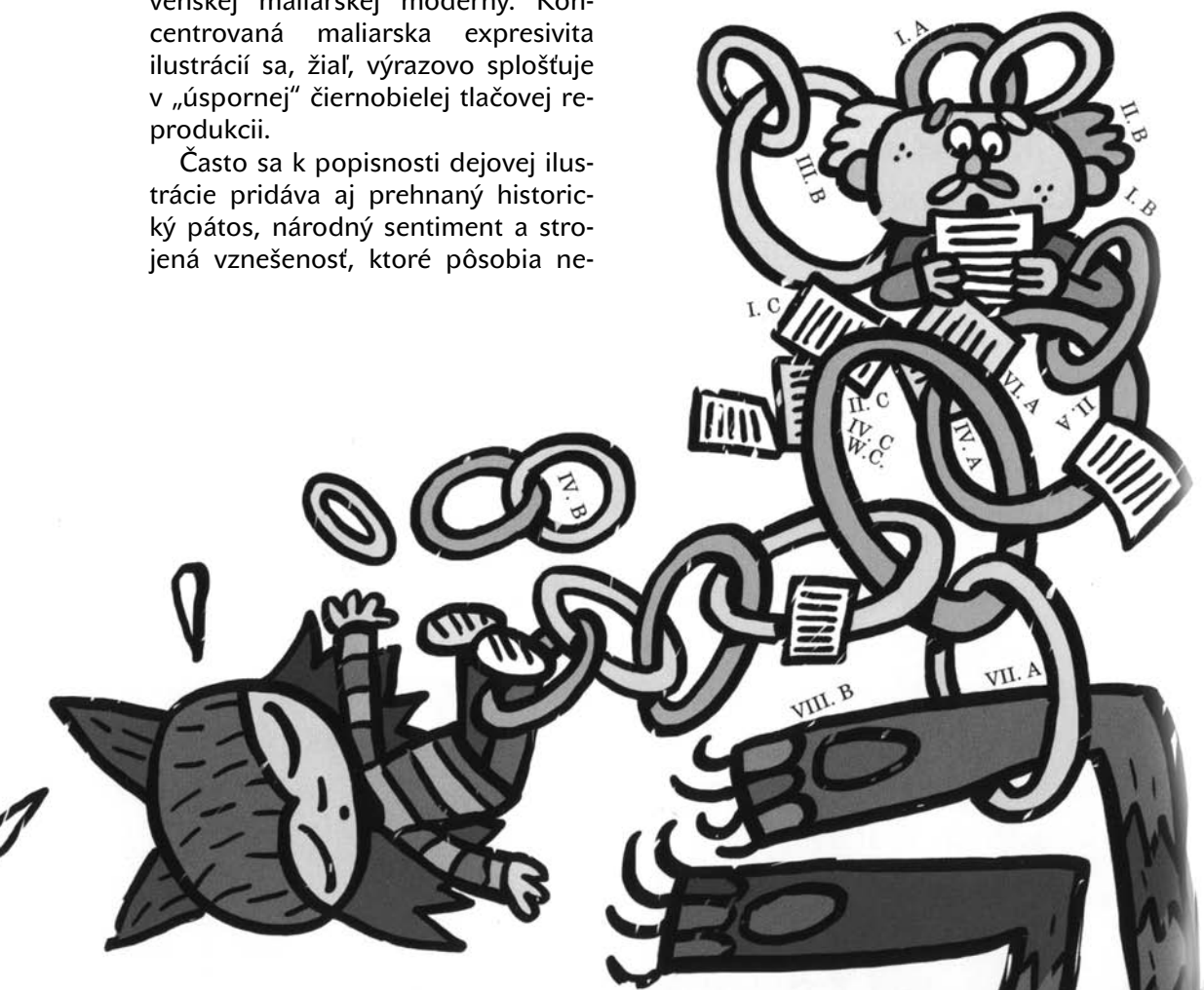
vyzneniu motívov, ktoré sú pre jeho tvorbu typické, doslovná obrazová interpretácia povestí potláča obsažnosť folklórnych symbolov i fantazijné čaro povestí.

K lepším výsledkom sa dopracovali ilustrátori, ktorí sa výberom a komponovaním motívov, formálne i technikami inšpirujú imaginatívnou a expresívnou líniou staršej slovenskej ilustračnej tvorby. Medzi najpôsobiavejšie z minuloročných ilustračných snáh patria ilustrácie v knihe Petra Vrlíka a Petra Mišáka *Rozprávky spod slovanskej lipy*. Obrazovú tvár jej dal **Peter Uchnár**, skúsený v odbore ilustrovania tradičných literárnych námetov, u ktorého sme si v poslednom čase zvykli skôr na sýtofarebné ilustrácie vytvorené tradičnými maliarskymi postupmi. Tentokrát sa rozhodol pre komornejšie čiernobiele grafické médium – plastoryt, ktorý využíva skôr v ilustračnej a voľnej tvorbe pre dospelé publikum. Neusiluje sa o vytvorenie jednej reprezentatívnej ilustrácie k celému rozprávkovému príbehu, inšpiruje ho skôr panoptikum čudných bytostí slovanskej mytológie a jej metaforické a morálne hodnoty, aktuálne v každej dobe. Vyberá si emocionálne silné, snové i komické dejové momenty rozprávok, ktoré podáva expresívnym štýlom s mimoriadnou technickou virtuozitou. Výraznej imaginatívnosti, tajomnosti a monumentalite kompozícií pridáva na sile dramatická hra svetla a tieňa a bohaté štruktúry ryteckého šrafovania. Autor nimi dosahuje živú plasticitu ríše fantázie a jej obyvateľov, ktorá svojou autenticitou vytvára podmienky na intímne vtiahnutie diváka doprostred rozprávkových scenérií. Umiestnenie postáv v skôr len tušenej krajine podporuje nedopovedanú, záhadnú po-

éziu príbehov. **Katarína Macurová** v minulom roku ilustrovala knihu Igora Váleka *Povesti o slovenských riekach* s použitím figuratívne prostých, no výrazovo silných malieb, nazerajúc nezvyčajnou optikou na magické momenty v povestiach. Odzrkadľuje sa v nich nielen osobný kontakt mladej autorky s mexickým umením a jej skúsenosti s priestorovo výraznou, „polygonálnou“ digitálnou ilustráciou, ale istotne aj nadčasová podnetnosť slovenskej maliarskej moderny. Koncentrovaná maliarska expresivita ilustrácií sa, žiaľ, výrazovo sploštuje v „úspornej“ čiernobielej tlačovej reprodukcii.

Často sa k popisnosti dejovej ilustrácie pridáva aj prehnaný historický pátos, národný sentiment a strojená vznešenosť, ktoré pôsobia ne-

úprimne, didaktizujúco a moralisticky, čo isto cíti aj detský divák. Mdlo a nemotivujúco vyznievajú vyumelkované, konvencionalistické farebné ilustrácie **Zuzany Kubiceovej-Jesenskej** k *Templárskym rozprávkam o rytieroch, súbojoch, brodoch i pokladoch, cti a sláve z čias stredoveku* Petra Kubicu. Neobratne a eklekticky pôsobí priblíženie historickej tematiky v ilustráciách **Anny Gajovej** ku knihe *Konštantínov so-*

Ďuro Balogh /Gabriela Futová: Nejdem a basta!

kol od Ivy Vranskej-Rojkovej. Snaha o veľkoleposť, násilné, nelogické hromadenie pateticky líčenej histórie, reálií veľkomoravskej kultúry, ikonografických symbolov, nápisov v cyrilike a priamočiarych vyobrazení zo života súčasných školákov prebieha v simultánnych obrazoch a miestami účinkuje takmer psychedelicky. Celkom inak sa „záhadná cesta do minulosti“ vydarila **Petrovi Pollágovi** v ilustráciách románu Romana Brata *Ako našťvať Rimana*. Dobrodružný príbeh, v ktorom súčasných tínedžerov pohltí história, sa v mnohom podobá predošlej knihe, avšak kým Anne Gajovej sa súrodé prepojenie faktografických hodnôt názorného obrazu s vlastnou umeleckou ambíciou a zmysluplnosťou pre detského adresáta nepodarilo, Peter Pollág v ilustráciách príbuznej témy ponúkol neopozerané výtvarné riešenie. Jasná forma graficky strohých ilustrácií s prísnyimi kresbovými šrafúrami evokuje doby minulé, chladný monumentalizmus však autor dôvtipne premiešava s netradičnou perspektívou, fantáziou, citlivou lyrikou, inokedy s nadľahčujúcimi karikatúrnymi či grotesknými prvkami. Ilustračný obraz tak ponúka harmonické prepojenie vizuálnej faktografie a poznania, že pohľad do minulosti môže byť zábavný, príťažlivý a najmä pre mladého človeka aktuálny. Napriek klasicizujúcej typografii však kniha ako celok istotne aj kvôli charakteru samotného literárneho textu pôsobí neprehľadne.

Pomerne vydareným je ilustračné spracovanie takmer hororovo prerozprávanych Dobšinského rozprávok v knihe Igora Váleka *Nebojsa! a iné hororozprávky* v podaní **Rudolfa Cigánika**. Personifikácie symbolov strachu nie sú samoúčelné, dávkovanie hrôzy v ilustráciách prebieha uvážene

a opatrne. Strašidelnosť nie je podporovaná naturalistickou explicitnosťou, ale čudесnými, vírivými sieťami ťahov farebných cerúz. Karikatúrne oslabenie démonických bytostí pomáha zmiernovať strach z neznámeho. V súvislosti s ilustráciami ľudovoslovesných a historických tém je možné pozorovať i ďalší jav, ktorý zrejme súvisí so slabnúcou atraktivitou tradične poňatej epickej ilustrácie. Je ním nielen experimentovanie s novými formami vizuality, ale aj hľadanie silnejšej emocionality. Kontrast dobra a zla je pre folklórne žánre kľúčový, lenže kým skôr si ilustrátori vybrali predovšetkým heroicky podfarbené momenty či zvraty deja vyvolávajúce morálne a citovo kladnú odozvu, dnes sa zdá, že tento prístup oslovuje menej a postupne sa vyčerpáva. Záujem ilustrátorov sa upriamuje na zlo, násilie, krutosť, strach, hrôzu, trápenie, smútok či škaredosť, neskrývajú sa pred tmavými stránkami človečenstva, ktoré boli v skoršej obrazovej tvorbe pre deti tabuizované, potláčané alebo cenzúrované. Odvážnym spôsobom sa s nimi vyrovnala mladá ilustrátorka **Juliana Chomová**, ktorá je spolu s grafickým dizajnérom Martinom Grochom autorkou netradičného *Šlabikára päťmestia*. Nízkonákladové vydanie vzniklo na podklade minimalistických textov historických povestí a dvoch osobnejších príbehov viažucich sa k piatim východoslovenským mestám z pera Erika Jakuba Grocha. Svojrážna komiksová vizualizácia udalostí predkladá živú, detailnú obrazovú predstavu, napomáha animáciu a sprítomnenie vzdialenej minulosti. Mnohí „hrdinovia“ grafickej novele pochádzajú zo spoločenskej periférie a ako ukazuje história, dobro vždy nevíťazí nad zlom. Tejto myšlienke je

prispôsobená i celková vizuálna koncepcia knihy. Silný emocionálny náboj ľudských príbehov kontrastuje s odťažitou vecnosťou zobrazení. Citlivé, lyrické i baladické momenty sa striedajú s neskrývane drastickými, naturalistickými vyobrazeniami historických udalostí (napr. prešovské jatky), to všetko navonok nezaangažovaným spôsobom, podobne ako v literárnom texte. Autorke nejde prvoplánovo o „krvavý“ efekt, ktorého účinnosť by sa napokon aj tak v súčasnej emocionálnej otupenosti voči násilným scénam stratila, ale skôr o otvorené, vecné a pritom autentické sprítomnenie zmesi historickej reality a fikcie. Emocionálnu diváka zasahuje surový, zdanlivo neškolený výtvarný prejav. Figuratívna štylizácia sa približuje spontánnej expresivite informelu, príznačné je minimalistické využitie grafických prostriedkov či redukovanej, monotónnej farebnosti v kontraste k premyslenému dizajnovému riešeniu. Vizuálna podoba knihy sa nesnaží naplňať spoločenské očakávania krásy a páčivosti detskej ilustrácie. Napriek nepochybnej unikátnosti knižného artefaktu však možno polemizovať o tom, či a ako je schopné prijať podobnú knihu dieťa vo veku 4 až 8 rokov (ako uvádza vekové určenie v tiráži). Počíta sa zrejme s tým, že dnešné deti majú vplyvom médií posunutý prah citlivosti, avšak nerieši sa to, nakoľko je takáto otvorenosť, pravdovravnosť a surová forma primeraná dieťaťu.

Absolútny kontrast dvoch radikálne odlišných prístupov k ilustrácii a vizuálnej kráse vôbec sa stáva evidentným v porovnaní Šlabikára päťmestia s výpravným vydaním príbehu antického autora Longusa *Dafnis a Chloé*, ktorý prerozprávala Beata Panáková a veľkolepo ilustrovala maliarka a grafička

Katarína Vavrová. Citlivá lyrika, mimoriadne senzitívne bohatstvo, klasická krása a katarzná meditatívnosť, ktoré sú prítomné vo veľkoformátových komorných maľbách, predstavujú v súčasnej ilustrácii skôr raritu. Napriek tomu sú však stále veľmi lákavou alternatívou „nízkonákladovej“ detskej ilustrácie.

ČO S DOMÁCOU PONUKOU

Okrem viacerých spomínaných kvalitných i diskutabilných titulov priniesol liberálny trh v minulom roku nemalé množstvo tuctových a podpriemerných kníh s poloprofesionálnou alebo amatérskou ilustráciou (Adela Banášová: *Zabudnuté slovenské rozprávky*, il. autorka; Peter Bizub: *Rozprávka o škriatkovi menom Pe-Pe*, il. Scarlett a Silvia Fridrichová), ale aj vyslovene gýčové knihy s prehnanou snahou o nápaditosť, originalitu a formálne moderné dizajnérske vyznenie (štylizované fotografické scenérie v knihe Štefana Nižňanského *O dvánástich trpaslíkoch*).

Napriek kolísavej kvalite výtvarnej stránky domácich kníh dáva najmä nastupujúca generácia ilustrátorov a dizajnérov nádej, že si slovenská ilustrácia aj do budúcnosti udrží svoj vysoký štandard a medzinárodný kredit. Mladým autorom by pomohlo systematickejšie vytváranie tvorivých príležitostí, aby za nimi nemuseli „utekať“ za hranice. V mnohom to však závisí od toho, čo je schopný absorbovať trh a stále rezervovaný spotrebiteľ. Detská kniha by mala darovať zážitok, vychovávať mysliaceho, nie konzumujúceho mladého človeka.

zuzana stanislavová

Z čoho vzniká rozprávka?

Nestáva sa často, že by ten istý autor vydal v jednom roku dve knihy a hneď obidve by sa ocitli medzi ocenenými. Práve toto sa udialo Alexandre Salmele, slovenskej autorke žijúcej a tvoriacej vo Fínsku; ako Najkrajšie knihy roka boli ocenené obidva jej debuty pre deti, *Mimi a Líza* a *Žirafia mama a iné príšery* (o ktorej bude teraz reč).

Už názov *Žirafia mama a iné príšery* (Artforum, 2013, il. Martina Matlovičová) je vo vzťahu k poetike textu výrečný. „*Žirafia mama*“ – anticipuje absurditu (a naozaj: v hodnoteniach rozprávok je frekventované hovorové synonymum pre absurdnosť – „uletené“); „*iné príšery*“ – zasa sľubujú hrôzostrašné mrazenie, v skutočnosti však ide o hravú, miestami bláznivú mystifikáciu). Spojka „a“ v spojení s vymedzovacím zámenom „iné“ zaraďuje žirafiu mamu do kategórie príšer (ale v skutočnosti ide o bytosť naplnenú porozumením voči detskému svetu a voči fantazírovaniu, ktoré je s ním spojené).

Ako a z čoho vlastne vzniká v rozprávkach Alexandry Salmely podmanivá, zmysluplná rozprávková imaginácia?

Medzi jej ingrediencie patrí všet-

ko, čo prináleží nášmu svetu a životu. Podloží rozprávok však vždy tvorí groteskne modelovaná súhra a protihra detstva a dospelosti. Groteskno je vystavané z prvkov reálneho sveta, uskladených v skúsenosti či citovej pamäti detí aj dospelých, ktoré sú hrou a fantáziou deformované či transformované do podoby inej, zázračnej a absurdnej reality. V nej má svoje miesto okrem iného alúzia na rozprávku: ak napr. má dieťa v ruke čarovný vílí prútik, nie je ťažké vidieť zrazu svet inak – povedzme mamu ako žirafu, po krku ktorej sa dá spúšťať na zem, resp. inú mamu ako slonicu, na ktorej sa dá cválať na savanu a hrať sa s malými hyenami a opicami. Treba len trochu predstavivosti, aby sme v texte videli detský svet hry a polahody; treba však už i trochu životnej skúsenosti, aby sme v podtexte vnímali aj detský problém, neistotu súvisiacu s otázkou inakosti blízkeho človeka a proces vyrovnávania sa s tým. Motív slonej a žirafej mamy sa potom zákonite objavuje aj v záverečnej rozprávke a nie náhodou nahradenie slonej mamy nudnou mamou priamo súvisí s miestom, ktorému sa hovorí Robot-A, pričom sa úloha vrátiť ju späť plní veľmi ťažko (ako v lete na saniach). A nie náhodou od chvíle, keď nudná mama zmizne v útrobach miesta zvaného Robot-A môžu sa deti opäť preháňať po savane. Možno to čítať aj ako symbolicky

vyjadrené posolstvo autorky o práve dieťaťa na fantáziu, slobodu hry a na porozumenie dospelých.

Prechody z reálu do fantázie sú u Salmely nebadané a rýchle: tak napr. východiskové konštatovanie „Frídin otec mal byť pasovaný za rytiera“ obsahuje popri celkom neutrálnom začiatku výpovede alúziu na rytierske romány (či hrdinské rozprávky); rozvinie sa groteskný príbeh o otcovi-rytierovi a dcére-pážati, ktorí sa zachraňujú pred veľkým magnetom. V sujetovom konflikte príbehu je zašifrovaný moment z reálneho rodinného života, aký poznajú otcovia aj deti (na príkaz mamy otcovia MUSIA dieťa bez protestov vziať so sebou), komicky parodovaný aktualizácnou hrou a predstavivosťou: namiesto tátoša je tu bicykel, namiesto draka zlý obrostroj s magnetickou papuľou, ktorá sa prisaje na otcovu vlastnoručne uvitú krúžkovanú zbroj, rytieri sa s kvikotom rozutekajú a Frída obradne všetko vysvetlí a zachráni. Aj iné veselé príbehy obsahujú v podtexte narážky na nie práve veselé životné situácie známe z bežnej skúsenosti (hektika narodeninových osláv, pri ktorých sa oslávenec ocitne na okraji pozornosti; prehnané ambície rodičov týkajúce sa úspešnosti či dokonalosti ich detí; deštruktívny vplyv osamelosti na človeka a pod.). Niekedy sa zdrojom zábavnosti stáva prevrátená optika nazerania na detské a dospelé, a tak nie dcéra, ale mama porušuje pravidlá správania sa, nie mama dcéru, ale dcéra mamu nechá „vybesniť sa“ na horskej dráhe v lunaparku. Stretávame sa s rozprávkou postavenou na demetaforizácii frazeologizmu a na absurdite nie nepodobnej absurdite fikčného sveta L. Carrolla: frazeologizmus „stratiť hlavu“ posunula au-

torka do priameho významu a na báze vizuálnej metaforiky (okružlosť hlavy – okružlosť lopty) rozohrala futbalovú scénu. Situáciu aj v tomto prípade k všeobecnej spokojnosti vyrieši detský hrdina. Salmela paroduje motívy zo známych rozprávok (Snehulienkino jablko, pytači princeznej), vynaliezavo a provokatívne obmieňa banálne témy typické pre triviálnu literatúru – napr. konvenčnú predstavu o tom, že k malému dievčatku patria princeznovské šaty a noblesné správanie; jej hrdinka dáva prednosť byť malou „opicou“, t.j. slobodnému pohybu a prirodzenosti pred škrobenosťou a umelosťou. Inakosť sa nenápadne objavuje aj v nekonvenčnom modeli rodiny s „malou mamou“ a „veľkou mamou“, s ktorými chlapec a dievča žijú a cítia sa bezpečne. Jej príbehom však nechýba poetický rozmer: napr. mamu, ktorá prehltla zimu, sa deti pokúšajú zohriať tak, že ju tuho objímu a myslia na teplé miesto; tento úkon lásky a súdržnosti stačí na to, aby sa všetci zrazu ocitli v teplej posteli – spokojní a šťastní. Jej detskí hrdinovia sa vzopru šikanovaniu iných, aj nezmyselným nárokom dospelých a tlmočia tak správu o tom, že deti máme milovať také, aké sú – bez podmieňovania.

Veselé príbehy A. Salmely vo svojich vnútrotextových hĺbiniach protestujú proti všetkému konvenčnému, neúprimnému a skostnatenému v ľudskom živote. Rozumejú detským potrebám optimizmu, detskej fantázii, uvoľňujú ju, fikčný svet tvoria podľa jej pravidiel, s výraznou asistenciou fenoménu premeny. V tom korení imaginatívnosť príbehov, spontánne osloviujúca detského čitateľa, dospelým pripomínajú podľznosti voči deťom, ale najmä zabudnutú autenticnosť a zračnosť detského sveta.

BEZHLAVÝ TATKO

Alanov tatko bol najlepši tatko na svete. Len bol trošku zábudlivý.

Niekedy si tašku nechal na záchode, inokedy ju zas vyhodil do kontajnera a špacíroval na pochôdzku so smradľavým smetiakom v ruke. Raz si doma zabudol dokonca celého celučičkého samého seba, takže do roboty kráčala len jeho osamelá diplomatka.

Celá rodina nariekala, že Alanov tatko si raz takto zašantročí vlastnú hlavu. Tatko sa len pobavene chechtal. Ale jedného popoludnia Alana v škôlke čakal čudný ľudský pahýľ.

„Ach nie!“ zhrozil sa Alan. „Teraz sa to teda naozaj stalo: tatko stratil hlavu!“

Celá škôlka sa vrhla do hľadania. Deti a tety sa plazili po dlážkach a nakúkali na skrinky, ale našla sa len jedna špinavá ponožka, kus suchého chleba a Mirka, ktorá nechcela zjesť olovrant. Žiadne zvyšné hlavy v škôlke neboli.

Alan musel bezhlavého tatka kočírovať domov. Nepamätal si však všetky zákruty a omylom zabočil do čudného parčíka. Veľkí chalani v ňom hrali futbal s podivnou skuvíňajúcou loptou. Na lavičke poskakoval guľatý rozhodca. Alan sa ho opýtal na cestu domov.

„Hore-dole, sto metrov rovno a potom doláva,“ zašušťal rozhodca.

„Hej, veď ty si lopta!“ všimol si Alan. „A tí chlapi namiesto do teba kopú do hlavy môjho tatka!“

Alan šmaril loptu na ihrisko. Hráči sa zháčili, pretože hrať futbal s dvoma loptami je nesmierne náročné. Alan preklúčkoval pomedzi výrastkov a uchmatol tatkovu hlavu z brány. Chlapci sa srandovnej lopty nechceli vzdať, ale Alan ju rýchlo hodil tatkovi na krk.

„Prisahám, že už nikdy viac nič nestratím!“ vyhlásil tatko slávnostne a otočil si boľavú hlavu správnym smerom.

Ale už pred domovou bránou zistil, že mu chýbajú kľúče. Otec so synom sa museli domov na desiate poschodie vyšplhať po ríne. Tam Alan tatkovi bez meškania priskrutkoval hlavu supersilným megašraubom. Pre istotu.

LETNÝ BEH NA LYŽIACH

Bol nádherný letný deň. Janko sa tešil, že sa konečne pôjde kúpať, ale starý otec mal inakší plán:

„Šup na bežky a hor sa na bielu stopu!“

Janka bežkovanie nebavilo, ale podľa starého otca sa pravý chlap inak pohybovať nemal. Janko si poslušne pripol lyže a vliekol sa za starým otcom, ktorý napredoval svižne, i keď sa mu bežky zadrhávali na suchej

ceste. Keď lyžoch zmizol v hore, Janko si čupol zbierať lesné jahody. Zrazu vedľa neho stála koala prežúvajúca smrekový konár.

„Čau,“ povedal Janko. „Chutí?“

„V novej krajine si treba zvyknúť na nové chute. Ale už som jedla aj lepšie,“ priznala koala a napchala si do papule za hrst ihličia.

„Dúfam, že nám nechceš zožrať celý les?“ uistoval sa Janko.

„Isteže nie,“ odgrgla si koala. „Som len trošku hladná. Mimochodom, fajnové lyže.“

„Sú tvoje,“ povedal Janko. „Ja lyžovanie nenávidím. Najmä v lete mi ide dosť zle.“

„Ja ťa naučím parádne letnolyžovať!“ vyhlásila koala, schmatla bežky a cez chrastie ťahala Janka k jazeru. Malé klokaníky poskakovali po bruchu pochrapkávajúcemu rosomákovi, vo vode plávali delfíny.

„Moji kamoši,“ predstavila ich koala. „Pod! Zabavíme sa!“

Koala zapriahla delfína do lyží a skočila na ne. Janko za ňou opatrne vyliezol a zakvačil sa do jej kožucha. Delfín vyštartoval ako motorový čln, koala a Janko za ním fičali s vetrom opreteký. Koala vystrájala bláznivé kúsky: strúhala lastovičky, kĺzala sa zadkom dopredu, urobila dokonca aj salto! Janko kričal od hrôzy a nadšenia a nakoniec sa aj on odvážil držať len jednou rukou a zdvihnúť pritom nohu až k uchu.

Vtom sa z lesa vynoril Jankov spotený starý otec. Zízal na vyvádzajúcich kamarátov a potriasal hlavou:

„Uf-uf. Akoby som videl juniora lyžovať na jazere s koalou. Bežky mi v tomto sparne zjavne nerobia dobre.“

Šmaril lyže do húštiny a skočil do vody hlavičku.

ŠARKANIE NARODENINY

Oslava Šimonových narodenín bola taká významná udalosť, že sa na ňu zhŕkli príbuzní zo všetkých kútov krajiny. Tety a babky varili ako o dušu. Dedovia a strýkovia diskutovali na balkóne. Hora topánok a darčiekov zatarasovala vchod do bytu. Šimon pred ňou stál so šarkanom v ruke a vyčkával, kým si ho niekto všimne.

„Nádhera! Zišla sa celá rodina!“ objala ho dojatá mama.

„Slúbili ste, že si pôjdeme púšťať šarkana,“ pripomenul jej Šimon.

„Teraz neotravuj, miláčik. Nevidíš, že na tvoju počesť pripravujeme oslavu?“ odbila ho mama.

Šimon sa odplichtil do svojej izby a skrúšene pozeral z okna. Zubaté jesenné slniečko veselo svietilo a vietor pofukoval tak akurát na...

„...akurát na púšťanie šarkana,“ dopovedal šušotavým hlasom šarkan.

„Pusti ma z okna zalietat’ si!“

Šimon šarkana vypustil, ale riadne ho držal za špagát, aby mu neufngol. Šarkan lietal hore-dole, metal bláznivé slučky.

„Vyskoč mi na chrbát,“ vábil Šimona.

Šimon sa ho chytil za chvost a šarkan sa vzniesol nad mesto. Preplachtili okolo televíznej veže, predleteli krdel' divých kačíc a zakývali pasažierom lietadla Boeing 737. Vtedy sa Šimon pozrel dolu. Príbuzní na balkóne boli malí ako mravčeka. Šimonovi sa zakrútila hlava.

„Nebodaj sa ťa chytá závrat?“ smial sa šarkan, ale zvrchol sa na spätnú cestu.

Zrazu sa dostal do vzdušného víru, ktorý ho divou rýchlosťou ťahal k zemi. Šarkan fičal a Šimon kričal, až kým cez okno nevleteli rovno do narodeninovej torty, ktorá trónila na stole v obývačke obklopená hlúčkami príbuzných.

„Oj-joj!“ povedal Šimon.

„Nehanebnosť!“ pohoršila sa jedna teta.

„Sranda!“ vyprskol pradedko.

Nato sa odvážili zasmiať aj ďalší príbuzní. O chvíľu už celá rozchechtaná rodina utekala na kopec púšťať si so zašľahačkovým Šimonom draky. Všetci mali povznesenú náladu a šarkany lietali vysoko.

NINA A SIMONA

Ninini rodičia vlastnili ozajstné koncertné krídlo. Boli naň mimoriadne pyšní, ale hrať na ňom nevedel ani jeden z nich.

„Na klavíri bude hrať naša Ninka!“ vynašiel sa tata.

Rodičia posadili Ninu za klavír a oznámili jej, že sa nemá ani len pokúšať vstať od neho, kým sa z nej nestane virtuózka. Nina ťukala do klávesov celý týždeň, ale klavír stále nebol ochotný hrať žiadnu poriadnu hudbu.

„Odporný inštrument!“ rozčúlila sa Nina a začala po ňom dupať.

„Au! Prečo mi skáčeš po hlave, Nina?“ vynorilo sa z krídla čierne dievčaťko.

„Neskáčem po tebe, ale po klavíri, lebo hovorí len cing a dong a ja sa nemôžem ísť hrať a behať von na dvor, kým nebude hrať hudbu,“ vysvetľovala Nina so vzdorovito zdvihnutou bradou. „A okrem toho, ty si akože kto?“

„Volám sa Simona,“ predstavilo sa dievča. „Ak chceš, ja ti klavír rozohrám.“

„Ty že vieš hrať na klavíri?“ opýtala sa Nina nedôverčivo.

„Jasné,“ povedala Simona. „Inakšie by som v ňom nebývala.“

A Simona začala hrať tak krásne, až sa Nina od šťastia rozosmiala.

„Spievaj,“ vyzvala ju Simona.

„Ja neviem spievať,“ ošívila sa Nina.

„Ale vieš. Všetci vedia spievať,“ presviedčala ju Simona.

Nina najprv nespelo zapíjala, ale potom začala spievať tak oduševnene a nádherne, až Simone vytryskli z očí slzy.

„Fíha,“ usmiala sa prekvapená Nina. Ale hneď sa zachmúrila: „Spev rodičom stačiť nebude. Chcú sa vyťahovať klavírnou virtuózkou.“

„Môžeme vystupovať spolu,“ navrhla Simona. „Ja budem hrať a ty spievať.“

„Ale nikto nás nesmie nútiť,“ dodala Nina. „Ak budú rodičia frflať, zbalíme klavír a odídeme do sveta.“

Nina so Simonou si na to tľapli a šli sa na dvor hrať úplne obyčajné hry. A keď sa im chcelo, nechali cez seba prúdiť takú krásnu hudbu, až celé mesto smoklilo od dojatia.

OPRAVOVNÁ DETÍ

Milko nebol príliš obľúbené dieťa. Nedostal hlavnú rolu v jarnom predstavení. Nevyhral ani jednu súťaž. A čo bolo najhoršie: nebol neustále statočný a dobre naladený. Jeho rodičov to škrelo, pretože oni sami boli dokonalí.

Jedného dňa sa Milko odmietal usmievať na návštevu a zaspievať jej pieseň Som najlepši, ktorú skomponovala jeho mama Zlatica. Namiesto toho sa schoval pod posteľ.

Rodičia ho odtiahli do svojho úžasného auta a odviezli ho do Továrne na dokonalosť.

„Vadný kus na výmenu,“ vyložil otec Slávoslav Milka na pult.

Úradník zmraští obočie.

„Dieťa je po záruke. Odvezte ho do Centrálnej opravovne detí.“

V Centrálnej opravovni detí bol nával. Recepcná podala Milkovým rodičom katalóg *Nové skvelé náhradné diely na vaše dieťa* a usadila ich do čakárne, odkiaľ bolo vidno rovno do obrovskej opravovacej haly.

Opravári odšroubovávali deťom nedokonalé časti a namiesto nich im namontovávali futbalové nohy, virtuózne prsty a anjelské tváričky. Milkovi rodičia sa tomu spokojne prizerali a dumali, či majú dať Milkovi radšej prirobiť krídla alebo motor, alebo nebudaj oboje.

Milko bol zhrozený: nechcel sa stať superdieťaťom. Chcel ísť preč, ale namiesto toho stuhol ako cencúľ.

„Budíček!“ štuchol doňho ktosi alebo čosi. Bolo ťažké zistiť, kto alebo čo to rozpráva, keďže to neprestajne menilo podobu.

„Som Maryam, utekám pred operáciou odstraňujúcou chameleonizmus. Pod', zmizneme odtiaľto. Tvár sa tak dokonale, ako len dokážeš, a nasleduj ma!“

Milko sa zhlboka nadýchol a vypochoďoval za chameleóním dievčaťom von z Centrálnej opravovne detí sebedovomo ako pávi princosuperman. Hneď za rohom bol však Milko opäť samým nedokonalým sebou – Maryam v päťách sa potkýnal na zastávku. Dievča sa široko usmievalo a Milko bol veľmi vzrušený, pretože ešte nikdy v živote necestoval autobusom.

V znamení klasiky

adela mitrová

Mediálna dráma pre deti a mládež v roku 2013

V oblasti pôvodnej dramatickej tvorby priniesol rok 2013 detskému divákovi a poslucháčovi vo verejnoprávnej RTVS veľmi skromnú úrodu. Slovenská televízia pokračuje v trende minimalizmu predchádzajúcich rokov. V roku 2013 okrem avizovanej premiéry animovaného seriálu **Mimi a Líza Kataríny Kerekešovej**, ktorý vznikol už v predchádzajúcich rokoch, nevytvorila žiadne pôvodné dielo pre deti či mládež. Počin animátorky Kataríny Kerekešovej sa tak stal výnimočným jednak kvôli kvalitnej animácii, ale, žiaľ, aj preto, že je jediným príspevkom za tri predošlé roky pôvodnej tvorby pre deti na obrazovkách STV.

Situáciu mediálnej drámy zachraňuje už tradične Slovenský rozhlas, hoci aj v jeho produkcii za rok 2013 tvorili pôvodné diela malé percento. Pritom priestor na vysielanie relácií pre deti si rozšíril od roku 2010 vytvorením samostatného okruhu Rádia Junior, ktoré vysielala prostredníctvom internetu 24 hodín denne. V minulom roku SRO vytvoril 10 slovenských hier pre de-

ti a mládež (v roku 2012 ich bolo 11). Avšak len tri z nich boli skutočne pôvodné dramatické diela – z toho jedna rozprávková hra (R. Bachratý: Kam odlieta kolotoč na zimu) a dve rozhlasové hry pre mládež (Michal Daniel: Vrabec na streche a V. Nagyová: Gaudemus igitur, dramaturgia Zuzana Križková). Ostatných 7 diel tvorili rozhlasové dramatizácie na motívy.

Rok 2013 sa niesol v rozhlasovej dramatickej tvorbe pre deti v znamení klasiky. Všetky dramatizácie totiž vznikli na motívy ľudových rozprávok a možno oceniť, že ponúkajú široký kultúrny záber (dramaturgia Zuzana Grečnárová), keďže boli inšpirované ľudovými rozprávkami českej literatúry (N. Uličná: Čertov kamarát, na motívy rozprávok B. Němcovej), japonskej (Ľ. Jariabka: Človečik z mora), francúzskej (P. Palik: Slnková panna) či švédskej kultúry (V. Nagyová: Pastierik a kráľ škriatkov), jedna slovenskými ľudovými rozprávkami P. Dobšínskeho (Z. Líšková: Zlatovlásé dvojčatá), ale aj arabskej (J. Pavlová: Kalíla a Dimna) a vietnamskej kultúry (J. Pavlová: Statočný Duong).

Jedinou pôvodnou rozhlasovou

hrou pre deti, ktorá mala premiéru v roku 2013, je moderná rozprávková hra **Radka Bachratého Kam odlieta kolotoč na zimu**. V réžii Táne Tadolánkovej sa predstavili známi slovenskí herci Ľ. Kostelný, M. Noga, M. Landl, H. Geregová, Z. Tlučková, J. Predmerský a P. Marcin. R. Bachratý v nej vykresľuje svet lunaparku, a preto okrem postavy Impresária vytvára antropomorfizované postavy, ako Húsenková dráha, Strašidelný zámok či Kolotoč. Plusom je bohaté autentické zvukové stvárnenie prostredia lunaparku a jeho bezstarostnej atmosféry, ale aj odvrátenej, smutnej stránky, keď návštevníci lunapark opustia. Zápletku tvorí hľadanie odpovede na otázku, ako zimujú kolotoče. Rozprávková hra je určená skôr pre menšie deti, vzhľadom na tému, postavy a jednoduchý dej. Fabula nie je komplikovaná a jednoduchá zápleтка predpokladá aj jednoduché rozuzlenie. Kolotoče sa v jeseni ukladajú na zimný spánok pod plachtami. No jedného z nich – Kolotoča – zaujmú divé husi odlietajúce do teplých krajín. Expozícia rozprávkovej hry má síce dobrú atmosféru, ale je príliš dlhá a mohla by poslucháča začať nudiť. Až postava Kolotoča má schopnosť zaujať detského adresáta tým, že je nositeľom zaujímavej zápletky (Kolotoč sa začne točiť, až vzlietne a odletí s husami do teplých krajín), ale aj hereckou interpretáciou Ľ. Kostelného. Následne je dej kompozične riešený striedaním dvoch dejových línií: Kolotoča v Afrike a smutného Impresária v lunaparku. Dramatická situácia cesty Kolotoča do trópov prináša aj humoristický prvok v komických typoch postáv v Afrike – Krokodíl vegetarián, dobromyselná Husa a i., ktoré sú aj presvedčivo interpretované hercami (P. Marcin, Z. Tlučková a i.). Príbeh sa

uzatvára návratom Kolotoča a následne v jeseni odchodom celého lunaparku do Afriky. Invenčnosť rozprávkovej hry Kam odlieta kolotoč na zimu pramení viac v komických typoch postáv a vykreslenej atmosfére než v dejovej línii, ktorej originálnym momentom je iba uvedená zápleтка odletu Kolotoča do teplých krajín.

Slovenské ľudové rozprávky v Dobšinského spracovaní inšpirovali **Zuzanu Líškovú**, ktorá napísala na ich motívy rozprávkovú hru **Zlatovlasé dvojčatá**. Hru možno zaradiť do štandardnej klasiky rozhlasovej tvorby pre deti v tradične dobrej zvukovej realizácii (v réžii T. Tadolánkovej). Pozitívne možno hodnotiť aj hudobnú dramaturgiu. Hudobné ukážky evokovali jednak priestor kráľovského dvora, do ktorého boli dramatické situácie zväčša situované, jednak mali významnú atmosférotvornú funkciu.

Nada Uličná je autorkou rozhlasovej rozprávkovej hry na motívy rozprávok B. Němcovej pod názvom **Čertov kamarát**. Známu fabulu o poctivom osirelom Martinovi (ktorý sa napokon ožení s kráľovskou dcérou Angelínou, kým jej namyslená a krutá sestra dostane za muža Lucifera) vsadila do dejového rámca, v ktorom jeho príbeh rozpráva svojim kolegom v pekle čert Kopýtko (Martinov kamarát). Uvedený rámec plní v hre funkciu rozprávača – jednak posúva dej, ozrejmúje poslucháčom isté okolnosti príbehu, ale zároveň ho aj vtipne komentuje. Komentár čertov dáva serióznej dejovej línii občas aj parodické odtienky a ironický odstup. Kompozícia teda pozostáva zo striedania dvoch dejových línií – rozprávania čertov v pekle a dramatizovaného príbehu Martina. Dominantná je kompozičná metóda strihu. Komickými sú nielen postavy

a komentáre čertov, ale aj negatívna postava Macochy vo výbornej hereckej interpretácii S. Tobias. Réžia Róberta Horňáka je dynamická, poslucháča udržiava v napätí.

Na rozdiel od predchádzajúcich dynamicky pôsobiach rozprávkových hier (čo je trend súčasnej tvorby pre deti a mládež) s rýchlym striedaním zvukových obrazov, kondenzáciou deja a akčnými dialógmi pôsobí rozhlasová hra napísaná na motívy japonských ľudových legiend staticky. **Luboš Jariabka** napísal poeticky ladenú rozprávkovú hru **Človiečik z mora** (réžia Milena Lukáčová). Statickosť je prítomná pri komponovaní deja i zvukových obrazov. Jazyk rozprávkovej hry je patetický, imituje poetický, vznešene pôsobiaci štýl, čo podporila aj herecká interpretácia. Dominantným jazykovým princípom je monologickosť. A to nielen v postave rozprávača, ale aj v replikách iných postáv. Najmä prvá polovica hry je sledom monologických výpovedí protagonistu, Vládcu ostrovnej krajiny, ktorý si hľadá vhodného nástupcu. Poslucháč je svedkom jeho uvažovania, hľadania i váhania. Opisnosť a zámerná pomalosť evokuje predstavy panovníka a pôsobí poeticky, ale v niektorých častiach istá pravidelnosť (napr. pri plnení troch úloh potenciálnymi nástupcami) pôsobí stereotypne. Istým problémom tejto hry je, že dej sa viac opisuje a verbalizuje než uskutočňuje. Napriek tomu, že autor celkom zadarmo kopíruje poetiku japonských rozprávok (s čím súvisí aj lyrický a epický princíp), pri kreovaní deja do zvukovej podoby by si hra zaslúžila viac nápaditosti. Z tematického hľadiska hra prináša pravdivý obraz o medziludských vzťahoch a pozitívnych hodnotách (napr. zvíťaziť má uchádzač, kto-

rý spraví ľudí šťastnejšími a je schopný s inými spolupracovať), ktoré v reálnom svete často ostávajú nedosiahnuteľným ideálom.

Epický princíp je prítomný aj v nasledujúcich dramatizáciách. Rozprávky francúzskej proveniencie inšpirovali **Petra Palika** k napísaniu rozhlasovej rozprávkovej hry **Sincová panna**. Klasická ľudová rozprávka v réžii autora scenára bola aj zvukovo realizovaná tradične. Novým prvkom bola animálna postava rozprávača. Kohút menom Pierre, prezývaný Pierko, sa v expozícii poslucháčom predstaví a začne im rozprávať príbeh o tom, ako sa jeho pán Vavro stretol a napokon oženil so Sincovou pannou. Kohút Pierko je nielen rozprávačom a komentátorom deja, ale aj jeho hýbateľom, pretože v krízových situáciách je to práve on, kto pomáha svojmu pánovi oslobodiť Sincovú pannu. P. Palik spracoval známy a pútavý rozprávkový príbeh s tradičnými motívmi o víťazstve dobra nad zlom.

Na motívy švédskej ľudovej rozprávky vznikla zasa rozprávková hra **Pastierik a kráľ škriatkov**. **Veronika Nagyová** siahla po severskom príbehu, ktorý je v našom rozhlasovom kontexte netradičný (napr. motívy škriatkov ako pomocníkov protagonistu), jeho akustické stvárnenie je však konvenčné (réžia Jana Strníšková). Pastierik a kráľ škriatkov sa vyznačuje epiko-dramatickým princípom. Autorka v rozprávkovej hre ponechala rozprávača – spočiatku ešte detského protagonistu (znova motív siroty žijúcej so zlou macochou) – na konci príbehu už dospelého muža, ktorý hľadá a napokon nájde svoje šťastie. Hendikepom tejto rozprávkovej hry bolo redundantné využívanie rozprávača (v opísaných konaniach postáv).

V slovenskom rozhlase sa opäť uplatnila autorka, ktorá už v predchádzajúcich rokoch zaujala napr. hrou na motívy indiánskych rozprávok Hakela s orlím perom alebo Poklady na dne mora ukryté na motívy malajských legiend. **Júlia Pavlová** tentoraz ponúkla mladým poslucháčom v realizácii rozhlasových tvorcov dve rozprávkové hry. Na skutočnosť, že ide o erudovanú autorku poukázali už zvolené predlohy, spôsob ich spracovania i miera originality. V oboch je hlboké morálne poslanstvo ponúknuté neprvopláno-

vo a nevťieravo, pretože vyplýva prirodzene z príbehu a charakterov postáv. V porovnaní s inými spracovaniami ľudových rozprávok J. Pavlová pri dramatizácii neostala pri epicko-dramatickej štruktúre, ale kreovala hry v plnohodnotnej dramatickej štruktúre. Spracovanie motívov už známych rozprávok je kvalitné a invenčné, autorka citlivo pracuje so slovom, precízne buduje kompozíciu, jej rozhlasové hry v zvukovej podobe majú parametre vrcholných diel rozhlasovej dramatickej tvorby. Na motívy vietnamských

LUBOSLAV PALO/ Kde je Afrika?

rozprávok napísala rozprávkovú hru **Statočný Duong** (réžia Milena Lukáčová), ktorá sa vyznačuje pomalým tokom deja, čo do značnej miery vychádza z kultúrneho kontextu rozprávok, o čom sme sa mohli presvedčiť aj pri rozprávkovej hre Človečik z mora Ľ. Jariabka. Pokoj je paradoxnou črtou tejto hry, pretože je evidentný napriek akcii a bohatej narácii. Možno v závere autorka „kopí“ príliš veľa nápadov, no nemožno im uprieť originalitu. Za najkvalitnejšie dielo premiérovanej SRo v roku 2013 považujem však jej rozprávkovú hru **Kalíla a Dimna**, napísanú na motívy arabských rozprávok. Ak by niekto očakával ďalšiu zo série ponášok na rozprávky Tisíc a jednej noci, jeho očakávania sa nenaplnia. Namiesto toho príde príjemné (aspoň z môjho pohľadu) prekvapenie. Kalíla a Dimna je originálnou zvieracou rozprávkovou hrou, šťastie inšpirovanou bájkami. Protagonistami sú dvaja bratia – šakali, ktorí sa hneď v expozícii rozhodujú, či ísť pod ochranu kráľa zvierat. Kalíla ostáva, no Dimna sa votrie do priazne Leva, stane sa jeho radcom, lebo vie výborne rozprávať bajky, z ktorých čerpá múdrosť (sujet sa obohacuje o dejové línie rozprávaného príbehu v príbehu). Dimna je typom fiškusa, ktorý vie s inými manipulovať. Lev sa totiž bojí hrozného hlasu Býka a Dimna sa snaží situáciu využiť vo svoj prospech. Manipuluje aj Levom, aj Býkom. Kompozíčne sa rozprávková hra delí na dve časti. Prvá časť je situovaná na kráľovský dvor, v nej Dimna napokon zradí Leva aj Býka a „nahucká“ ich do zápasu proti sebe. Druhá časť sa začína na púšti. Uvedený predel má svoje základy v príbehu a charaktere postáv. Dimna je z morálneho hľadiska v podstate problematický protagonis-

ta – klame, dopustí sa zrady a záver prvej časti by mohol byť aj záverom celej hry, pretože „zlo bolo potrestané“ (Lev za úklady a zrady dá Dimnu vyhnať do púšte iba s vreckom vody). Podnetný na tejto rozprávkovej hre je práve fakt, že protagonistami sú dvaja charakterovo odlišní bratia, stelesňujúci akoby dve kontrastné stránky osobnosti. Kým v prvej časti hral „prím“ Dimna, v druhej vystupuje do popredia Kalíla. Kalíla totiž brata neopustí ani v jeho treste a odchádza na púšť s ním, hoci je nevinný. Pokánie teda absolvuje s Dimnom. Záver ústi do rozprávkového šťastného konca, pretože Dimna prosí o odpustenie najprv Býka, potom i Leva a spolu s Býkom ostávajú strážiť kráľovskú bránu, kým Kalílu Lev povýši na svojho radcu. Kvalitná je nielen textová predloha, príbeh s hlbokým „ľudským“ posolstvom, ale aj spôsob narácie a dialógy (ktorým nechýba humor), ako aj kreovanie presvedčivých typov postáv: kráľovsky pôsobiaci Lev, ktorý má slabosť (strach), čím sa stáva manipulovateľný; komicky pôsobiaci Býk, ktorý je ťažkopádny, dôverčivý, v spojitosti s jeho zvieracou silou a priamočiarosťou oplýva však múdrosťou srdca; prefíkaný a utilitárny klamár Dimna, ktorý sa stane zradcom, a v kontraste k nemu vykreslený charakterovo pevný a obetavý šakal Kalíla. Rovnako kvalitná je i zvuková realizácia, dynamický strih, no dostatočný priestor na dialógy, významotvorne zapojené zvukové prostriedky a atmosférotvorná hudba. Rovnako i výborné herecké výkony tvoria z tejto rozprávkovej hry kvalitné umelecké dielo, ktoré si zaslúži priazeň mladšieho a možno ešte viac staršieho poslucháča (keďže v mnohom ide o paralelu súčasného života a medziľudských vzťahov).

Veronika Nagyová je spolu s J. Pavlovou autorkou, ktorej SRo v roku 2013 realizoval dve rozhlasové hry. Okrem rozprávkovej hry *Pastierik a kráľ škriatkov* aj rozhlasovú hru pre staršiu mládež z prostredia vysokoškolákov **Gaudeamus igitur**. Tematizuje v nej mediálne prostredie a už z prvých slov je zrejmé, že autorka nešetří prostriedkami ironie. Hlavnou postavou je mladík Adam, ktorý študuje masmediálnu komunikáciu. Rozhlasová hra zachytáva životnú etapu jeho štúdia na vysokej škole tesne pred promóciami a v prvom zamestnaní v rádiu, v ktorom namiesto vytúženej serióznej žurnalistiky musí tvoriť bulvár. Pri komponovaní sujetu pracuje V. Nagyová s dávkovaním informácií, takže poslucháč si skladá fabulu postupne z vypočutých dejových sekvencií. Realisticky kreované postavy i dramatické situácie pôsobia viero hodne. Mladíkov otec je právnik a tajne razí cestu synovi na základe konexií. Keď sa mladík, ktorý si zakladá na svojich schopnostiach a nie na otcových známostiach, v závere rozhlasovej hry dozvie, že štúdium na vysokej škole i zamestnanie v miestnom rádiu mu zariadil otec, situáciu rieši vzburou, zanecháva prácu reportéra i rodinu a odchádza fyzicky pracovať do zahraničia. Za zmienku stojí spojenie aktuálnej témy s výrazovými možnosťami rozhlasového média. Nápad vsadiť hlavnú postavu do prostredia masmédií ponúkol autorke aj invenčne využívať rozhlasové výrazové prostriedky, a tak rozhlasová hra napokon pozostáva jednak z autenticky znejúcich dialógov postáv, jednak z vysielania miestneho rádia, jednak z monologických komentárov a postrehov mladíka i záznamov jeho pripravovaných reportáží. V. Nagyovej sa podarilo skĺbiť ich nie samoúčelne, ale invenčne

a s citom pre mieru. Vzniklo tak zvukovo bohaté dielo, ktoré po kompozičnej stránke pracuje dynamickou klipovitou metódou strihu (réžia R. Horňák). Po interpretačnej stránke možno oceniť herecký výkon postavy protagonistu v podaní Lukáša Frlajsa. *Gaudeamus igitur* pomocou moderných výrazových akustických prostriedkov prináša autentické spracovanie súčasného života, konkrétne problém mladých absolventov vysokej školy, ktorí na „trhu práce“ nemajú adekvátne uplatnenie a musia sa vyrovnáť so zložitou životnou situáciou.

Michal Daniel priniesol v rozhlasovej hre pre staršiu mládež odlišnú poetiku. **Vrabec na streche** (réžia Štefan Korenčí) spracúva námet outsiderstva, konkrétne bezdomovcov a na jeho kreovanie zvolil autor statickejší model, čo tematicky korešponduje s pozíciou ľudí v bezvýchodiskovej situácii. Sujet tvorí iba jedna dramatická situácia obyvateľov v útulku, ktorí dostanú správu, že útulok sa zruší. Problematická situácia otvára postupne v dialógoch postáv tragické životné osudy a tiež problematické vzťahy v ubytovni. Dialógy plynú ako miniatúrne monológy jednotlivých postáv, pôsobia ako spovede. Poslucháč tak spoznáva bývalú narkomanku a prostitútku Marcelu, ktorá opustila dcéru, Michala, ktorý v sedemnástich rokoch osirel a staral sa oňho díler, vzdelaného Romana, ktorého opustila žena a „obrala“ ho o byt a i. Z hľadiska jazykovej i zvukovej realizácie je problematická príliš kultivovaná herecká interpretácia postáv na okraji spoločnosti. Druhá časť prináša nový motív, zvukový motív šuchotu na streche domu a prechádza viac do metaforickej roviny. Postavy postupne odhaľujú svoje sny a túžby a tiež nádej, že zvuk,

ktorý u nich evokuje vtáka na streche, mohol by im zabezpečiť dostatok peňazí na predĺženie nájmu. Vták je napokon len obyčajný vrabec a všetci sa dočkajú len sklamania. Zaujímavá hra M. Daniela inklinuje k introspektívnym rozhlasovým hrám, ale v kompozícii sujetu, najmä v druhej časti, má značné nezrovnalosti v spájaní realistickej a metaforickej roviny.

Rok 2013 sa v produkcii SRo niesol v znamení dobrej klasiky. Originálnym prínosom sú obe rozprávkové hry na motívy od J. Pavlovej a rozhla-

sová hra pre staršiu mládež V. Nagyovej. Z hľadiska zvukovej realizácie je zaujímavý aj fakt, že všetky tri rozhlasové hry pre mladého poslucháča pod režijnou taktovkou R. Horňáka patrili k tým najlepším pôvodným dramatickým dielam, ktoré rok 2013 priniesol detskému a mladému poslucháčovi. Mediálnu dramatickú tvorbu pre deti v súčasnosti reprezentuje rozhlasová hra. Ak vezmeme do úvahy, že väčšina detí inklinuje k sledovaniu audiovizuálnych, prevažne televíznych programov, je nezaujímavé STV o novú pôvodnú dramatickú tvorbu nepochopiteľný.

BUVIK V BIBIANE

Vydavateľstvo pre najmenšie deti Buvik predstavilo v BIBIANE (20. marec – 27. apríl 2014) svoju vyše dvadsaťdvaročnú vydavateľskú činnosť, venovanú najmä knihám pre najmenšie deti a pre začínajúcich čitateľov.

Akademický architekt Juraj Žilinčár premenil štyri výstavné priestory na príťažlivé pestrofarebné herne, kde deti našli oveľa viac než iba knihy. Objavili tu žabiato Ľudmily Podjavorinskej, Guľka Bombuľka Márie Ďuričkovej, myšičky, ktoré varili kašičku, opice z našej police, hádankové pexeso, tajomné okienka, v ktorých sa skrývali vyčítanky. V knižniciach, výtvarne zaujímavo riešených, deti, učitelia, ale i rodičia mali možnosť spoznať hodnotné literárne diela, ale i práce ilustrátorov. Vydavateľstvo predstavovalo takmer všetky ilustrátorské generácie pre deti, počnúc Ľ. Fullom, I. Rumanským, M. Cipárom, D. Kállayom, S. Mydlom, P. Čisárikom až po súčasnú ilustrátorskú školu: P. Uchnár, Ľ. Paľo, V. Cabadajová, V. Král. Osobitnú pozornosť expozícia venovala oceneným knihám v súťaži o Najkrajšiu knihu Slovenska. Počas trvania výstavy Buvik pripravil v spolupráci so študentmi bábkarskej divadelnej fakulty VŠMU dramatizácie rozprávok z vystavených kníh pod názvom Hráme sa s rozprávkami. Budúci bábkoherci dostali šancu prezentovať svoje originálne minidramatizácie a scénické čítanie. Nedávne deti hrali a čítali deťom a tým nepochybne prebúdzať v nich pevnejší vzťah a lásku ku knihe. Inšpirovali pritom i pani učiteľky, ako pracovať s knihou počas vyučovania alebo v školských kluboch. Neopakovateľné boli stretnutia s autormi, napríklad s Tomášom Janovicom a kultovou knihou Bola raz jedna trieda.

O reінštaláciu výstavy prejavilo záujem Záhorácke múzeum v Skalici, s ktorým Buvik už tradične spolupracuje. Počas tejo výstavy sa uskutoční odborný seminár s pani učiteľkami MŠ a nižších tried základných škôl.

Mária Števková

Slovenskí ilustrátori odmenení na BIB-e 1967 – 2013 vo Vojvodine

Dôkazom úzkej spolupráce BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, so slovenskými enklávami v srbskej Vojvodine sú jej každoročné kultúrne iniciatívy medzi tamojšími krajanmi. Tohtoročnou bola prezentácia výstavy *Slovenskí ilustrátori odmenení na BIB-e 1967 – 2013* na Základnej škole Ľudovíta Štúra v Kysáči, na Základnej škole Jána Čajaka v Báčskom Petrovci a v kovačickej galérii Babka v dňoch 8. – 10. mája. Nad kovačickou výstavou prevzal záštitu podpredseda vlády a minister zahraničných vecí a európskych záležitostí Miroslav Lajčák, ktorý sa v Kovačici zúčastnil na otvorení Domu Martina Jonáša, jedného z legendárnych kovačických inštitutných maliarov. Výstavný dom bol zriadený s výdatnou podporou Slovenskej republiky. Riaditeľ BIBIANY Ing. Peter Tvrdoň počas návštevy Kysáča a Báčskeho Petrovca odovzdal tamojším školám po 70 kníh od viacerých slovenských vydavateľov.

Minister zahraničných vecí a európskych záležitostí M. Lajčák, vľavo P. Tvrdoň, riaditeľ BIBIANY

píše

milena šubrtová

Malá gratulace velkému nakladatelství

V letošním roce si připomínáme významné jubileum spjaté s českou knihou pro děti a mládež. Již 65. narozeniny oslavilo nakladatelství Albatros, které bylo založeno 15. dubna 1949 jako Státní nakladatelství dětské knihy (SNDK). Po dvaceti letech, kdy na českém knižním trhu mělo monopol na vydávání literatury pro děti a mládež, změnilo od 1. ledna 1969 svůj název na Albatros. I přesto, že se vznikem a rozšiřováním působnosti regionálních nakladatelství začal Albatros ztrácet svoji výsadní pozici, roli významného hráče na poli dětské knihy nakladatelství nikdy nepozbylo a drží si ji dodnes. Černobílé logo s ptačími křídly, rozevřenými jako stránka knihy, které vytvořil pro Albatros Jiří Rathouský, je zastoupeno snad v každé české domácnosti, která má vztah k literatuře.

Nelze zastírat, že v dlouholeté

historii nakladatelství jsou i stinná místa. V počátcích své existence podléhalo ideologickému diktátu a společenská objednávka poznamenávala jeho produkci až do roku 1989. V devadesátých letech Albatros hledal cestu, jak v nových tržních podmínkách udržet kvalitu vlastní produkce a zároveň reagovat na vlivy nejen konkurenčních nakladatelství, ale i jiných médií. Nakladatelství prošlo cestou privatizace, od roku 1993 již nepůsobilo jako státní nakladatelství, ale změnilo se v akciovou společnost, což vedlo v dalších letech k výraznějšímu posunu směrem k produkci komerčního charakteru.

V září 2009 proběhla transformace podniku v moderní mediální společnost Albatros Media a.s., která nyní zastřešuje několik nakladatelských subjektů (vedle Albatrosu např. *Plus*, se zaměřením na dospělé čtenáře; *CooBoo*, které se věnuje populární literatuře pro teenagery; *Edice České televize*, vydávající tituly související s archivem a vysíláním České televize; *Computer Press*, specializující se na vydávání odborné literatury o počítačích, *Motto*, vydávající oddechovou literaturu poněkud pro ženy; beletristické *Nakladatelství*

XYZ; *Biz Books* pro knihy z oblasti managementu a ekonomie; *Edika*, vydávající vzdělávací tituly pro všechny věkové kategorie a *CPress*, publikující široké spektrum odborné a hobby literatury). Společnost Albatros Media a. s. se tak stala největším nakladatelským domem v České republice s tisíci tituly vydávaných ročně. Původní nakladatelství Albatros zůstalo pilířem společnosti, což se odráží i v jejím názvu.

Albatros si však letos připomíná ještě jedno výročí – již půl století v jeho rámci funguje Klub mladých čtenářů (KMČ). S první nabídkou vybraných knih za zvýhodněnou cenu oslovil dětské čtenáře ve školním roce 1964/65. Působil nejen jako distribuční kanál v síti škol, založený na dobrovolné práci pedagogů, označovaných půvabně jako „literární důvěrníci KMČ“, ale jeho činnost zahrnovala rovněž práci se čtenářskými a literárními kroužky. Pro nejaktivnější čtenáře organizoval KMČ výroční čtenářské sjezdy na Pražském hradě (v letech 1967 – 1997 se jich konalo celkem třicet). Pedagogům usnadňoval práci vydáváním periodických metodických materiálů pro práci s dětskou knihou (např. autorské medailony *Profily autorů knih*, klubový zpravodaj *Mladý čtenář*, metodické materiály *Klíč ke knihám z KMČ*, informatorium o autorech a ilustrátorech *Malá knížka o knihách* aj.). Mnohdy se sice stávalo, že vzhledem k dlouhé výrobní lhůtě knih se mezi objednáním a obdržením kýženého titulu preference dětského čtenáře proměnily, nabídka KMČ však vždy představovala tzv. zlatý fond české a světové literatury pro děti a mládež, takže získaná knížka posloužila mladšímu sourozenci či počkala na další generaci dětí v rodině. Do katalogů KMČ byl nejčastěji

zařazen např. Eduard Štorch *Lovci mamutů*, Ondřej Sekora *Knížka Ferdý Mravence*, Josef Čapek *Povídání o pejskovi a kočičce*, Josef Lada *Mikeš*, Karel Čapek *Devatero pohádek*. V současné době je katalog KMČ rozčleněn podle školních věkových kategorií (oddělen první a druhý stupeň ZŠ, žáci MŠ) a oslovuje čtenáře pětikrát ročně s možností objednat si knížku s nezanedbatelnou dvacetiprocentní slevou.

Za 65 let existence nakladatelství se v něm vystřídalo 16 ředitelů a stejný počet šéfredaktorů. Seznam těch, kteří v něm pracovali, by se vyšplhal přes počet 700 lidí; okruh pravidelných literárních, překladatelských a výtvarných spolupracovníků by byl několikanásobně vyšší. Je až s podivem, že se tak významný nakladatelský podnik, který po několik generací pomáhal vychovávat dětské čtenáře, dosud nedočkal ucelené literárněhistorické či alespoň memoárové reflexe. Vzpomínkový cyklus *Z historie Albatrosu* z pera Zdeňky K. Slabého, který přinášel v roce 1989 časopis *Zlatý máj*, přitom dával tušit, že by to byla četba zajímavá i pro laiky – vždyť činnost v prvních desetiletích nakladatelství se prakticky překrývala s vývojem české literatury pro děti a mládež a produkce nakladatelství představovala důležité mezigenerační kulturní pojítko. Nelze zde připomenout všechny zaměstnance, kteří se otiskli do historie nakladatelství svou prací. A tak nezbyvá než vyzvat ty, kteří byli s nakladatelstvím dlouhodobě profesně spjati a dodnes se aktivně účastní dění kolem dětské knihy (např. Šárka Krejčová, Milada Matějovicová, Alena Peisertová, Stanislava Zábrodská), aby se o vzpomínky na svoji práci a na dílo svých kolegů podělili se čtenářskou veřejností.

Gastronómia vo filmových a televíznych rozprávkach

Jedlo, taká obyčajná vec. Spomína sa obyčajne vtedy, ak je ho nedostatok alebo prebytok. Napriek všetkej svojej skromnosti však rozhoduje o bytí či nebytí človeka. Nie je preto náhoda, že sa objavuje aj v umeleckých dielach. V ľudových rozprávkach často na ich začiatku: „Keď išiel Janko do sveta, mamka ho na cestu vystrojila *bochníkom chleba* alebo *buchtami*...“ Naoko bezpríznačový predmet (chlieb, buchty) sa v priebehu deja mení na prostriedok, ktorý často ovplyvňuje a určuje osudy postavy. Niektorý z rozprávkových hrdinov sa napríklad podelí alebo nepodelí s chlebom, čím získa alebo nezíska isté výhody, čarovné predmety, splnené či nesplnené želania, ktoré mu zabezpečia nové spoločenské zaradenie a postavenie. Spomenutá potravina a zaobchádzanie s ňou je zároveň charakterotvorným prvkom, ktorý nepriamo prezradí pozitívne či negatívne stránky hrdinovej povahy.

1. Jedlá – nielen v rozprávkach, ale aj v ich filmových variantoch – sú nositeľmi sociálnej funkcie. Zarádajú totiž postavy do istej spoločenskej triedy. Kým

chudobní konzumujú zvyčajne chlieb a jednoduché potraviny, zatiaľ stoly bohatých sa prehýnajú pod jedlami typu pečené jarabice či prasiatka, ovocie a zákusky na poschodových miskách atď. Škoda, že nie všetkým režisérom záleží na súlade predkladaných jedál s charakterom zobrazovanej doby, oblečenia, etikety, sociálneho zaradenia atď. Filmové a televízne hrané rozprávky českej i slovenskej proveniencie z posledného obdobia tento fakt často zanedbávajú. Je smiešne, ak sa svadobná hostina kráľovskej dvojice v historických kostýmoch odohráva v stoji ako na súčasných recepciách a na stoloch je iba zopár mís (v jednom prípade aj s obloženými chlebičkami). Aj vo filme *Peklem s čertem* (Česko, 2002, réžia M. Sobota) sa svadobná hostina deje pri jednom stolíku pre štyri osoby bez stoličiek a so štyrmi misami bez ozdôb a ďalších predmetov (na malý stôl sa totiž nevmetia). Dokonalé dodržiavanie zvolenej doby a štýlu, v ktorých sa rozprávka odohráva, sa nachádza napríklad v starších filmoch typu *Byl jednou jeden král*, *Tři oříšky pro Popelku*, *Císařův pekař a pekařův císař*. V súčasných filmoch jedlo často stráca svoju znakovú funkciu a najčastejšie sa mení na ilustračný prvok.

Vo filme *Lojzicka* (2006, réžia Jaroslav Hanuš) jedlo zastupuje dve opo-

zičné sociálne pozície v zmysle „...všude je chleba o dvou kůrkách... a bez práce nejsou koláče...“ Kým chlieb pre princeznú predstavuje prejav chudoby, pre jednoduchých ľudí znamená naopak nasýtenie a ochranu pred hladom. Tento protiklad je nositeľom nenásilného pedagogického ponaučenia pre detského príjemcu, ktoré si vydedukuje sám.

2. Tvorba charakterov. Otec a matka sú dve rozprávkové postavy, ktoré – aj podľa E. Jackson (2004) – najčastejšie zastávajú pozitívne úlohy, no vo vzťahu k jedlu sa nachádzajú v dvoch odlišných pozíciách. Otec zarába peniaze, získava prostriedky na zakúpenie jedla, matka zase jedlo pripravuje a poskytuje ostatným zúčastneným (napr. vypravuje svoje deti na cestu). Matky v rozprávkach prekrížujú chlieb, prv než ho prekroja, čo je prejavom religiozity hlavne v ľudových rozprávkach, ale aj úcty k chlebu a k Bohu. Naopak, macocha, nevlastná matka, je vždy v negatívnej konštelácii, buď jedlo neposkytuje, alebo ho kazí. Jedlo a jeho zneužívanie je charakteristickým znakom ježibáb a iných fantastických postáv. Vo filme dôležitú úlohu v tejto súvislosti zohráva proces prípravy jedla, pretože dodáva príbehu na tajomnosti a čarovnosti (miešanie elixírov a varenie zázračných nápojov).

Aj v rozprávkach s náboženským kontextom sa jedlo dostáva do pozície rozlišovania dobra a zla. Tak je to v rozprávke o Ježišovi, keď ako žobrák chodil medzi ľuďmi. Chudobný človek ho ponúkol polievkou, kde bolo málo masti, teda na nej plávali malé masťné oká a podľa ich počtu dostal zlatky. Bohatý chcel viac peňazí a uvaril masťnú polievku s jedným veľkým masťným okom. Dostal iba jednu zlatku. Ponaučenie si čitateľ vyvodí sám.

Vo filmovej „báchorke“ *Pokoj lidem dobré vůle* (2004, réžia Zdeněk Kozák ml.) vystupuje jedlo vo viacerých pozíciách: ako pokušenie (ľudské jedlo pre čerta), ako prejav priateľstva (vojaci sa podelia s jedlom), pohostinnosti (gazdiná hostí anjela), pálenka ako predmet oslavy (novorodenca) atď. Prezrádzajú rozličné charakterové vlastnosti, sú ďalším kompozičným prvkom pri vytváraní postáv.

3. Potraviny veľa prezrádzajú o charaktere krajiny, jej prírodného prostredia, zvyklostí a pod. Je dôležité to rešpektovať napríklad pri prekladoch či adaptáciách inonárodných rozprávok, ak len prekladateľ úmyselne nepoužije aktualizálny prostriedok. Vhodným príkladom na naturalizáciu či zdomácnenie je výmena jedla v rozhlasovej dramatizácii Andersenovej rozprávky *Dievčatko so zápalkami*, kde autor dramatizácie Juraj Binzár v snoch dievčatka namiesto pečeného moriaka uvádza makový koláč a čerešne, čím prostredie, v ktorom sa rozprávka odohráva, nadobúda slovenský kolorit.

4. Mnohé jedlá majú v rozprávkach symbolický charakter. Už spomenutý chlieb (známy zo spojenia „chlieb náš každodenný“ v modlitbe Otčenáš) je symbolom existencie človeka, podobne ako vajce je symbolom sily, tajomstva, bohatstva (zlaté vajce, napr. v ruských rozprávkach), orech znamená tajomstvo (*Tři oříšky pro Popelku*), resp. ťažko riešiteľnú úlohu (výraz „ťažký oriešok“), jablko býva symbolom moci (ríšske jablko v ruke kráľa, napr. vo filmovej rozprávke *Byl jednou jeden král, Sol nad zlato* a v mnohých iných), ale aj zla ako v rozprávke o Snehulienke, bohatstva (zlaté jablko a v ňom začarovaný zámok v knihe *Zlaté jablčka*, 1997) a pod. A naopak,

nedostatok jedla znamená chudobu, biedu: „Ej, veru, neraz museli na suchom chlebe celý deň ostať. A keby len toho boli mali! Ale niekedy im aj suché kôrky boli dobré“ (z rozprávky *Tri stromy* z knihy *Slovenské ľudové rozprávky*, 1953).

Viac pozornosti venujeme filmovej rozprávke *Zlatý chlieb* (2001, réžia Ján Zeman) a slovenskej televíznej rozprávke *Dúhenka* (2000, réžia Branislav Mišík) z dielne Slovenskej a Českej televízie. Jedlo – v danom prípade chlieb – sa nachádza nielen v názve filmu, je aj hlavným námetom a obsahom príbehu, kde ide o nadradenie hodnoty zlatého chleba nad obyčajný. Zlatý chlieb je symbolom mamónárstva, bezcitnosti a ľudskej hlúposti. Vystupuje ako negatívny predmet v opozícii s obilným chlebom, ktorý je symbolom pracovitosti, skromnosti a spokojného života. V súvislosti s tým možno spomenúť svadbu zo záverečnej scény filmu, kde na stoloch nie je mäso, ale chlieb, koláče, šišky atď. Stolovanie v tomto prípade vypovedalo o hodnotách dedinského spôsobu života, majúceho úctu k chlebu, symbolu zachovania ľudského života. Úctu k chlebu možno v slovenských rozprávkach pokladať za národný symbol. Vyskytuje sa vo viacerých variantoch (napr. slovenský televízny film *Pani Zima* alebo Jakubiskov film *Perinbaba*). Vo filme *Dúhenka* (2000, réžia Branislav Mišík) dominantnou témou je záchrana vody a jej dôležitosť v ľudskom živote. Slovo *voda* je nielen témou, ale je zakotvené aj v menách postáv (*Dúhenka*, *Pramko*, *Rosenka*). Rozhoduje o živote a smrti postáv, teda je hlavným dramatickým činiteľom a výstavbovým prvkom príbehu (často pokladaný za ochranársky).

Extrémnym prípadom hlavne v ľu-

dových rozprávkach je situácia, keď sa jedlom stáva ľudské mäso, napr. v rozprávkach *Červená čiapočka*, *Palček* (Perrault, 1977), *Valibuk* (Němcová, 1974) atď. Väčšinou sú vykonávateľmi, teda požívatelmi ľudského mäsa zvieratá (vlk) alebo rozprávkové postavy (ľudožrúti, obri). Často ide o prejav sily, pomsty, nadradenosti na jednej strane, na druhej zase bezmocnosti či slabosti.

5. Potraviny v rozprávkach často nadobúdajú čarovnú moc a menia sa na **čarovné predmety**, pomáhajúce hrdinom prekonávať prekážky. Najčastejšie sa spomína živá a mŕtva voda, víno, ktoré uspáva, ovocie, spôsobujúce narastanie nosa či dokonca usmrtenie postavy, mäso z posvätných zvierat a pod. Zaujímavo si s touto vlastnosťou jedla zahráva filmová rozprávka *Zlatovláska* (1973, réžia Vlasta Janečková), kde mäso z hada umožní človeku rozumieť reči zvierat. Pôvodne bolo mäso určené len kráľovi, ale zvedavý kuchár ho tiež ochutnal. Tento fakt tvorí východisko na budovanie dramatického napätia medzi spomenutými postavami a zároveň aj na tvorbu dramatického príbehu. Nadobudnutá schopnosť vstupuje aj do tvorby charakteru oboch postáv. Kým pre kuchára je pomocníkom pri riešení úloh a záchrane života, kráľ ju zneužíva na vlastné egoistické zámary. Jedlo sa tak stáva nielen čarovným predmetom, ale aj základom príbehu, tvorby postáv, rozohrávačom a dramatickým činiteľom.

6. Jedlo býva v rozprávkach často zdrojom **previnenia**, **neposlušnosti**, ale následne nesmie chýbať ani **pedagogický účinok**. Výborným príkladom je filmová rozprávka *Kráľovstvo krivých zrkadiel* ruskej proveniencie (1963, réžia Alexander Roy), kde det-

EVA ŠVRČKOVÁ/ Marta Hlušíková: *Môj dedko Rýchly šíp*

ská pahltnosť zapríčiňuje mnoho nepríjemností a komplikuje priebeh deja. Na podobnom postupe – dominantnosť pahltnosti – je postavená aj česká filmová rozprávka *Jak si pan Pinajs kupoval od kocoura sádlo* (1996, réžia Svatava Simonová). Tu sa pažravosť využíva aj ako humorný, zábavný prvok, nadľahčujúci závažnosť negatívnej povahovej vlastnosti.

7. Jedlo a kuchári v rozprávkach sú bohatým zdrojom **humoru**. Väčšinou ich hrajú tuční a nemotorní ľudia alebo sa postavy iba maskujú za kuchárov. Príkladov na humorné situácie v kuchyni je dostatok, takže im nevenujeme väčšiu pozornosť. Práca v kuchyni však môže znamenať aj istý druh poníženia, keď vyššie postavená osoba je prinútená pracovať v kuchyni, ako napr. vo filme *Princezná so zlatou hviezdou na čele*. Tento post však prináša ešte množstvo ďalších konotácií, ktoré by bolo vhodné sledovať.

FUNKCIA STOLOVANIA V TVORBE PRE DETI A MLÁDEŽ

Vo filmových rozprávkach dôležitú úlohu zohráva stolovanie. Pri stole sa stretávame so spoločenskou etiketou – zoznamovanie, pozdravenie, stolovanie, vhodné oblečenie, konverzácia... Opäť sa využívajú v rozličných kompozičných a sujetových pozíciách, svedčia napríklad o charaktere a povahe či spoločenskom zaradení postavy, o bohatstve a chudobe, o národných zvykoch pri stolovaní.

Vo filme je dôležitý aj spôsob servírovania a úprava stola. Ak sa pridrižiava konkrétnej dobe a štýlu, potom ide aj o zážitok z výtvarnej stránky slávnostného stola. Podľa K. Holuba sa v rozprávkach najčastejšie preberá stolovanie z doby Ľudovíta XIV., čo znamená bohato zdobený stôl s množstvom spotrebných (čaje na víno) a umeleckých predmetov (zdobené misky, vazy, svietniky). V súčas-

nosti je stolovanie a jeho štýl vo vývoji, čo sa napokon odráža aj vo filmových a televíznych dielach

So stolovaním súvisí aj komunikácia pri stole a etiketa. Miesto postavy pri stole, jej spolustolovník a jedlo, ktoré konzumuje, ju zaraďuje do istej spoločenskej skupiny. Spoločné stolovanie vypovedá napríklad o hierarchii členov rodiny alebo o postavení hosťa. E. Jackson (2004) v tejto súvislosti spomína zanedbávanie spoločného stolovania v súčasnosti a jeho následky: „Se společným stolováním jsme ztratili důležitý rituální způsob vyjadřování naší sociální identity a citové náklonnosti k jiným.“ Preto aspoň v rozprávkach sa s týmto javom stretávame ako s pozitívnou propagáciou potrebných rodinných a spoločenských vzťahov.

Ako vidno, ide o bohatý materiál, kde gastronómia zaberá dôležité miesto, hoci si to málokto uvedomuje. Otvára nový svet, ktorý môže prehĺbiť interpretáciu rozprávkového žánru, tak filmového, ako aj slovesného. Zároveň podporuje estetické cítenie detského príjemcu, môže vystupovať ako názorný príklad slušného správania pri stole, dokonca aj ako pedagogický návod k morálnemu konaniu (podeliť sa o jedlo).

Toto všetko ponúka pedagógom možnosť rozšíriť interpretáciu filmových a televíznych diel pre deti a mládež o novú a zaujímavú dimenziu.

Pramene

Andersen, Hans Christian: Dievčatko so zá-palkami. (Rozhlasová dramatizácia, autor Juraj Binzár, realizoval Slovenský rozhlas 2001).

Byl jednou jeden král... (Československo, 1954, réžia Bořivoj Zeman).

Císařův pekař a pekařův císař (Československo, 1951, réžia Martin Frič).

Čertův švagr (Československo, 1984, réžia Vlasta Janečková).

Dúhenka (Česko-Slovensko, 2000, réžia Branislav Mišík).

Jak si pan Pinajš kupoval od kocoura sádlo (Česko, 1996, réžia Svatava Simonová).

Královstvo krivých zrkadiel (Sovietsky zväz, 1963, réžia Alexander Roy).

Lojzička je číslo (Česko, 2006, réžia Jaroslav Hanuš). Němcová, Božena: Zlatá kniha rozprávok. Bratislava: Nakladateľstvo PRAVDA, 1969. 199 s.

O Nesytovi (Česko, 1994, réžia Věra Jordánová). Peklem s čertem (Česko, 2002, réžia M. Sobota).

Perrault, Charles: Rozprávky pani Husi. Bratislava: Mladé letá, 1977. 97 s.

Pokoj lidem dobré vůle (Česko, 2004, réžia Zdeněk Kozák ml.).

Ruskí bohatieri. Byliny. Bratislava: Smena, 1952. 128 s.

Zlaté jabĺčka. Bratislava: Vydavateľstvo Buk, 1997. Slovenské rozprávky. Bratislava: SNDK, 1953. 325 s.

Soľ nad zlato (Československo-Nemecko, 1983, réžia Martin Holý).

Tři oříšky pro Popelku (Československo – NDR, 1973, réžia Václav Vorlíček).

Zlatý chlieb (Česko-Slovensko, 2001, réžia Ján Zeman). Zlatovláška (Československo, 1973, réžia Vlasta Janečková).

Literatúra

Holub, Karel: Umění a gastronomie. Praha: Nakladatelství Ars Bohemica a Karel Holub a Libertas a. s., 2011. 491 s.

Jackson, Eva: Jídlo a proměna. Symbolika jídla ve snech, pohádkách a mýtech. Brno, 2004. 136 s.

Za Jozefom Repkom

(1940 - 2014)

Spisovateľ Jozef Repko odišiel. Stalo sa to 8. apríla 2014 v Senici. Odišiel tak ticho, že mnohí sme sa to dozvedeli až po týždni-dvoch, ja napríklad až po tohtoročných veľkonočných sviatkoch. Mrzí ma, že som sa s ním nerozlúčil. Kamarátom sa to patrí. S Jozefom som sa ska-

marátil v Trenčíne. Činžiaky, v ktorých sme bývali, stáli oproti sebe, stačilo prejsť cez cestu a mohli sme si podať ruky. Po čase sa z nás stali priatelia.

Jozef Repko na rozdiel odo mňa bol pravým Trenčanom, lebo sa 12. 10. 1940 v Trenčíne narodil, kým ja som sa do mesta pod Matúšovým hradom nasťahoval až koncom roku 1967. Dovtedy som býval v neďalekej dedinke Dobrá. V tom čase bol Jozef osvetovým pracovníkom, zástupcom riaditeľa Domu kultúry v Trenčíne. Ale už vtedy sa s jeho menom stretávali aj malí čitatelia časopisov Ohník a Slniečko, v ktorých publikoval svoje drobné či väčšie príspevky.

A keďže s jedlom rastie chuť, meno Jozef Repko zaznelo roku 1969 aj na vlnách Slovenského rozhlasu. To bola skutočná udalosť. Repko sa stal naozajstným spisovateľom. Písal rozhlasové hry pre deti a mládež, rozprávky, povesti aj náučné historické pásma. V roku 1973 sa aj s rodinou presťahoval do Senice. Ešteže som sa pri ňom stihol podučiť písaniu rozhlasových textov. Potom dlhé roky patrila medzi úspešných a obľúbených autorov rozhlasových hier pre deti a mlá-

dež i autorov dobrodružných románov pre mládež. Spomeniem aspoň niektoré z nich: *Kliatba Čierneho brala*, *Posolstvo mŕtvych rýb*, *Kolónia Lambda Pí*, *Nedoručená zásielka*, *Záhady starej pevnosti...* Iste ste si všimli, aké príťažlivé boli aj názvy tých (sprvu) hier pre

mládež a potom románov. Jozef Repko písal aj rozhlasové a divadelné hry pre dospelých, jeho scenár Smoliari sa stal podkladom hudobnej komédie. Na festivaloch pôvodnej rozhlasovej tvorby jeho hry pre deti a mládež zakaždým patrili k najlepším. Po roku 2000 sa začal venovať historickým témam. Pre rozhlas napísal seriál Slovenské rody, pre vydavateľstvá romány, v ktorých dominovali príbehy z čias príchodu vierozvestov svätých Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu: Gorazdov posol, S požehnaním kríža (Život a skutky sv. Klimenta Ochridského) a Metodov prvý pomocník (Skutky sv. Gorazda). Mohol by som vymenovať ešte najmenej desiatku, možno i viac žánrovo pestrých rozhlasových prác i viacero publikácií pre deti, ktorých bol autorom. V knižniciach a v rozhlasovom archíve obsadili popredné miesta.

Jozef Repko bol spisovateľom, ktorý svojou tvorbou odpovedal na otázky doby, v ktorej žil. Čo teraz na záver poviem, je paradox a zároveň aj fakt: hoci nás Jozef Repko opustil, zostáva naďalej s nami.

Rudolf Dobiáš

A. LOBEL – J. BIELIK – A. KORENČI

Kvak a Čľup

Dramaturgia K. Jánošová, texty piesní A.

Korenči, hudba J. Bielik, výprava a projekcia E. Farkašová, réžia J. Bielik a A. Korenči, hrajú S. Fico, M. Adam, L. Arendášová, M. Nosáľová/J. Sovičová

Bratislavské bábkové divadlo, premiéra 7.3.2014

Ako prvú premiéru v roku 2014 uviedli v Bratislavskom bábkovom divadle (BBD) dramatizáciu populárnych príbehov Arnoldda Nobela *Kvak a Čľup*. Oblúbené knihy do podoby bábkovej hry upravili režiséri inscenácie – dlhodobý spolupracujúci tandem Juraj Bielik a Anton Korenči. S tvorbou pre deti už skúsenosti majú (inscenácie v divadle Malá scéna STU aj *Mechúrik-Koščúrik* v činoch SND), no *Kvak a Čľup* je ich prvá inscenácia v bábkovom divadle.

Výber predlohy možno oceniť, ide o vyhľadávané rozprávky, ktoré u nás uviedli len v Bábkovom divadle v Košiciach (v roku 1992), kde použili dramatizáciu českého autora Jana Prokeša. Bratislavská dramatizácia je však prvým problémom inscenácie. Neobsahuje prakticky žiadnu zápletku. Je to lineárne radenie mikropříbehov dvoch žabiakov (kúpanie sa, upratovanie, sánkovanie...) rámcované plynutím ročných období. Len veľmi málo sa dozvedáme o vlastnostiach hlavných postáv, v úvode chýba ich charakteristika – v akom sú vzťahu, aká je ich dominantná vlastnosť. Sú to informácie, ktoré by osvetľovali ich konanie v celej inscenácii. Ostatní hrdinovia a hrdinky (Veverica, Zajak, Vrana, Myš, Žabka) sú v príbehu totálne marginalizované. Nijako ho neovplyvňujú. V samotnej inscenácii dopĺňajú spevy a vytvárajú chorové situácie.

Režiséri vsadili na hudobnosť, inscenácia je prepletaná piesňami, ktorých hudobný štýl sa strieda. Autorom hudby je Juraj Bielik. Autor textov Anton Korenči napísal jednoduché, pre divákov od troch rokov prime-

rané texty. Autorka výtvarnej zložky inscenácie Eva Farkašová navrhla sympatických zvieracích hrdinov. Kvak a Čľup majú papuľu ovládanú ako maňušky, končatiny herci animujú pomocou čempurít. Na javisku tak môžu žabiaci preložiť nohu cez nohu, pôžitkársky sa ležmo vyhrievať na slnku alebo aj hrať na gitare. V súvislosti s rámcom plynutia času tvoria scénu paravány – alúzie na listy z kalendára. Tie počas predstavenia variujú svoju polohu. Sú biele, slúžia aj ako projekčná plocha. Inscenácia pracuje najmä so zakrytou animáciou, nie však striktné. Herci vodiaci Kvaka a Čľupa majú kostýmy podobné bábkam a aj líčenie ich tváří sa na ne odvoláva.

Herci uchopili svoje roly dobre, predovšetkým Simon Fico, ktorý do divadla nastúpil v marci 2013, presviedča, že je platnou posilou súboru. Lucia Arendášová a Margaréta Nosáľová v alternácii s Jankou Sovičovou, ako sme už naznačili, nemajú veľký priestor. Animovanie manekýnov zvládli, koniec koncov ani jedna z nich nie je začiatočníčka.

Inscenátori v propagačných materiáloch sľubovali „poriadnu žabacinu“, no svoj sľub nenaplnili. Inscenácia je výtvarne zaujímavá, miestami vtipná, avšak ako celok málo pútavá – ak by sme mali ostať v terminológii žiab: studenokrvná.

Do konca sezóny ešte BBD chystá dramatizáciu zaujímavej rozprávky Ivy Procházkovej *Myši patria do neba*. Spolu s titulmi *Ester a Albatros*, *Naozaj alebo O chlapcovi, ktorý kreslil* a *Opice z našej police* budú vytvárať pestrú mozaiku a veľký pokrok v budovaní repertoáru Bratislavského bábkového divadla. Za prínosné považujeme aj to, že v priebehu dvoch rokov v divadle hostovali viaceré mladé režisérky a režiséri (A. Totiková, J. Rázusová, A. Lelková, I. Martinka a A. Kalinka, M. Homolová, J. Bielik a A. Korenči). Hoci nie všetky inscenácie posledného obdobia možno označiť za vynikajúce, posun divadla k pesterjšiemu a nápaditejšiemu

repertoáru i snaha dať priestor novým režisérskym osobnostiam je zjavný.

LENKA DZADÍKOVÁ

MIMI A LÍZA

Réžia Katarína Kerekesová. Fool Moon, spol. s r. o., Rozhlas a televízia Slovenska, Ekran, spol. s r. o., 2012 – 2013, 7 x 8 min.

Animované večerníčky (seriály na dobrú noc), tvorili najväčšiu časť slovenskej animovanej produkcie do druhej polovice 90. rokov 20. st. Transformácia ekonomiky na trhové hospodárstvo po roku 1989 však výrazne zasiahla nielen animovaný film, ale aj celú domácu filmovú produkciu pre deti. Orientácia televízie na profit narušila kontinuitu pôvodnej domácej televíznej animovanej tvorby. Kým na začiatku nového storočia sa pri pohľade do televízneho programu zdalo, že detský divák nemá o novú domácu tvorbu záujem, najnovší projekt Mimi a Líza je nepopierateľným dôkazom diváckeho dopytu.

Režisérka Katarína Kerekesová patrí do prvej generácie absolventov Katedry animovanej tvorby založenej na VŠMU v roku 1993. Mladí absolventi školy sústredili svoju tvorivú pozornosť na autorské filmy pre dospelého diváka a zdôrazňovali svoj programový odstup od detskej tvorby. Dnes sú mnohí z nich už rodičia a tvorba pre deti sa ich bytostne dotýka.

Multimediálny projekt Mimi a Líza vznikol v detskej izbe. Deti Kataríny Kerekesovej si jej rozprávky pred spaním o slepom dievčatku veľmi obľúbili. V spolupráci so scenáristkou Katarínou Molákovou a výtvarníkom filmu – ďalším absolventom Katedry animovanej tvorby – Borisom Šimom Kerekesová tento námet pretvorila do podoby televízneho animovaného večerníčka Mimi a Líza. Následne množstvo výtvarných a scenáristických podkladov spracovali spolu so spisovateľkou Alexandrou Salmelou do knižnej podoby, v rádiu bola uvedená rov-

nomenná rozhlasová hra a nakoniec seriál vyšiel aj na DVD.

Kým explicitným významom siedmich častí seriálu Mimi a Líza je tolerancia inakosti, implicitný význam nabáda k vnímaniu odlišnosti toho druhého ako zdroja osobnej inšpirácie. Dve kamarátky Mimi a Líza tvoria celok, ktorý charakterizuje osobnostný rast – jedna sa učí od druhej a naopak. Mimi je dievča zobrazené v tmavších nevýrazných farbách s neustále zatvorenými očami. Líza je jej vidiaca kamarátka s veľkými modrými očami, blond vlasmi a farebnými šatami. Zobrazuje farebný svet vidiacich, ktorý však nie je dokonalý, a vidiaca Líza často potrebuje pomoc od inak vnímavej Mimi. Veľmi farebný a fantazijný vizuál seriálu nemá byť provokáciou tých, ktorí ho nie sú schopní vidieť, ale skôr demonštratívnu paralelou k rovnako členitému, zaujímavému a magickeému svetu nevidiacich, ktorý sa prejavuje v príbehoch a najmä vo fantazijnej interpretácii skutočnosti detskými hrdinkami.

Každá časť seriálu má rovnakú štruktúru (čo je pre seriály typické). V úvode sa vždy identickým spôsobom divákovi predstavuje nevidiaca Mimi a oboznamuje ich so svojím hendikepom. Nasleduje príbeh konkrétnej časti. Spúšťačom dobrodružných výprav do paralelných – fantastických svetov detských predstáv – bývajú vždy iné vedľajšie postavy, pričom katalyzátorom udalostí je záporná alebo skôr zdanlivo negatívna postava, ktorá sa naprávi. Nasleduje (nie vždy explicitne vyjadrené) poučenie, či už o spôsobe vnímania slepej Mimi, alebo o medzilidských vzťahoch a širších spoločenských témach, ako je šikana, zatrpknutosť, bezohľadnosť, priateľstvo a i. Každá časť (okrem poslednej siedmej) sa končí scénou hrdiniek uložených na spánok (rovnako ako staršie večerníčky nabádajú k spánku a uvoľneniu po prežitom dobrodružstve reálneho dňa i animovaného príbehu). O prežitom dni najskôr Líza a potom Mimi informujú svojich rodičov a delia sa s nimi o zážitky.

V čom je však večerníček nový v porov-

naní s večerníčkami od tvorcov zo socialistickej éry? V prvom rade je to zvolená téma – život hendikepovaného dieťaťa v spoločnosti zdravých jedincov. Samozrejme sa vo filmoch pre deti najčastejšie vyskytujú postavy s nejakou hyperbolizovanou charakteristikou – malý, veľký, červenovlasý..., ale postavy nebývajú odlišené zdravotným hendikepom, sú skôr len spoločensky znevýhodnené. Druhou večerníčkovou novinkou je zobrazenie neúplnej rodiny, ktoré nie je tematizované, ale je prostým faktom. Seriál tak reaguje na životné podmienky dnešných detí, ktoré často vyrastajú len s jedným rodičom. Tretou večerníčkovou novinkou je technika animácie. Plôšková animácia je pre staršie večerníčky typická a v tejto tradícii pokračuje aj Katarína Kerekesová, avšak v novom – digitálnom šate. Digitalizácia klasickú techniku oživuje a modernizuje vo farbách aj inscenovaní postáv. Plôšková animácia si však zachováva určitú mieru strnulosti a štylizovanosti, ktorá sa môže zdať v dnešnom svete 3D rozprávok smerujúcich k realizmu ako nemoderná (podobne ako neúplná obrazovo-zvuková synchronizácia dialógov – tzv. lipsynch – a dabingoví herci ťažšie splyývajúci s vizuálnym zobrazením postáv).

Večerníček Mimi a Líza mal premiéru minulý rok počas vianočného týždňa a jeho sledovanosť – milión divákov – potvrdila dopyt po domácej tvorbe pre deti. Vo výrobe je jeho druhá séria. Kniha sa vypredala prakticky okamžite a v súčasnosti je na pultoch kníhkupectiev jej druhé vydanie. Príbehy pre deti sa prirodzene stávajú aj príbehmi pre rodičov a tí si v seriáli Mimi a Líza tiež môžu nájsť niečo pre seba, napríklad stvárnenie detského fantazирования v bežných situáciách alebo latentne prítomný ľubostný vzťah rodičov Mimi a Lízy.

(Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0797-12.)

EVA ŠOŠKOVÁ

BEATA PANÁKOVÁ

Dafnis a Chloé

Bratislava, Perfekt, 2013. Il. Katarína Vavrová. 43 s.

Beata Panáková, známa rozhlasová dramaturgička, prekladateľka a prozaička, obohatila slovenský knižný trh nádhernou veľkoformátovou knižkou s názvom *Dafnis a Chloé*. Prerозprávaný príbeh antického spisovateľa Longusa, ktorý Tibor Žilka v publikácii *Vademecum poetiky* (2011) považuje vôbec za prvý román s ľubostnou tematikou, napísaný tri storočia pred Kristom, vytvára v symbióze so skutočne krásnymi umeleckými ilustráciami Kataríny Vavrovej plnohodnotný autorský počín, pripomínajúci rozprávku, „aby k nemu mohli privoňať aj malí čitateľia“ (Panáková, doslov s názvom *Príbeh príbehu*, s. 43).

Dávny príbeh nesmrteľnej lásky dvoch „najdúchov“, pastiera kôz Dafnisa a pastierky oviec Chloé (tento aspekt je výrazne symbolický, keďže obom hlavným hrdinom príbehu ako dojčatám, jemne povedané, odloženým vlastnými rodičmi, zachránilo život práve zvierata patriace k druhu, aký neskôr pásli), odohrávajúc sa v prekrásnej prírodnej scenérii slávneho ostrova Lesbos, je pretkaný klasickým bojom medzi radosťou a smútkom, láskou a žiarlivosťou, šťastím a protivenstvom či životom a smrťou. V područí mýtických bohov a bohýň, zasahujúcich do života človeka, sa pričinením okrídleného boha Erosa stávajú obaja hlavní hrdinovia nerozlučnou dvojicou, ktorá popri svojom prežívaní šťastia a neskonalej lásky musí čeliť rôznym nástrahám v podobe žiarlivého pastiera kráv a býkov Dorkóna, túžiacoho po láske krásnej Chloé. Ich čisté srdce, dobro a láska však napokon premenia i Dorkónovo srdce, čo aj v Panákovvej podaní príbehu dokazuje jeho dramatická záverečná pasáž: „V zlom tušení sa Chloé vyštverala na strmé bralo. Odtiaľ videla morský breh a cu-

dziu loď. Rozbehla sa k moru. Pred ňou sťa-
by sa po tej ceste prehnala smršť. Dokmása-
ný vinič, rozbité včelie úle, rozdupané ohrady.
Pod starou olivou ležal v kaluži krvi Dorkón.
‘Šablami ma dosekali lúpežníci, keď som si
bránil statok,’ hlesol, keď sa nad ním vylakaná
Chloé sklonila. ‘Pomsti ma a zachráň Dafni-
sa,’ pokračoval slabým hlasom. ‘Vezmi si túto
píšťalu. Mój dobytok pozná jej hlas a pôjde za
ním kedykoľvek a kamkoľvek. Chod’ k moru
a zahraj na píšťale pieseň, ktorú som ťa učil.
Na rozlúčku ma ešte pobožkaj, Chloé, a sľub,
že ma pochováš a v dobrom budeš na mňa
spomínať.’ Plačúca Chloé Dorkóna pobožkala
a on v jej náručí naposledy vydýchol“ (s. 29).

Beata Panáková svojou „večnou piesňou
lásky“ vstupuje do literárnej sféry, ktorá na
Slovensku za posledné dve desaťročia v čoraz
väčšej miere naberať kurz sprítomňova-
nia, ovplyvňovania a formovania humán-
neho rozmeru ľudskej osobnosti, obohacujúc
tak kontext literatúry pre deti a mládež
o jedno z ďalších významných klasických
diel tlmočiacich nielen detskému čitateľo-

vi závažné myšlienkové poslanstvo, ktoré,
ako uvádza vo svojej publikácii Zuzana Sta-
nislavová (*Ĕthos a Poésis v umeleckej tvorbe*,
2013), môže poskytnúť v „sociálnom priesto-
re rozkolísaných hodnôt, v akom dnes žijeme,
v akom teda dozrieva aj diéta a v akom sa
utvára jeho osobnosť vrátane jej etického roz-
meru“, aktuálnu ochranu mravných kvalít
v „zápase o mravnosť človeka...“ (s. 8). Pri-
dáva sa tak ku skupine etablovaných auto-
rov typu Daniela Pastirčáka, Erika J. Gro-
cha, Jána Milčáka, Jána Uličianskeho, On-
dreja Sliackeho, Daniela Heviera, nemožno
zabudnúť na barda duchovno-kresťanskej
tvorby pre deti a mládež Milana Rúfusa či
autoriek, akými sú Slávka Liptáková, Jana
Bodnárová a ďalšie. V dramaturgickej, pre-
kladateľskej i prozaickej tvorbe tak Beata Pa-
náková jasne naplňa svoje presvedčenie, kto-
ré dávnejšie vyslovila v rozhovore s Ľubicou
Kepštovou (Bibiana, 2001), že práve v roz-
právke si odovzdávame kultúrny kód ľud-
stva.

JÁN GALLIK

Literárna, ilustračná a dramatická tvorba pre deti a mládež 2013

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Slovenská sekcia IBBY a KSJaL PdF UK v Bratislave usporiadali 30. apríla v priestore KSJaL PdF vedecký seminár o úrovni pôvodnej tvorby pre deti a mládež. Po úvodnom príhovore vedúcej katedry Mgr. Evy Faithovej, PhD., v ktorom ocenila kontinuitu tohto podujatia, referát o prozaickej tvorbe uplynulého roka predniesla prof. PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc. O mediálnej dramatickej tvorbe, predovšetkým rozhlasovej, referovala Mgr. Adela Mitrová, PhD., ilustračnú tvorbu s dôrazom na iniciatívy mladých výtvarníkov predstavila Mgr. Iveta Drzewiecka, PhD. Súčasťou seminára bol i referát prof. PhDr. Jána Kačalu, DrSc., o jazykovej podobe najnovších kníh spisovateľky Tone Revajovej, ktorý predznamenať trvalú jazykovednú analýzu literatúry pre deti a mládež, a referát prof. PhDr. Ondreja Sliackeho, CSc., o aktuálnej vedeckej reflexii literatúry pre deti a mládež.

(os)

Ceny udelené v súťaži

Najkrajšie knihy Slovenska 2013

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

vydavateľstvu za celkovú výtvarnú a technickú kvalitu knihy

Knižná dielňa
za knihu

Erik Jakub Groch: Šlabikár päťmestia

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúce ilustrácie

Veronika Holecová
za knihu

Monika Kompaníková: Hlbokomorské rozprávky

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúcu grafickú úpravu

Ján Šicko
za knihu

Iva Mojžišová: Škola moderného videnia

CENA ZVÄZU POLYGRAFIE NA SLOVENSKU

tlačiarňi za mimoriadne polygrafické spracovanie

Neografia, a. s., Martin
za knihu

Ivan Jančár: Miroslav Cipár. Maľba/Painting

CENA BIBIANY

vydavateľstvu za najkrajšiu detskú knihu

Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava
za knihu

Marta Hlušíková: Môj dedko Rýchly šíp

CENA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

za študentskú prácu

Kristína Kubáňová
za prácu

Slawomir Mrozek: Tri poviedky

Lenka Šturmankinová

za prácu

Vorvaní zápisník

A) VEDECKÁ A ODBORNÁ LITERATÚRA

Biblia

II. kol., vyd. Ikar, a. s., Bratislava a Spolok sv. Vojtecha, Trnava, tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

Slobodník, M.: Labrang – svet tibetského kláštora

Fot. Pavol Breier, graf. úprava Dodo Dobrík, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač Finidr, spol. s r. o., Český Těšín

Kollárová, I.: Slobodný vydavateľ, mysliaci čitateľ

Fot. Jakub Dvořák, graf. úprava Pergamen Trnava, spol. s r. o., vyd. Vydavateľstvo Rak, Budmerice, tlač P + M, Turany

Mojžišová, I.: Škola moderného videnia

Graf. úprava Ján Šicko, vyd. Slovenské centrum dizajnu, Bratislava a Artforum, spol. s r. o., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, spol. s r. o., České Budějovice

B) KRÁSNA LITERATÚRA

Krištúfek, P.: Atlas zabúdania

Graf. úprava Janka a Palo Bálik, vyd. Artforum, spol. s r. o., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, spol. s r. o., České Budějovice

Satinský, J.: Listy Olge

Graf. úprava Pergamen Trnava, spol. s r. o., vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač Finidr, spol. s r. o., Český Těšín

Farkašová, E.: Medzi záhradou a básňou

Il. Květoslava Fulierová, graf. úprava Peter Rosa, vyd. Pro, spol. s r. o., Banská Bystrica, tlač P + M, Turany

Žembera, J.: V rukavičkách z vlastnej kože

Il. Peter Uchnár, graf. úprava Mojmir Zmija, vyd. Perfekt, a. s., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, spol. s r. o., České Budějovice

Kucbelová, K.: Vie, čo urobí

Il. Daniela Olejníková, graf. úprava Studio Limb, vyd. Artforum, spol. s r. o., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, spol. s r. o., České Budějovice

C) LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ

Dafnis a Chloé

Prerozprávala Beata Panáková. Il. Katarína Vavrová, graf. úprava Boris Kvasnica, vyd. Perfekt, a. s., Bratislava, tlač Fo Art, spol. s r. o., Bratislava

Kompaníková, M.: Hlbokomorské rozprávky

Il. Veronika Holecová, graf. úprava Martina Rozinajová, vyd. Artforum, spol. s r. o., Bratislava, tlač Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s., ČR

Salmela, A.: Mimi a Liza

Il. Katarína Kerekesová, Boris Šima a Ivana Šebestová, graf. úprava Ivana Šebestová a Julo Nagy, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava v spolupráci s Fool Moon, spol. s r. o., Vištuk, tlač Finidr, s.r.o., Český Těšín

Hlušíková, M.: Môj dedko Rýchly šíp

Il. Eva Švrčková, graf. úprava Boris Meluš, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač Finidr, spol. s r. o., Český Těšín

Vrlík, P. – Mišák, P.: Rozprávky spod slovanskej lipy

Il. Peter Uchnár, graf. úprava Igor Štrbík, vyd. Matica slovenská, Martin, tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

Groch, E. J.: Šlabikár päťmestia

Il. Juliána Chomová, graf. úprava Martin Groch, E. J. Groch a Juliána Chomová, vyd. Knižná dielňa, Košice, tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

Salmela, A.: Žirafia mama a iné príšery

Il. Martina Matlovičová, graf. úprava Janka Bálik, vyd. Artforum, spol. s r. o., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, spol. s r. o., České Budějovice

E) KNIHY O VÝTVARNOM UMENÍ A OBRAZOVÉ PUBLIKÁCIE

Edícia Osobnosti slovenskej fotografie

Hrabušický, A.: Anton Podstraský

Fot. Anton Podstraský a Miro Miklas, graf. úprava Palo Bálik, vyd. PHOTOPOST, Bratislava, Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava a Slovenská národná galéria, Bratislava tlač Finidr, spol. s r. o., Český Těšín

Hrabušický, A. – Zmetáková, D.: Viliam Malík

Fot. Viliam Malík, graf. úprava Palo Bálik, vyd. Slovenská národná galéria, Bratislava, Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava a PHOTOPOST, Bratislava, tlač Finidr, spol. s r. o., Český Těšín

Pišútová, I. – Kautman, J.: Ľudové sklo

Fot. Ján Kautman, Tomáš Kizek a Oľga Šilingerová, graf. úprava Layout JS. Jana Sapáková, vyd. Ústredie ľudovej umeleckej výroby, Bratislava, tlač Dolis, spol. s r. o., Bratislava

Jančár, I.: Miroslav Cipár. Maľba/Painting

Fot. kol. a archív, graf. úprava Andrea Andreutti Pokorná, vyd. Spoločnosť 7 plus, spol. s r. o., Bratislava a Galéria mesta Bratislavy, tlač Neografia, a. s., Martin

Melicherčík, I.: Načeradský v zbierke Ivana Melicherčíka

Fot. kol. a archív, graf. úprava Tomáš Vicen, vyd. a tlač i+i print, spol. s r. o., Bratislava

G) ŠTUDIJNÉ PRÁCE POSLUCHÁČOV VÝTVARNÝCH A POLYGRAFICKÝCH ŠKÔL

Holecová, V.: Bazén

Il., graf. úprava, vyd. a tlač Veronika Holecová

Rudášová, M.: My Tiny Swimming Dragons

Il., graf. úprava, vyd. a tlač Miroslava Rudášová

Mrožek, S.: Tri poviedky

Il., graf. úprava, vyd. a tlač Kristína Kubáňová

Šturmankinová, L.: Vorvaní zápisník

Il., graf. úprava a vyd. Lenka Šturmankinová, tlač Beren ateliér, Košice

VÝSTAVY V BIBIANE

V MODROBIELOM LESE

Výstava tematicky čerpá z tradičnej modrotlače, predstavuje jej poetickú grafiku vo forme tajomného lesa, v ktorom sa deti zoznámia s históriou i technológiou tohto remesla. Druhá časť nazvaná **MODROTLAČ** predstaví tvorbu výtvarníkov, ktorí sa inšpirovali modrotlačovou textíliou.

Scenár, dramaturgia: Ingrid Abrahámfyová, výtvarno-priestorové riešenie: Marek Dobeš. **Termín:** 20. 6. – 28. 9. 2014

DRÔTIKÁRI

Voľné záujmové združenie Bratislavskí drotári predstavuje umeleckú tvorbu pre deti zhotovenú technikou drôtovania. Cieľom výstavy je priblížiť deťom remeslo, ktoré bolo v minulosti tradičné a veľmi rozšírené na Slovensku.

Termín: 28. 8. – 28. 9. 2014

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2013

Výstava ocenených prác a súťažných titulov z rovnomennej celoslovenskej súťaže.

Komisárka výstavy: Eva Cíferská, výtvarno-priestorové riešenie: Vladimír Král. **Termín:** 6. 5. – 8. 6. 2014

KTO TO NA MŇA POZERÁ?

Prirodzený záujem detí o vlastný portrét je akýmsi odrazovým mostíkom veľkej kreatívnej výstavy. Umožňuje im zahrať sa s vlastnou podobou, reflektovať podobnosť aj inakosť. Zároveň v nej autori sprostredkujú pútavú prehádzku dejinami umenia so zameraním na vývin portréту. Výstava je koncipovaná interaktívnym spôsobom so zapojením viacerých zmyslov (čuch, hmat, zrak, sluch) a pohybu.

Scenár: Eva Specogna-Kotlíriková, výtvarno-priestorové riešenie: Zuzana Malenková, dramaturgia: Saša Petrovická.

Termín: 29. 5. – 24. 9. 2014

GEOMETRIA JE KRÁSNA

Na objavnej výstave môžu deti i dospelí obdivovať zázraky geometrických tvarov všade okolo nás. Pomocou interaktívnych hier, stavebníc a rôznych vedomostných testov výstava pomôže deťom nájsť a pochopiť jej krásu a užitočnosť. Je to významný počin na ceste odstraňovania negatívneho vzťahu k matematike a geometrii či strachu z nich.

Scenár, výtvarno-priestorové riešenie: Lucia Marušicová, dramaturgia: Valéria Marákyová. **Termín:** 29. 5. – 24. 9. 2014